

T.C. SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

RİSALE-İ HAŞATÜ’L-KÜLYE VE’L-MEŞANE
Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım

Yüksek Lisans Tezi
Yalçın YURDAKUL

ISPARTA-2001

İÇİNDEKİLER (Sayfa numaraları sonradan verilecek)

ÖN SÖZ	IX
Kısaltmalar ve İşaretler	XI
Transkripsiyon Sistemi.....	XII

1. BÖLÜM

GİRİŞ	1
--------------------	----------

I. ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ TIP METİNLERİ ve

RİSALETÜ'L-KÜLYE	2
II. AHİ ÇELEBİ ve ESERLERİ.....	3
A) Hayatı.....	3
B) Eserleri	4
III. RİSALETÜ'L-KÜLYE.....	5
A) Eser Hakkında Bilgi ve Eserin Nüshaları	5
B) Eserin Muhtevası	6

2. BÖLÜM

<i>DİL ÖZELLİKLERİ</i>	8
İMLÂ ÖZELLİKLERİ	9
I. ÜNLÜLERİN YAZILIŞLARI	9
a'nın yazılışı.....	9
e'nin yazılışı.....	10
ı'nın yazılışı	10
i'nin yazılışı	11
o'nun yazılışı.....	12
ö'nün yazılışı.....	13
u'nun yazılışı.....	14
ü'nün yazılışı.....	15
II. ÜNSÜZLERİN YAZILIŞLARI.....	16
ç'nin yazılışı.....	16
g'nin yazılışı	17
p'nin yazılışı	17

s'nin yazılışı.....	18
t'nin yazılışı	19
η'nin yazılışı.....	20
III. AYRI YAZILAN VE EKLER.....	20
IV. BİTİŞİK YAZILAN KELİMELER.....	24
V. ŞEDDENİN KULLANILIŞI	25
A) Türkçe Kelimelerde	25
B) Yabancı Kelimelerde	25
1. Kök Hâlinde.....	25
a. Şeddesiz Yazılanlar	25
b. Şeddeli Yazılanlar	25
2. Ekleşme Hâlinde.....	25
SONUÇ.....	26
SES BİLGİSİ	27
I. ÜNLÜLER	27
A) Uzun Ünlüler	27
B) Ünlü Türemesi	30
C) Ünlü Düşmesi	30
Ç) Ünlü Uyumları	31
1. Damak Uyumu.....	31
a. Kelime Kök ve Gövdelerinde.....	31
b. Eklerde	32
2. Dudak Uyumu	32
a. Kelime Kök ve Gövdelerinde.....	32
b. Eklerde	33
b1. Ünlüsü Sürekli Yuvarlak Olan Ekler	33
b2. Ünlüsü Sürekli Düz Olan Ekler.....	34
II. ÜNSÜZLER.....	34
A) Ünsüz Uyumu	35
B) Ötümlüleşme.....	35
C) Ötümsüzleşme.....	38
Ç) Sızıcılaşma	38

D) Erime	39
E) Yutulma.....	39
F) Ünsüz Türemesi.....	40
1. Kaynaştırma Ünsüzü Olarak	40
2. İç Seste Çift Ünlü Taşıyan Yabancı Kaynaklı	
Kelimelerde, Ünlüler Arasında.....	40
3. Ünsüz İkizleşmesi Şeklinde	40
G) Ünsüz Düşmesi	40
H) Ünsüz Tekleşmesi.....	41
I) Ünsüz İkizleşmesi	41
1. Hece Dengelenmesi Yoluyla	41
2. Yandaş Tam Benzeşme Yoluyla	41
3. Ekleşme Yoluyla.....	42
İ) Ünsüz Kaynaşması	42
III. DİĞER FONETİK DEĞİŞMELER	42
A) Birleşme.....	42
B) Göçüşme	43
C) Geçişme	43
Ç) Hece Düşmesi	43
D) Hece Tekleşmesi.....	43
E) Dudaklılaşma	43
1. Ünlülerde Dudaklılaşma.....	44
2. Ünsüzlerde Dudaklılaşma	44
SONUÇ.....	45
ŞEKİL BİLGİSİ.....	46
<i>İSİMLER</i>	46
I. İSİM ÇEKİM EKLERİ.....	46
A) Çokluk Ekleri.....	46
B) İyelik Ekleri	47
<i>İyelik Eki Yığılması</i>	48
C) Hâl Ekleri.....	48
1. Yalın Hâl	48

a. <i>Asıl Yalın Hâl Şekli</i>	48
b. <i>Yalın Hâl Fonksiyonunda Kullanılan Diğer Şekiller</i>	48
c. <i>Fonksiyonları</i>	48
2. Tamlama Hâli	49
a. <i>Asıl Tamlama Hâli Şekilleri</i>	49
b. <i>Tamlama Hâli Fonksiyonunda Kullanılan Diğer Şekiller</i>	50
c. <i>Fonksiyonları</i>	50
3. Belirtme Hâli	50
a. <i>Asıl Belirtme Hâli Şekilleri</i>	50
b. <i>Belirtme Hâli Fonksiyonunda Kullanılan Diğer Şekiller</i>	51
c. <i>Fonksiyonları</i>	51
4. Yönelme Hâli	51
a. <i>Asıl Yönelme Hâli Şekli</i>	51
b. <i>Yönelme Hâli Fonksiyonunda Kullanılan Diğer Şekiller</i>	52
c. <i>Fonksiyonları</i>	52
5. Bulunma Hâli	52
a. <i>Asıl Bulunma Hâli Şekli</i>	52
b. <i>Bulunma Hâli Fonksiyonunda Kullanılan Diğer Şekiller</i>	53
c. <i>Fonksiyonları</i>	53
6. Ayrılma Hâli	54
a. <i>Asıl Ayrılma Hâli Şekilleri</i>	54
b. <i>Ayrılma Hâli Fonksiyonunda Kullanılan Diğer Şekiller</i>	55
c. <i>Fonksiyonları</i>	55
7. Vasıta Hâli	56
a. <i>Asıl Vasıta Hâli Şekilleri</i>	56
b. <i>Vasıta Hâli Fonksiyonunda Kullanılan Diğer Şekiller</i>	57
c. <i>Fonksiyonları</i>	57
8. Eşitlik Hâli	58
a. <i>Asıl Eşitlik Hâli Şekli</i>	58
b. <i>Eşitlik Hâli Fonksiyonunda Kullanılan Diğer Şekiller</i>	58
c. <i>Fonksiyonları</i>	58
9. Yön Gösterme Hâli	59

a. <i>Asıl Yön Gösterme Hâli Şekilleri</i>	59
Ç) Aitlik Eki	59
D) Soru Eki	59
II. İSİM YAPMA EKLERİ	60
A) İsimden İsim Yapan Ekler	60
B) Fiilden İsim Yapan Ekler	62
<i>SIFATLAR</i>	65
I. NİTELEME SIFATLARI	65
A) Karşılaştırma Vasfında	65
B) Küçültme Vasfında	65
C) Belirtme Vasfında	65
II. BELİRTME SIFATLARI	65
A) İşaret Sıfatları	65
B) Belirsizlik Sıfatları	66
C) Soru Sıfatları	66
Ç) Sayı Sıfatları	66
1. Asıl Sayı Sıfatları	66
2. Sıra Sayı Sıfatları	66
3. Kesir Sayı Sıfatları	66
4. Üleştirme Sayı Sıfatları	66
<i>Sıfatların Anlamlarına Göre Dereceleri</i>	67
1. Ad Derece İle	67
2. Üstünlük Derecesi İle	67
3. En Üstünlük Derecesi İle	67
ZAMİRLER	67
I. KİŞİ ZAMİRLERİ	67
II. İŞARET ZAMİRLERİ	68
III. DÖNÜŞLÜLÜK ZAMİRLERİ	68
IV. BELİRSİZLİK ZAMİRLERİ	69
V. SORU ZAMİRLERİ	69
<i>ZARFLAR</i>	69
I. ZAMAN ZARFLARI	69

II. YER-YÖN ZARFLARI.....	70
III. NASILLIK-NİCELİK ZARFLARI.....	70
IV. MİKTAR ZARFLARI	71
V. SORU ZARFLARI.....	71
EDATLAR.....	71
BAĞLAÇLAR.....	72
ÜNLEMLER	73
FİİLLER	73
I. FİİL ÇEKİM EKLERİ.....	73
A) Şahıs Ekleri.....	73
1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri	74
2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri.....	74
3. Emir İçin Kullanılan Şahıs Ekleri	74
B) Fiil Çekim Ekleri	74
1. Basit Zamanlı Fiil Çekimleri.....	74
a. <i>Haber Kipleri</i>	<i>74</i>
a1. Görülen Geçmiş Zaman.....	74
a2. Duyulan geçmiş Zaman.....	75
a3. Şimdiki Zaman	75
a4. Geniş zaman	75
a5. Gelecek Zaman.....	76
b. <i>İstek Kipi</i>	<i>76</i>
<i>Kişi İçin Özel Eklerle Yapılanlar.....</i>	<i>77</i>
2. Birleşik Zamanlı Fiil Çekimleri.....	78
a. <i>Hikâye Şekli.....</i>	<i>78</i>
a1. Geniş Zamanın Hikâyesi	78
b. <i>Rivayet Şekli.....</i>	<i>78</i>
c. <i>Şart Şekli</i>	<i>78</i>
c1. Duyulan Geçmiş Zamanın Şartı	78
d. <i>Hâl Şekli.....</i>	<i>78</i>
d1. Duyulan Geçmiş Zamanın Hâl Şekli.....	78
C) Fıilimsi Ekleri.....	78

1. Sıfat-Fiil Ekleri.....	79
a. <i>Duyulan Geçmiş Zaman Sıfat-Fiili Ekleri.....</i>	79
b. <i>Görülen Geçmiş Zaman Sıfat-Fiili Ekleri.....</i>	79
c. <i>Gelecek Zaman Sıfat-Fiili Ekleri.....</i>	79
2. Zarf-Fiil Ekleri.....	80
a. <i>Zaman Zarf-Fiili Ekleri.....</i>	80
b. <i>Hâl Zarf-Fiili Ekleri.....</i>	80
c. <i>Bağlama Zarf-Fiili Ekleri.....</i>	81
ç. <i>Şart Zarf-Fiili Ekleri.....</i>	81
Ç) EK EYLEM	82
1. Görülen Geçmiş Zaman.....	82
2. Duyulan Geçmiş Zaman	82
3. Geniş Zaman	82
II. FİİLLERDE SORU	82
III. FİİL YAPMA EKLERİ	82
A) İsimden Fiil Yapma Ekleri	82
B) Fiilden Fiil Yapma Ekleri	83
1. Çatı Ekleri.....	83
a. <i>Geçişli Ettirgenlik Ekleri.....</i>	83
a1. <i>Anlamına Göre İki Şekilli Ettirgenlik</i>	83
a2. <i>Şekilleri Birbirinden Farklı veya İlgileri Açık Olmayan</i>	
<i>Köklerden Yapılan Ettirgenler</i>	83
a3. <i>Değişmelikler</i>	84
a4. <i>Ekler</i>	84
b. <i>Edilgenlik Ekleri</i>	85
c. <i>Dönüştürülme Ekleri.....</i>	85
ç. <i>İşteşlik Eki</i>	86
ç1. <i>İşteşlikte Karşılıklılık</i>	86
ç2. <i>İşteşlikte Birliktelik</i>	86
<i>Çatı Eklerinin Üst Üste Kullanılması</i>	86
2. Diğer Fiilden Fiil Yapma Eki.....	86
IV. BİRLEŞİK FİİLLER	86

A) Fiil+Yardımcı Fiil Birleşmesi (Tasvir Fiil).....	86
1. Süreklilik Bildiren	86
2. Tezlik Bildiren	86
3. Yeterlilik Bildiren	86
B) İsim+Yardımcı Fiil Birleşmesi	86
SONUÇ.....	89
GENEL SONUÇ.....	91
KAYNAKÇA.....	92
3. BÖLÜM	
METİN	97
4. BÖLÜM	
SÖZLÜK	139
5. BÖLÜM	
TIPKIBASIM	167

ÖN SÖZ

Bu tez çalışması Ah^Ş Çelebi'nin *Risâle-i Hasâtü'l-Külye ve'l-Mesâne* isimli tıp eserini imlâ, fonetik ve morfoloji yönleriyle incelemek; eserin metin ve sözlük kısımlarını tespit etmek gayesini taşımaktadır.

Çalışmamız beş bölümden oluşmaktadır:

Giriş bölümünde, risâle ile ilgili bilgiler verilmiş ve yazarı Ah^Ş Çelebi tanıtılmıştır.

Dil Özellikleri bölümü; *imlâ*, *ses bilgisi* ve *şekil bilgisi* kısımlarına ayrılmıştır. Her bölümden sonra elde edilen bilgiler ışığında bir sonuç verilmekle birlikte incelemenin bitiminde genel bir sonuç yer almaktadır. Buradaki incelemenin ilkinin *imlâ özellikleri* oluşturmaktadır. Türkçe kelimelerde gerek ünlülerin gerekse ünsüzlerin kelime kök ve tabanlarındaki yazılış şekilleri tasniflenerek örneklendirilmiştir. Daha başka; ayrı yazılan kelime ve ekler ile şeddenin metnimizdeki kullanımı üzerinde durulmuştur. İncelemenin ikinci kısmını oluşturan *ses bilgisinde* ise; ünlü uzunlukları, ünlü düşmesi, ünlü uyumları, ünsüz uyumu, ötümlüleşme, ötümsüzleşme, sızıcılaşma, erime, yutulma, ünsüz türemesi, ünsüz düşmesi, ünsüz tekleşmesi, ünsüz ikizleşmesi, ünsüz kaynaşması, birleşme, göçüşme, geçişme, hece düşmesi, hece tekleşmesi, dudaklılaşma hâdiselerinin metnimizde arz ettiği durum örneklerle izah edilmeye çalışılmıştır. *Şekil bilgisi* bölümünde; kelime türleri ayrı ayrı ele alınarak türlerle ilgili alt başlıklar oluşturulmuştur. Yapım ve çekim ekleri ise isimler ve fiiller içerisinde sunuldu. Özellikle ekler, klâsik anlayışın dışında, fonksiyonlarına itibar gösterilerek incelenmeye çalışılırken, morphemleri metnimizdeki örnekler esas alınarak verildi. İnceleme süresince terimlerin İngilizce karşılıkları mümkün olduğu nispette sunuldu.

Çalışmamız tek metne dayalıdır. Harekeli nesih hattıyla yazılmış olan eser, **metin** bölümünde transkribe edildi. Ses değişimlerine karşılık geldiği için özel isimler de dahil olmak üzere büyük harf kullanılmadı. Yanlış yazılan yabancı kelimelerin, yazmadaki şekilleri dipnotta gösterilerek, doğruları verildi. Derkenarlar ilgili oldukları yere eklenmiş ve köşeli parantez içinde gösterilmiştir. Ayrıca metinde geçen ayetler orijinal şekilleriyle verilerek, bunların yer aldığı surenin adı ile ayetin sırası dipnotta verildi. Metinde geçen kırmızı ile yazılmış başlık niteliğindeki kelimeler, transkribe

edilirken koyu siyah (bold) ile yazılmıştır. Olması gerektiği hâlde yazılmadığı tespit edilen yerler (471. satır, “altıncı” kelimesinde olduğu gibi) parantez içerisinde verildi. Okunamayan bir kelimenin ise orijinalinin fotokopisi ilgili bölüme eklendi.

Sözlük bölümünde, metnin daha iyi anlaşılması için genellikle terimleri içine alan ‘seçmeli sözlük’ niteliğinde bir bölüm oluşturulmuş ve kelimelerin tespit edilebildiği oranda menşeleri verilmiştir.

Tıpkıbasım bölümü, eserin orijinal metninin fotokopisidir. İncelemelerde ortaya çıkabilecek tereddütlerin giderilmesi amacıyla çalışmaya eklenmiştir.

İncelememizde yer almayan etimoloji, semantik ve sentaks gibi dil bilgisi bölümlerinin, tezimizin kapasitesi dışında kaldığına ve ayrı bir çalışma gerektirdiğine inanıyoruz.

Araştırmacıların istifadesine sunduğumuz bu çalışmada, gözden kaçmış birtakım yanlış ve eksikliklerin bulunması muhtemeldir. Bunların, iyi niyetimiz göz önüne alınarak bağışlanmasını temenni ederiz.

Metot itibarıyla, tez danışmanlığımı yapan Yard. Doç. Dr. Osman Yıldız’ın hazırladığı **Cemîl@-i Karaman Miftî-ü’l-Ferec [(Dil Özellikleri-Metin-Söz Dizini) İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (Basılmamış Doktora Tezi), Malatya 1992]** adlı çalışma esas tutulmuştur.

Bu tez çalışmasını yöneten, yakınlıklarını esirgemeyen ve tecrübelerinden faydalandığım hocam Yard. Doç. Dr. Osman Yıldız’a şükranlarımı sunarım.

Yalçın YURDAKUL
10.10.2001, ISPARTA

Kısaltmalar ve İşaretler

Kısaltmalar:

age. :Adı geçen eser	m. :Metre
agm. :Adı geçen makale	s. :Sayfa
Ar. :Arapça	S. :Sayı
bk. :Bakınız	st. :Satır
c. :Cilt	TDED. : Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi
cm. :Santimetre	TDK :Türk Dil Kurumu
DTCF :Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi	TKAE : Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
EAT. :Eski Anadolu Türkçesi	TTK :Türk Tarih Kurumu
ETk. :Eski Türkçe	TTk. :Türkiye Türkçesi
Far. :Farsça	vb. :ve benzerleri
H. :Hicr☞	yk. :Yaprak
Hız. :Hazırlayan	Yun. :Yunanca
krş. :Karşılığı	
M. :Milad☞	

İşaretler¹:

¹ İşaretlerin bir bölümü için bk. Osman Yıldız, “Orta Türkçe Lehçeleri’nde Karşılaştırmalı İsim Çekim Ekleri ve Eski Anadolu Türkçesi’nin Yeri” Dil Dergisi, S. 88, Şubat 2000, Ankara 2000, s. 15-28

- () :Parantez içindeki seslerin ihtiyar⁴ olduğunu gösterir.
- < , > :Değişmenin yönünü gösterir.
- << , >> :Değişmenin birden fazla olduğunu gösterir.
- ~ :İkili kullanımı gösterir.
- ~ :İsimlere bağlanmayı gösterir.
- :Fiillere bağlanmayı gösterir.
- ☒ :İhtimali gösterir.
- # :Kelime sonunu gösterir.
- # - # :Kelime içini gösterir.
- # - :Kelime başını gösterir.
- A :a, e
- I :ı, i
- I⁴ :ı, i, u, ü
- U :u, ü
- C :c, ç
- G :g, ğ
- K :k, ©
- T :t, d
- V :Ünlü (Vocal)

Transkripsiyon Sistemi

a	◆ ✓ □ ✱	η	▽
i	◎	o	□ ↗ ✱ ↗ ✱
b	✧	ö	□ ↗ ✱ ↗ ✱
c	⌚	p	✧
ç	⌚	r	⌚
d	⌚	s	↶
e	◆ ✓ □ ✱	²	↶
f	⊠	³	⌚
g	▽	t	⊛
¥	ℳ	¶	∂
h	↑	u	□ ↗ ✱ ↗ ✱
ı	⌚	ı	↗ ↗ ✱
¨	⌚	ü	□ ↗ ✱ ↗ ✱
ı	↙ ✧ □ ← ✱	v	↗
i	↙ ✧ □ ← ✱	y	↘
@	↑ ✧ ← ✱	z	⌚
k	▽	õ õ	✕
©	➤	z	⌚
l	↻	°, £	↶
m	⊔	ç	ℳ
n	➔	ı	↶

GİRİŞ

GİRİŞ

I. ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ TIP METİNLERİ

ve

RİSALETÜ'L-KÜLYE

İlim ve medeniyet dili olan Türkçe, en eski dönemlerden itibaren bir çok bilimsel, kültürel ve edebî eserlerle karşımıza çıkmaktadır. Bunlar içerisinde bilimsel çalışmaların bir bölümünü oluşturan tıp eserlerine Türk dilinin her devir ve sahasında rastlamaktayız. Tıp ile ilgili Türk diliyle yazılmış en eski metinler Uygurlar döneminden kalmadır².

Anadolu sahasında yazılmış ilk tıp kitapları Eski Anadolu Türkçesi dönemine aittir. Türkçe telif veya tercüme olarak meydana getirilen ilk tıp eserleri Anadolu'da kurulan Türk beyliklerinin hükümdarlarının buyruğuyla yazılmış ve bunlara sunulmuştur³. Bu hükümdarlar Türkçeye önem vermişler; Türkçe eserlerin yazılmasını teşvik eden fermanlar yayınlamışlardır. Eski Anadolu Türkçesi dönemi eserlerinden birçoğu da Aydınoğlu Beyliği hükümdarları adına yazılmıştır⁴.

Anadolu sahasında yazılmış ilk eser, tıpta kullanılan bitkiler ve hayvansal ürünler hakkında bilgiler içeren Müfredat-ı İbn-i Baytar Tercümesi (İstanbul Üniversitesi kitaplığı yazmaları T. 1204)'dir⁵. Bu eser Aydınoğlu Umur Bey(1340-1348)'e sunulmuştur⁶.

İshak bin Murad'ın Edviye-i Müfrede'si, Hacı Paşa'nın Teshil ve Müntehâb-ı Şifâ'sı, Ahmed'nin Tervihü'l-Ervâh'ı, Ali Çelebi bin Şerif'in Yâdigâr-ı İbn-i Şerif'i, Mümin bin Mukbil'in Miftâhu'n-Nur Hazâinu's-Sürûr ve Zâhire-i Muradiyye'si, Ahmed-i Dâ'nin Tıbb-ı Nebevî Tercümesi, Eşref bin Muhammed'in Hazâ'inu's-Sa'âdât'ı, Sabuncuoğlu'nun Cerrahatü'l- Haniyye ile Mücerreb-nâme'si Eski Anadolu

² Semih Tezcan, "En Eski Türk Dili ve Yazını" **Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe**, TTK.Yayınları, Ankara 1978, s. 271-323.

³ Nadir İlhan, **Eşref bin Muhammed Hazâ'inu's-Sa'âdât (İnceleme-Metin-Dizin)**, (Doktora Tezi) Elazığ 1998, s. 3.

⁴ Zafer Önler, **Celalüddin Hızır (Hacı Paşa) Müntehâb-ı Şifâ I (Giriş-Metin)** Ankara 1990, s. 1.

⁵ Adnan Adıvar, **Osmanlı Türklerinde İlim**, 4. Baskı, İstanbul 1982, s. 17.

⁶ Zafer Önler, **age.**, s. 1.

Türkçesi sahasında bilinen tıp eserlerinden bir kısmıdır. Ah Çelebi'nin Risaletü'l-Külye'si ise Eski Anadolu Türkçesinin son dönemlerine ait bir tıp eseridir.

II. AH ÇELEBİ ve ESERLERİ (?-930/1523)

A) Hayatı:

“Reisü'l-etibbâ” olarak da bilinen Ah Çelebi, XV. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun seçkin hekimleri arasında yer alır. Aslen Tebrizli olup Anadolu'ya gelerek önce Kastamonu'da İsfendiyar Oğlu İsmail Bey'in husus hekimliğini yapmış, daha sonra 868/1463 yılına doğru Fatih Sultan Mehmet zamanında İstanbul'a gelen ve Mahmutpaşa'da muayenehane açarak hasta tedavisine başlamış olan Tab Kemâleddin'in oğludur⁷.

Asıl adının Mehmet olmasına karşın daha çok Ah Çelebi olarak ün kazanmıştır. Hekimliği; babasından, Hekim Kutbeddin ve Hekim Altunzâde'den öğrenmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in takdirini kazanmış bir hekim olan Ah Çelebi, Fatih Sultan Mehmet'in Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ı 878/1473'te yendiği Otlukbeli Savaşı'nda ordu hekimi olarak bulunmuştur⁸.

Ah Çelebi, Fatih Dârüşşifası'nda önce yevmiye ile çalışmış daha sonra da aynı yerde başhekim olmuştur. Fatih'in ölümünden sonra II. Bayezid zamanında saray hizmetlileri arasına alınmış, kısa bir süre sonra da Mutbak Emîni (Emin-i Killâr) olmuştur⁹.

Sert fakat güzel konuşmasıyla padişahın iltifat ve güvenini kazanmış, kısa sürede onun müsahipliğine yükselmiştir. Ancak bu yakınlık kıskanılmış ve birtakım dedikodularla Ah Çelebi ile padişahın arası açılmış, neticede Ah Çelebi Mutbak Emînliğinden azledilmiştir. Bir süre sonra, Sultan II. Bayezid'in Ah Çelebi'ye isnad olunan şeylerin uydurma olduğunu anlamasıyla, tekrar sultanın meclisine alınmış ve hekimbaşı yapılmıştır. Yaklaşık dört sene sekiz ay bu görevi yürüten Ahi Çelebi, Yavuz Sultan Selim'in padişah olmasıyla usul gereği, hekimbaşılıktan azledilse de sultanın

⁷ Veli B. Kurdoğlu, *Şair Tabbler*, İstanbul 1967, s. 81 ; Saim Erkun, *Ah bin Kemal-id-din il-Mütetabbib, Risâlet-ül-Kilyeti ve'l-Mesâne*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1948, s. 5.

⁸ Ali Haydar Bayat, *Osmanlı Devletinde Hekimbaşılık Kurumu ve Hekimbaşılar*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 23.

⁹ Ali Haydar Bayat, *age.*, s. 24.

teveccühünü kazanarak ikinci kez hekimbaşı olarak atanmıştır¹⁰. Mısır seferinde sultanın müsahibi olarak yanında bulunmuş olan Ah Çelebi, sultanın ölümüyle ve Kanun'un tahta çıkmasıyla ikinci kez azledilmiştir¹¹. Ali Haydar Bayat, Ah Çelebi'nin tekrar hekimbaşı olduğuna dair bilgi nakletmezken; Veli B. Kurdoğlu, Şair Tabbler adlı eserde Kanun zamanında 3. kez hekimbaşı olduğunu bildirmektedir.

Ah Çelebi, 930/1524 yılında doksanı aşkın bir yaşta hac görevini yerine getirdikten sonra dönüş yolunda Kahire'de hastalanarak vefat etmiştir. Kaynaklarda, ileri yaşına rağmen ağzında bir dişinin dahi eksik olmadığı kaydedilen Ah Çelebi'nin mezarı İmam Şaf'ın mezarı yanında yani Mukattam dağının eteğinde, Banû 'Abd al-Hakam türbesi civarındadır. Ali Haydar Bayat, Ah Çelebi'nin doğum tarihinin hac dönüşü ölüm tarihinden yola çıkarak 1431 olabileceğini şu şekilde ifade etmektedir:

"930/1524 yılı Kurban Bayramı 10 ZH/9 Ekim'de başladığına göre, Ah Çelebi'nin Mekke'den Kahire'ye gelişi ve kısa süren hastalığı müteakip ölümü, bir ay içinde olmuştur denilebilir. Bu durumda vefat tarihinin Mu 931/Kasım 1524'te olması gerekir. Ayrıca Şakaik'de öldüğünde yaşının doksanı geçkin, Hadaikul'l-Şakaik'te ise doksan altı olduğu yazılıdır. Hicr yıllar her otuz üç senede bir yıl fazladan gösterdiğinden, Ah Çelebi'nin yaklaşık doksan üç yıl yaşadığı gerçeği ile doğum tarihinin de 1431 yılı olduğunu söyleyebiliriz"¹².

Hayır işlemeyi seven bir insan olan Ah Çelebi'nin İstanbul ve Edirne'de yaptırdığı pek çok hayrat, cami, mektep ve hamam vardır. Arpalığı olan Edirne'nin Başmaklı kazası da sonradan 'Ah Çelebi' diye adlandırılmıştır. Ayrıca vakıflarının gelir fazlasını da Medine fakirlerine yollanmasını vasiyet etmiştir¹³.

B) Eserleri:

Ah Çelebi'nin elimizdeki eserinden başka Türkçe **Risâle fi't-Tıb** [Ali Emir, Nu: 155, 79 yk., nesih, 25×14.8 (15×8.2), H. 1034 ; Lâleli, Nu: 1/1652, talik, 20.5×15.5 ; Lâlâ İsmail, Nu: 3/701, 39 ile 46 yk. arası, 20.9×14.1 (16.2×9.5)] ve **Mesnev fi't-Tıb** [Revân Köşkü, Nu: 2/1688, 158 ile 159 yk. arası, nesta'lik, 23.5×13] ile Farsça el-

¹⁰ Veli B. Kurdoğlu, **age.**, s. 82.

¹¹ Ali Haydar Bayat, Ali Haydar Bayat, **Osmanlı Devletinde Hekimbaşılık Kurumu ve Hekimbaşılar**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 24.

¹² Ali Haydar Bayat, **age.**, s. 24.

¹³ Ali Haydar Bayat, "*Ahi Çelebi, Mehmed*", **Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi I**, 1988, s. 528-529

Fevâidü's-Sultâniye fi'l-Kavâidü't-Tıbbiye [Fatih, Nu: 3592, 91 yk., nesih, 22.3×15.2 (11.5×8), H. 900] adlı eserlerinin de yazarı olarak gösterilmektedir¹⁴.

III. RİSALETÜ'L-KÜLYE

A) Eser Hakkında Bilgi ve Eserin Nüshaları:

Elimizdeki yazma, Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi Kitaplığı, Nu: 1491'de kayıtlı olup harekeli nesihle kaleme alınmıştır. “temmetü'r-risilet bi-avni'llihi ve hüsn-i tevf@©ihı tır@” çün geüt tamım in risile goftem itmim-ı risileyem djn@ tır@” 893¹⁵ şeklinde düşülen tarih kaydından da anlaşılacağı üzere H.893 / M.1478 yılına aittir.

Metin, 79 yk. ve 9 st. olarak düzenlenmiştir. “ gögercine ba©lj yidürseler andan anuñ(1380) tersinden alsalar büyük kiüye iki dirhemin (1381) ve küçük oñlana bir dirhemin kendü berjberi a© ” gibi bir cümleyle sona ermesine dayanarak, eserin eksik olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum eserimizin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi ve Cerrah Paşa nüshalarında da mevcuttur. 6.7×11.7 (9.8×5.5) cm. ölçülerine ve mavi bir cilde sahip olan eserde abâd❧ bir tür kağıt kullanılmıştır.

Sayfa sonlarına bir sonraki sayfanın ilk harfi yazılmıştır. Fakat eserin sonradan ciltlenmesi sırasında kenarlarının kesilmesinden olsa gerek, bazı sayfalarda bu harfler yoktur. Kitapta derkenarlar mevcuttur. Bu açıklama ve düzeltmeler için kimi yerde bir ok işaretiyle, ilgili kısım gösterilmiştir. Ayrıca eserde bazı kelimelerin kırmızı mürekkep ile yazıldığı görülmektedir. Bunlar çevriyazı bölümünde koyu yazı (bold) ile gösterilmiştir.

Eser, ilk kez Saim Erkun'un dikkatini çekmiş ve yine kendisi tarafından Türkçe ve İngilizceye çeviri yapılmıştır¹⁶. Daha sonra Esin Kahya tarafından da incelemeye tâbi tutulmuştur¹⁷. Fakat bu incelemelerin, Esin Kahya'dan alınan “Söz konusu eserin bugünkü Türkçe'yle ifadesi aşağıda verilmiştir.” sözünden de anlaşılacağı üzere

¹⁴ Ramazan Şeşen, Cevat İzgi, Cemil Akpınar, **Türkiye Kütüphaneleri İslâm❧ Tıp Yazmaları Katoloğu**, İstanbul 1984, s.130-131.

¹⁵ yk. 79a

¹⁶ Saim Erkun, **Ah❧ bin Kemal-id-din il-Mütetabbib, Risâlet-ül-Kilyeti ve'l-Mesâne**, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1948.

¹⁷ Esin Kahya, “On Beşinci Yüzyılda Yaşamış Hekimlerimizden Hekim Başı Âh❧ Çelebi”, Erdem IX, S.125, 1996, s. 293-342.

muhtevası ile ilgili olduğu ve eserin dilini aktarma gayesi taşımadığı görülmektedir.

Eserimizin bilinen diğer nüshaları ve kaynaklardaki nüsha tavsifleri şöyledir:

1. Cerrah Paşa, Nu: 1/45, 1 ile 35 yk. arası, nesih, 20.9×16 (16×11) cm., H. 1128¹⁸
2. Ali Emirﷺ, Nu: 5/298, nesih, 20.3×14.5 (14.7×8.5) cm., H. 1080¹⁹
3. Ali Emirﷺ, Nu: 3/58, 45 ile 76 yk. arası, nesih, 20.5×14.8 (15.3×8.5)²⁰
4. Bosna Müze Kütüphanesi, Nu: 1726²¹
5. İstanbul Üniversitesi Yazma Kütüphanesi, Nu: 7101²²
6. Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye Kısmı, Nu: 1463/4²³

B) Eserin Muhtevası:

İsmi “böbrek ve mesane taşları hakkında” anlamına gelen ve bir tıp metni olan eser, besmele, Allah’a hamd, Hz. Muhammed ve onun nesli ile ashabına salat ve selâmla başlamıştır.

Eserin yazarı kendi ismini verdikten sonra tıp eğitiminden bahseder ve eserini genele faydalı olabilmek için Türkçe ile yazdığını söyler.

Eserini Sultan II. Bayezid’e sunduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

(43) bu risileyi tert@b ve ta-r@r itdüm sul¶inü’l- Ẕuzıt (44) ve’l-müc̣hid@n ©ımi’ü’l-kefereti’l-mütemerrid@n Ẕav³ü’d/(45)dünyî ve’d-d@n öllu’llıh@ fı’l-jra°@yne’s-sul¶jin (46) bine’s-sul¶jin sul¶jin bıyez@d bin mu-ammed ̣jnuḡ (47) südde-yi seniyyesine bu mu-a©©arayıla ̣izmet itdüm

Daha sonra kitabın içeriği ile ilgili bilgi verilmektedir. Buna göre risale on bâb dır.

1. bâb: Taşın kimlerde olduğunu ve oluşma sebeplerini (78-125. satırlar arası),
2. bâb: Taşın vücutta nerelerde olduğunu (125-141. satırlar arası),

¹⁸ Ramazan Şeşen, Cevat İzgi, Cemil Akpınar, **Türkiye Kütüphaneleri İslâm Tıp Yazmaları Katoloğu**, İstanbul 1984, s.130-131.

¹⁹ Ramazan Şeşen, Cevat İzgi, Cemil Akpınar, **age.**, s. 130-131.

²⁰ Ramazan Şeşen, Cevat İzgi, Cemil Akpınar, **age.**, s. 130-131.

²¹ Saim Erkun, **Ah bin Kemal-id-din il-Mütetabbib, Risâlet-ül-Kilyeti ve’l-Mesâne**, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1948, s. 15.

²² Esin Kahya, Esin Kahya, “On Beşinci Yüzyılda Yaşamış Hekimlerimizden Hekim Başî Âh Çelebi”, Erdem IX, S.125, 1996, s. 293-342., s. 293-342.

²³ Esin Kahya, **agm.**, s.293-342.

3. bâb: Vücutta taş olduğunun belirtilerini (141-211. satırlar arası),
4. bâb: Böbrek ve mesanedeki taşın ilacını (211-281. satırlar arası),
5. bâb: Bozuk mizacın ne olduğu, türleri, sebepleri ve alâmetlerini (281-471. satırlar arası),
6. bâb: Taşın ilacını (471-718. satırlar arası),
7. bâb: Tedavi için gerekli olan ilaç, yağ ve macunlar ile bunların hazırlanışını (718-766. satırlar arası),
8. bâb: Taşın mecrâ-yı bevl yolundan çıkarken yara veya irine sebep olması durumunda ilaç, bu yolda kalması durumunda da taşı çıkarmanın çaresini (766-917. satırlar arası),
9. bâb: Taşın cerrah müdahale ile mesaneden çıkarılmasını (917-975. satırlar arası),
10. bâb: Böbrek mesane taşının basit ilaçlarla nasıl tedavi edilebileceğini anlatır (975-1395 satırlar arası.).

DİL ÖZELLİKLERİ

İMLÂ ÖZELLİKLERİ

I. ÜNLÜLERİN YAZILIŞLARI:

a'nın yazılışı

Başta:

Üstünlü elif ile: (*)

az	⌚ *	82.	al-	&□◐ *
411.				
acı	⌚⌚ *	388.	a◐-	→℞ ←℞ ◐ *
739.				

Medli elif ve üstünlü elif ile: (◐ ” *)

ay	✓℞ ◐	247.	”	→℞ ◐ *	604.
a◐	➤◐	586.	”	➤ *	1120.

İçte:

Üstünlü elif ile: (◐)

¶au	◐ ◐ ⌚	473.	¶ar	⌚ ◐ ⌚	90.
bu¥day	→ * ℞ ⌚ ◐	1339.	yay-	℞ ◐ ◐ ◐	
434.					

Üstün ile: (_)

sal◐ım	□ ◐ ◐ ⌚	1196.	sarmısa◐	& * ◐ ⌚ ⌚	
102.					
²ar-	⌚ ◐ ⌚ ⌚ ◐	802.	◐aba◐	& ℞ ◐	
1331.					

Üstünlü elif ve üstün ile: (◐ ” _)

yumùa◐	➤ ◐ ◐ ◐ ◐	490.	”	◆ ◐ ◐ ◐ ◐ ◐ ◐ ◐ ◐	106.
◐aùu◐	& ℞ ◐ ◐	666.	”	& ◐ ◐	510.
yat-	& ℞ ◐ ◐	457.	”	◆ ◐ ◐	110.
◐al-	◆ ◐ ◐ ◐ ◐ ◐	420.	”	◆ * ◐ ◐	73.

Sonda:

Üstünlü elif ile: (◐)

²u²aya	◐ ◐ ◐ ◐ ◐	347.	◐ızdurmaya	◐ ◐ ◐ ◐ ◐ ◐ ◐ ◐ ◐	
--------	-----------	------	------------	-------------------	--

280.

olmaya $\oplus \diamond \square \subset \nearrow *$

273.

²a©lamaya $\oplus \diamond \square \blacksquare \text{er} \nwarrow$

347.

*Üstünlü güzel he ile: (♦)*buña $\blacklozenge \blacktriangle \blacklozenge \oplus$

1111.

yalama $\blacklozenge \circ \blacksquare \leftarrow$

638.

©ara $\checkmark \odot \nwarrow$

1243.

anda $\checkmark \text{P} \leftarrow *$

36

Üstünlü elif ve üstünlü güzel he ile: (” ♦)*aüaYa $\oplus \text{P} \nwarrow *$ 150. ” $\blacklozenge \text{P} \oplus \nwarrow *$ 546.aņa $\oplus \blacktriangle *$ 143. ” $\blacklozenge \blacktriangle *$ 1030.ola $\nwarrow \nearrow *$ 110 ” $\blacklozenge \subset \nearrow *$ 36.**e'nin yazılışı****Başta:** Düzenli olarak “üstünlü elif” ile yazılmıştır.eyreltü $\blacklozenge \text{P} \subset \odot \nwarrow *$ 1010. eski $\nwarrow \bullet \odot *$ 610.ez- $\diamond \odot *$ 624. erük $\checkmark \nearrow \odot *$

1175.

İçte:*Üstünlü elif ile: (\oplus)*degeneK+ $\nwarrow \bullet \leftarrow * \blacktriangle \odot$ 439.*Üstün ile: (_)*bekmez $\blacklozenge \subset \blacklozenge \blacksquare \bullet \oplus$ 1037. deg- $\blacklozenge \odot \square \blacktriangle \odot$

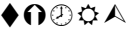
884.

eglen- $\diamond \blacklozenge \diamond \square \square \blacksquare \blacktriangle *$ 87. kedi $\nwarrow \text{P} \blacktriangle$

1002.

*Üstünlü elif ve üstün ile: (\oplus ” _)*üzer $\blacklozenge \leftarrow \odot * \odot \nearrow *$ 673. ” $\blacklozenge \leftarrow \odot \odot \nearrow *$ 17.gider- $\odot \subset \checkmark \odot * \text{P} \blacktriangle$ 730. ” $\checkmark \odot \text{P} \blacktriangle$ 664.**Sonda:** Düzenli olarak “üstünlü güzel he” ile yazılmıştır.kimse $\blacklozenge * \square \blacktriangle$ 925. ince $\blacklozenge \text{P} *$

689.

kerdeme 1030.

1354.

teke

i'nin yazılışı

Başta: Düzenli olarak “kesreli elif” ile yazılmıştır.

ısıtma 352.
 995.

ılıca©

ısıca© 1043.

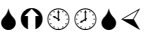

İçte:

Kesreli ye ile: (❖)

ya©ın 500. baslı©
 410.

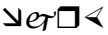
Kesre ile: (_)

balçı© 601. ©ıl
 454.

©ız- 1375. 2ı¥-
 832.

Sonda:

Kesreli ye ile: (❖)

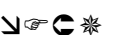

acı 1242. ©an©ı
 126.

©urı 1361. a¥rı
 147.

Kesre ile: (_)

arı 1339.

Kesreli ye ve kesre ile: (❖ ” _)

yavrı 683. ” 1285.
 ©uzı 386. ” 105.
 altı 704. ” 620.

i'nin yazılışı

Başta:

*Kesreli elif ye ile: (◀ *)*

iT- 885. it

1050.

iri ↙☀↩*

607.

in- ♦□↩*

163.

Kesreli elif ile: ()*

inçen ♦^*

1375.

ilt- ⌚♦☞☞*

182.

iti ↘♦*

346.

ile- ☀☞☞*

902.

Kesreli elif ye ve kesreli elif ile: (↩ ”*)*

iki ↘●↩* 247 ” ↘☺□^* 930.

iç ↘•* 1044. ” ↘⌚* 482.

iç- ☀☞☞•* 460. ” ☀■⌚* 482.

iken ♦●↩* 498. ” ♦^* 72.

İçte:*Kesreli ye ile: (❖)*

semiz ☹□⌚ 81. göğercin ♦❖⌚☀^♦^

386.

Kesre ile: (_)

cizme ✓☞□*☹☹⌚ 629. diz- ☀☞

✓⌚⌚ 743.

biü- ☞□☞☞ 470. bil- ○□■☞

958.

Kesreli ye ve kesre ile: (❖ ” _)

bil ♦□■❖☞ 522. ” ♦□■☞ 498.

nite ♦☞❖♦ 5. ” ♦☞♦ 317.

gice ♦☺❖^ 457. ” ♦☺^ 1220.

Sonda:*Kesreli ye ile: (↙)*

götürü ↙⌚♦☞^ 283. diri ↙⌚⌚

731.

eski ↘●⌚* 604. kedi ↙☞^

1004.

Kesre ile: (_)

yigirmi

648.

degirmi

953.

Kesreli güzel he ile: (♦)

kirpi

1232.

Çift noktalı Kesreli ye: (➔)

imdi

59.

gibi

523.

yidi

659.

Kesreli ye ve kesre ile: (ʌ ” _)

gibi 107. ” 1103.

o'nun yazılışı

Başta:

Ötreli elif vav ile: (ʌ)*

oñat

261.

otur-

1291.

ot

340.

oy-

1090.

Ötreli elif ile: (*)

ov-

264.

Ötreli elif vav ve ötreli elif ile: (ʌ ” *)*

oñlan

79.

”

83.

orta

271.

”

741.

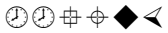
İçte:

Ötreli vav ile: (ʌ)

topala©

997.

©op-

227.

yor¥a

527.

²oy-

1262.

Ötre ile: (_)

²ovu©

293.

yonca

1331.

yo©	🕒🔗er🔙	920.	²onra	✓⚙️●🔗	
154.					
Ötreli vav ve ötre ile: (◆ ” _)					
²or-	&🕒🕒◆🔗	863.	”	✧🕒◆🔗⚙️🔗	864.
ço©	➤◆🕒	868.	”	&🕒	857.
©ov-	✧🔗◆🔙	1179.	”	✧◆🔙	1050.

Sonda: Örneği yoktur.

ö'nün yazılışı

Başta:

Ötreli elif vav ile: (☞*)

öyken	✓☞☐●☞☞☞*	140.	ört-
	☉■☞☉☞☞*	744.	
önđin	➔☞☞☞☞*	1357.	

Ötreli elif ile: (*)

öksür-	◆■●☉☉☞☞☞*	140.
--------	-----------	------

İçte:

Ötreli vav ile: (◆)

göbek	○☉◆☞	172.	gök	▼◆☞
504.				
döndür-	○☉☉☞☞☞☞☞	953.	gör-	☉☞✓☉◆☞
752.				

Ötre ile: (_)

dört	☉☉☉	295.	göm-	☉■☐☞
1092.				
bögürtlen	◆☞☉☉☉●☉	1055.	götüri	☞☉◆☞☞☞
283.				

Ötreli vav ve ötre ile: (◆ ” _)

bögreK+	✓☞☐☞☉☞◆☉	165.	”	▼☉●☉	174.
döüek	✓☉☉☉■●☞☞☞☉	278.	”	✓☉☉☉■●☞☉	279.

Sonda: Örneği yoktur.

u'nun yazılışı

Başta:

Ötreli elif vav ile: (7*)

uza-	⌚⌚7*	329.	uç-	⌚⌚7*
1153.				
un	→7*	766.	uyuù-	⌚⌚♦←7*
168.				

Ötreli elif ile: (*)

uy©u	→7er←*	1369.
------	--------	-------

Ötreli elif vav ve ötreli elif ile: (7* ” *)

ufaT-	✓7⌚7*	536.	”	♦□*□⌚⌚	218.
-------	-------	------	---	--------	------

İçte:

Ötreli vav ile: (♦)

©uyu	⌚■←♦↖	1237.	anduz	
	→⌚⌚77←✱	648.		
yuT-	✧⌚♦←	457.	¶uyıl-	♦■←♦∂
348.				

Ötre ile: (_)

yoğurt	⌚⌚7♦←	361.	bulamaç	⌚⌚□■⌚
433.				
dut-	⌚77□♦⌚	960.	buyur-	⌚⌚♦♦⌚
6.				

Ötreli vav ve ötre ile: (♦ ” _)

©um	7♦♦<	1363.	”	□<	198.
yund	7←♦←	1201.	”	7□←	1344.
©u ² -	♦④77□♦<	244.	”	&□*<	246.
bul-	♦♦□□C♦⌚	631.	”	U7■⌚	632.

Sonda: Düzenli olarak “ötreli vav” ile yazılmıştır.

² aru	7⌚77	407.	¶aru	7⌚77
1313.				
² u	♦77	108.	ya©u	♦7er←
1135.				

ü’nün yazılışı

Başta:*Ötreli elif vav ile: (7*)*

üç 7* 479.
1028.

üzeri 7* 17.

Ötreli elif ile: (*)

üzüm 7* 1351.

İçte:*Ötreli vav ile: (♦)*

gün 7* 247.
733.

gücen- ♦ 195.
1175.

Ötre ile: (_)

degül 7* 258.
148.

yük 7* 253.
343.

Ötreli vav ve ötre ile: (♦ ” _)

süd 7* 416. ” 7* 105.

delük+ 7* 535. ” 7* 881.

büyük 7* 930. ” 7* 83.

Sonda: Düzenli olarak “ötreli vav” ile yazılmıştır.

güyegü 7* 594.
1010.

eyü 7* 545.
343.

üst 7* 7* 7*

süz- 7* 7* 7*

erük 7* 7* 7*

dürt- 7* 7* 7*

kürk 7* 7* 7*

II. ÜNSÜZLERİN YAZILIŞLARI**ç'nin yazılışı****Başta:**

Çe ile: (☺)

çiçekK+	☺●☺☺	588.	çal©a-	☺■*et■☺
1025.				
çitlamu©	&☺■☺☺	1250.	çok-	☺▲◆☺
199.				

Çe ve ce ile: (☺ ” ☺)

çal©oyın	◆◀◆◀&■☺	838.	”	◆◀◆et■☺	210.
çig	◆■●☺	1080.	”	○☺	757.

İçte:

Çe ile: (☺)

a©ça	◆☺◀*	157.	açu©	&☺*
1104.				
bıça©	➤☺☺☺	629.	balçı©	&☺■☺
599.				

Ce ile: (☺)

küçük	○☺◆▲	705.	kiçiliK+	◆●☺☺☺▲
930.				

Çe ve ce ile: (☺ ” ☺)

anuıçun	➔◆☺▲◆◀*	85.	”	➔◆☺●◀*	188.
---------	---------	-----	---	--------	------

Sonda: Düzenli olarak “ce” ile yazılmıştır.

saç	☺☺☺	1195.	üç	☺➤*	1388.
©aç	☺◀	856.	©ısaç	☺☺*◀	
893.					

g’nin yazılışı

Başta: Düzenli olarak “kef” ile yazılmıştır.

göbek	○☺◆▲	172.	gez-	☺●▲
830.				
göm-	☺■☺▲	1092.	gice	◆☺◆▲
457.				

İçte:

Kef ile: (●)

bilegü	◆●■☺	1127.	güyegü	◆●◀◆▲
--------	------	-------	--------	-------

595.

gölge ◆❖●◐◆▲

1262.

git-

○😊❖◻☞▲

843.

Üç noktalı kef ile: (▲)

degeneK+ ↘●←⊕▲⌚ 439.

Kef ve üç noktalı kef ile: (● ” ●)

segirT- ○◻◆☼●⌚ 224. ” ✓⌚☼●⌚ 209.

Sonda: Düzenli olarak “kef” ile yazılmıştır.

beg ○⊕

853.

çig

○⌚

757.

p'nin yazılışı**Başta:***Pe ile: (⊕)*

püs ⌚⌚✚←

1175.

İçte:*Pe ile: (❖)*

kepeK+ ↘●❖▲

530.

depe

→☞◻⌚◆←⌚

956.

köpük+ ↘●←◆▲

691.

©apaK+ ◆☞❖◁

1091.

Pe ve be ile: (❖ ” ☞)

yapraK+ ↘☞☼☼❖← 422. ” ↘☞☼☞← 1009.

©opar- ✧⌚⊕←◆◁ 552. ” ✧☼⊕◆◁ 516.

Sonda:*Pe ile: (☞)*

yap yap ☞← ☞←

809.

Be ile: (☞)

hep ☞↑

1272.

s'nin yazılışı

“s” ünsüzü kalın ve ince sıradan olmak üzere iki bölümde incelenecektir.

Başta:**Kalın sıradan kelimelerde:***Sad ile: (⚡)*

² iru©	✓✎■◀☼✎	589.	² ı¥-	◆✎
805.				
² u	◆✎	811.	² ı©-	✎□■✎
648.				
<i>Sin ile: (☹)</i>				
sarmısa©	&✎☼☼☼	102.	saç	☹☼☼
1195.				
sarmaùu©	&✎☼☼☼	588.	sal©ım	
□✎☼	1196.			
<i>Sad ve sin ile: (✎ ” ☹)</i>				
sovu©	➤◆✎ 791. ” ➤◆☹ 1038.			
İnce sıradan kelimelerde: Düzenli olarak “sin” ile yazılmıştır.				
söz	☹◆☹	329.	silk-	○□●■☹
848.				
serçe	◆☹☼☼	1344.	sür-	☼☹☼◆☹
455.				
İçte:				
Kalın sıradan kelimelerde:				
<i>Sin ile: (☼)</i>				
nesne	◆□☼←	222.	yassıca	◆☺☼←
1012.				
©ısaç	☹☼☼◀	893.	©asnı	↘□☼◀
1016.				
<i>Sad ile: (✎)</i>				
©u ² maé+	◆■✎☼□✎◆◀	245.	² u ² ama©	
&□✎◆✎	408.			
<i>Sad ve sin ile: (✎ ” ☼)</i>				
©asué+	◆□✎◆✎☼◀	522. ” ◆□✎◆☼◀	1136.	
ısıca©	◆■✎☺✎☼	468. ” &☺☼☼	391.	
İnce sıradan kelimelerde: Düzenli olarak “sin” ile yazılmıştır.				
issi	↘☹☼	110.	eski	↘●☼☼
604.				

iste- ☼☞⌚☼

928.

kimse ◆☼☐▲

924.

Sonda: Metnimizde örneği yoktur.**t'nin yazılışı**

Kalın ve ince sıradan kelimelerde kullanılışlarına göre iki bölümde incelenecektir.

Başta:**Kalın sıradan kelimelerde:***Tı ile:* (☞)

¶amar ☞☼☞☼☐⌚

86.

¶uy- ◆☐☞◆⌚

348.

¶ala☐ ☞☼⌚

1009.

¶ur- ⌚⌚☼⌚

175.

Te ile: (◆)

toz ☞⌚⌚◆◆

745.

to☐lı ☞☐er◆

1342.

tavu☐ ☞◆◆

230.

topala☐ ☞☼☞◆◆

1000.

İnce sıradan kelimelerde: Düzenli olarak “te” ile yazılmıştır.

tütün ◆◆◆◆

1378.

türkice◆☺▲☼◆

812.

tülü ◆☞◆◆

1010.

teke ◆●◆

683.

İçte:**Kalın sıradan kelimelerde:** Düzenli olarak “te” ile yazılmıştır.

otuz ⌚◆◆☞☼

424.

orta ✓☞◆⌚☼

741.

ataca☐ ☞☼☼☼

811.

☐atlan-

☼☐☐☞☐ 961.

İnce sıradan kelimelerde: Düzenli olarak “te” ile yazılmıştır.

etmek ○☐◆☼

233.

götürü ☞⌚◆☞☼

283.

iste- 928. eyreltü 1009.

Sonda:

Kalın sıradan kelimelerde:

Tı ile: (𐭒)

bu 151.

Te ile: (𐭓)

o 261. yo 361.

@at 1262.

İnce sıradan kelimelerde: Düzenli olarak “te” ile yazılmıştır.

dört 316. it 366.
yigit 936.

η'nin yazılışı

Başta: Türkçe kelimeler “η” ile başlamaz.

İçte: Düzenli olarak “kef” ile yazılmıştır.

o 261. deniz 1059.
yalunuz 391. inez 1374.

Sonda: Metnimizde örneği yoktur.

III. AYRI YAZILAN EKLER

Bazı EAT. metinlerinde²⁴ olduğu gibi metnimizde de kimi eklerin birleşik yazılabilecekken ayrı yazıldıkları görülmektedir. Çevriyazı bölümünde bu durum “-” işaretiyle gösterilmiştir.

Metnimizde çeşitli ünsüzler yanında, ye (𐭑) ile yazılmış ve çoğunlukla 3.teklik iyelik ekindeki i ünlüsünden sonra bazı eklerin ayrı yazılabildiği görülmektedir:

²⁴ Muhammet Yelten, *Şirvanlı Mahmud Târih-i İbn-i Kesrî Tercümesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)*, TDK Yayınları, Ankara 1998, s. 75.

+cA (İsimden isim yapma eki): 1 örnekte görülmüştür.

ş (ش) ünsüzünden sonra: 1 örnekte görülmüştür.

buruûmiû-cası 1075.

+dA (Bulunma hâli eki):

b (ب) ünsüzünden sonra: 1 örnekte görülmüştür.

©a£@b-dedür 779.

ç (چ) ünsüzünden sonra: 1 örnekte görülmüştür.

©ulunç-da 176.

l (ل) ünsüzünden sonra: 2 örnekte görülmüştür.

fa²ıl-da 443.

m (م) ünsüzünden sonra: 1 örnekte görülmüştür.

rahim-de 4.

n (ن) ünsüzünden sonra: 1 örnekte görülmüştür.

¬@n-de 653.

+dAn (Ayrılma hâli eki):

l (ل) ünsüzünden sonra: 1 örnekte görülmüştür.

novjl-den 50.

m (م) ünsüzünden sonra: 1 örnekte görülmüştür.

dirhem-den 990.

n (ن) ünsüzünden sonra: 3 örnekte görülmüştür.

hindüstjn-dan 1245.

t (ت) ünsüzünden sonra: 2 örnekte görülmüştür.

terbiyet-den 52.

+dUr (Bildirme eki):

b (ب) ünsüzünden sonra: 4 örnekte görülmüştür.

sebeb-dür 220.

ç (چ) ünsüzünden sonra: 3 örnekte görülmüştür.

©aç-dur 67.

f (ف) ünsüzünden sonra: 2 örnekte görülmüştür.

ma'rf-dur 994.

ı/i (ي) ünlüsünden sonra: 17 örnekte görülmüştür.

acı-dür ☹☹ ↘☹✱ 1105. içi-dür ☹☹ ↘☹✱
1036.

k (√) ünsüzünden sonra: 1 örnekte görülmüştür.

diñlenmek-dür ☹☹ ○□□■▲☹ 356.

© (➤) ünsüzünden sonra: 4 örnekte görülmüştür.

©ı³acu©-dür ☹☹ ➤◆☺✱◀ 94.

l (➤) ünsüzünden sonra: 5 örnekte görülmüştür.

©abil-dür ☹☹ □⊕⊕◀ 243.

m (U) ünsüzünden sonra: 6 örnekte görülmüştür.

dirhem-dür ☹☹ □↑☹☹ 994.

n (➔) ünsüzünden sonra: 9 örnekte görülmüştür.

¶lavüan-dür ☹☹ ◆♣◆♠ 1048.

η (√) ünsüzünden sonra: 1 örnekte görülmüştür.

yosuη-dür ☹☹ ○✱◀ 1194.

t (★) ünsüzünden sonra: 1 örnekte görülmüştür.

dürüst-dür ☹☹ ♪☹☹☹ 256.

˘ (✂) ünsüzünden sonra: 1 örnekte görülmüştür.

mıñi˘-dür ☹☹ ✂◀⊕ 1358.

+IAr (Çokluk eki):

b (✧) ünsüzünden sonra: 4 örnekte görülmüştür.

kebıb-lar ☼☼ ✧⊕♣▲ 102.

c (☺) ünsüzünden sonra: 4 örnekte görülmüştür.

mizıç-ları ☼☼☼ ☺☼♣ 579.

f (☒) ünsüzünden sonra: 1 örnekte görülmüştür.

üer@f-lerin ◆◀☼☼ ✕◀☼♣ 51.

ı (☹) ünlüsünden sonra: 5 örnekte görülmüştür.

ba˘ı-lar ☼☼ ↘☼☼ 646.

l (➤) ünsüzünden sonra: 5 örnekte görülmüştür.

bevl-lerinde ✓♣ ◀☼☼ ➤◆⊕ 856.

m (U) ünsüzünden sonra: 1 örnekte görülmüştür.

¶a˘ım-lardan ➔☼☼ U⊕♣♠ 98.

² (𐎶) ünsüzünden sonra: 1 örnekte görülmüştür.

©ur²-lar 𐎶 𐎶 𐎶 𐎶 790.

t (𐎶) ünsüzünden sonra: 2 örnekte görülmüştür.

ilet-ler 𐎶 𐎶 𐎶 𐎶 911

𐎶 (𐎶) ünsüzünden sonra: 1 örnekte görülmüştür.

𐎶𐎶-ler 𐎶 𐎶 𐎶 𐎶 99.

+IAr (3. çokluk kişi eki):

i (𐎶) ünlüsünden sonra: 2 örnekte görülmüştür.

itdi-ler 𐎶 𐎶 𐎶 𐎶 872.

ş (𐎶) ünsüzünden sonra: 1 örnekte görülmüştür.

itmiü-lerdür 𐎶 𐎶 𐎶 𐎶 𐎶 27.

+II⁴K (İsimden isim yapma eki): Yalnızca şu örnekte görülmüştür.

i (𐎶) ünlüsünden sonra:

kiçi-liK+ 𐎶 𐎶 𐎶 𐎶 930.

+(n)Uη (İlgi hâli eki):

i (𐎶) ünlüsünden sonra: 3 örnekte görülmüştür.

çkirdegi-nüη 𐎶 𐎶 𐎶 𐎶 𐎶 1302.

+(s)I(n)+ (3. Teklik kişi iyelik eki): 3 örnekte görülmüştür.

ı/i/@ (𐎶) ünlüsünden sonra: 3 örnekte görülmüştür.

biri-sin 𐎶 𐎶 𐎶 𐎶 699. bî©@-sinüη 𐎶 𐎶 𐎶 𐎶 333.

+(ş)Ar (İsimden isim yapma eki): 2 örnekte görülmüştür.

i (𐎶) ünlüsünden sonra: 2 örnekte görülmüştür.

elli-üer 𐎶 𐎶 𐎶 𐎶 465.

IV. BİTİŞİK YAZILAN KELİMELELER

Metnimizde “ile, için, ©adar” edatları ile “kim, da” bağlaçlarının kendisinden önceki kelimelerle bitleştirilerek yazılabildiğini görüyoruz. Fakat yalnız bir yerde kullanılan “da” bağlacı dışında bu kelimelerin ayrı yazıldığı örnekler de vardır.

+©(y)(I)𐎶IA:

acla	◆■⌚*	272. ıgneyile	◆■←
◆□▲*	148.		
+(I)çun:			
anuñıçun	→◆☺▲◆←*	85. ma‘rifetiçün	
→◆☺❖☞☒⚙️🌀🌀	974.		
kim:			
va©tkim	□●☞←↗	904.	
©adar:			
ùol©adar	⌚🌀er©◆🌀	765.	
dA:			
¥ıyetde	✓🌀☞←⊕🌀	392.	
i- filinin çekimlerinde de bitişik yazılışları çokça görmekteyiz.			
+(I)dI:			
gelürdi	→⌚⚙️■▲	131. varıdı	→⌚⌚*↗
130.			
+(I)mIş:			
varımıù	⊕🌀⌚*↗	650.	
+(I)sA:			
çekmekdenise	◆*←🌀●□●⌚	355. olursa	◆⌚⚙️©↗*
951.			
+(i)ken:			
dögerken	◆▲⚙️▲↗⌚	628. gelürken	◆▲⌚◆■▲
142.			
Metnimizde şu kelimelerin bitleştirilerek yazılmış olduğunu görmekteyiz.			
ço©dürlü	◆©⌚🌀←◆⌚	1022.	

V. ŞEDDENİN KULLANILIŞI

A) Türkçe Kelimelerde:

Ünsüz ikizleşmesinin örneklerinde, çift ünsüzün üzerine konulduğu görülür:

issi 🌀⌚* “sıcak” 110. issi+ ◆⌚* “sahip” 838.

Yine ünsüz ikizleşmesinin görüldüğü bazı örneklerde ise çift ünsüz yazıldığı

+dUr (Bildirme eki) b, ç, f, k , © , l, m, n, η, t, ‘ ünsüzleri ile ı/i ünlüleri üzerinde ;
+IAr (Çokluk eki) b, c, f, l, ,m, ², t, ¶ ünsüzleri ile ı ünlüsü üzerinde ; **+IAr** (3. çokluk
 kişi eki) ş ünsüzü ile i ünlüsü üzerinde ; **+II⁴K** (İsimden isim yapma eki) i ünlüsü
 üzerinde ; **+(n)Uη** (İlgi hâli eki) i ünlüsü üzerinde ; **+(s)I(n)+** (3. teklik iyelik eki)
 ı/i/© ünlüleri üzerinde; **+(ş)Ar** (İsimden isim yapma eki) i ünlüsü üzerinde kimi zaman
 ayrı yazılabilmektedir.

SES BİLGİSİ

I. ÜNLÜLER

Eserimiz, imlâ özellikleri esas alınarak incelendiğinde TTK.deki gibi sekiz ünlüye sahiptir: a,e,ı,i,o,ö,u,ü.

ETK.deki uzun ünlülerin metnimizdeki durumu “Uzun Ünlüler” başlığı altında incelenmiştir.

Metnimizde é (kapalı e²⁵) sesini veren uygun bir yazılış görülmemektedir. Kök hecede, günümüze kıyasla görülen e<i, e>i değişimi diğer EAT. metinlerinde olduğu gibi hemen daima i yönündedir²⁶.

Metnimizde i’li olup da bugün e’li yazılan kelime sayısı yirmi beştir:

²⁵ Bu konu ile ilgili bk. Musa Duman, “*Klâsik Osmanlı Türkçesi Döneminde i/e Meselesine Dair*”, İlm Araştırmalar, İlim Yayma Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1999, S. 7, s. 65-103.

²⁶ EAT. metinlerinde i/e’nin yazılış yönünden hemen daima i yönünde olması ile ilgili olarak bk. Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul 1995, s. 91.

iriü-	☞☐☛☞☞☞	935.	virmek	○☞☞☞☞	256.
irkek	○☞☞☞☞	396.	yidinci	☞☞☞☞☞☞	69.
irtesi	☞☞☞☞☞☞	461.	yil	☞☞☞☞	996.

Metnimizde e’li olup da bugün i’li yazılan, bir kelime tespit edilmiştir:

eyü	☞☞☞☞☞☞	274.
-----	--------	------

A) Uzun Ünlüler:

Metnimizde uzun ünlüleri ayırıcı işaret olarak yalnızca “a” sesi için, o da kurallı olmamakla birlikte, medli elif (☞) kullanıldığı söylenilebilir. Diğer ünlülerin yazımında ise uzunluğu gösteren bir işaret görülememiştir.

Türk dilinde “uzun ünlüler”in varlığını ortaya koyan değerli bir çok çalışma yapılmıştır²⁷. Bu nedenle, uzun ünlü varlığını kanıtlama amacı gütmeyiz. Burada Zeynep Korkmaz’ın²⁸ EAT. eserlerini tarayarak uzun ünlü tespit ettiği kelimelerin metnimizdeki yazılışlarını verdik.

ı / ē

Başta:

Üstünlü elif ile: (☞)

ıcla	☞☞☞☞	272.	“aç”	ıyız	☞☞☞☞☞☞
		204.	“ağız”		
ıl	☞☞☞☞	1144.	“kırmızı”	ıra	☞☞☞☞☞☞☞☞
		714.	“mesafe”		
ı ² -	☞☞☞☞☞☞☞☞	1264.	“asmak”	ıü	☞☞☞☞☞☞☞☞
		104.	“yiyecek”		
ıt-	☞☞☞☞☞☞	711.	“atmak”	ız	☞☞☞☞☞☞
			“az”		582.

Medli elif ve üstünlü elif ile birlikte: (☞ ” ☞)

ı☞	☞☞☞☞	665.	”	☞☞☞☞	1393.	“beyaz”
ıy	☞☞☞☞☞☞	247.	”	☞☞☞☞☞☞	704.	“otuz günlük

²⁷ bk. Osman Nedim Tuna, “Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uyğurcada Uzun Vokaller”, TDAY 1960, Ankara, s. 215-282 ; Talat Tekin, *Ana Türkçede Aslı Ünlüler*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1975, ; Zikri Turan, *Eski Anadolu Türkçesinde Ünlü Uzunlukları*, Malatya 1993 vb.

²⁸ Zeynep Korkmaz, “Eski Anadolu Türkçesinde Aslı Ünlü (Vocal) Uzunlukları”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, TDK Yayınları, Ankara 1995,c.I, s. 443-458.

süre”

İçte:

Üstünlü elif ile: (*)

vjr	◆⌚⌚*↗	344.	“var”	tjş	↗⌚⌚	38.
			“taş”			
kjn	→⌚↖	404.	“kan”	tjr	⌚⌚⌚	89.
sjru	↗⌚⌚↗	524.	“sarı”			“dar”

Üstünlü elif ile üstün ile birlikte: (* ” _)

bjü	→☀■⌚* 105.	”	◆□⌚← 1126.	“baş”
yjt-	☀☀◆⌚⌚← 457.	”	◆☞← 210.	“yatmak”
yjü	↗⌚⌚← 432.	”	⌚← 1350.	“taze”

Bununla birlikte, Zeynep Korkmaz’ın verdiği ve metnimizde de görebildiğimiz “tjtlı” (2 defa) ve “bēn” (2 defa) kelimelerinde kök hecesindeki ünlüler yalnızca üstün işaretiyle yazılmıştır.

ī / @

Başta:

Kesreli elif ye ile: (⌚*)

@ù	⌚←* 552.	“ış”	@t	⌚←* 1179.
		“köpek”		

Kesreli elif ye ve kesre ile birlikte: (⌚* ” _)

@ç	↘•* 484.	”	↘⌚* 483.	“tohum”
@ki	↘●←* 510.	”	↘▲* 396.	“iki sayısı”

İçte:

Kesreli ye ile: (⌚*)

b@ş	⌚❖⌚ 425.	“beş”
-----	----------	-------

Kesreli ye ve kesre ile birlikte: (❖ ” _)

g@ce	◆☀❖▲ 457.	”	◆☀▲ 1233.	“gece”
v@r-	☀☀☀←↗ 365.	”	↘⌚⌚↗ 99.	“vermek”
d@-	☀☀☀←⌚ 439.	”	☀☀⌚⌚ 222.	“söylemek”

Ancak, Zeynep Korkmaz’ın “ @ ” tespit ettiği ve metnimizde de kullanılan bazı kelimelerde ünlünün kesre ile verildiğini görüyoruz. Bu kelimelerden ‘b@l-, 10; b@r, 249 ; y@r, 18 ; b@z, 2 ; d@l, 3 ; d@ri, 1 ; g@bi, 31 ; y@-, 51 defa’ kullanılmıştır.

ō / ū

Başta:

Ötreli elif vav ile: (7*)

ōd 7* 762. “ateş”

ōl 7* 11. “o”

ōn 7* 319. “on sayısı”
kenarı”

ūç 7* 1202. “birşeyin

İçte:

Ötreli vav ile: (♦)

yöl 7* 1007. “gidilen yer”

Ötreli vav ve ötre ile: (♦ ” _)

²ör 7* 863. ” 7* 864. “içine
çekmek”

Sonda:

Ötreli vav ile: (♦)

bū ♦ 30. “bu”

²ū ♦ 810. “su”

Ancak, yine Zeynep Korkmaz’ın çalışmasında yer verdiği “yō©” kelimesi metnimizde 2 defa kullanılmış ve ünlüsü “ötre” ile gösterilmiştir. Ayrıca “ūy©u” 1 defa kullanılmış ve kök hece ünlüsü “ötreli elif” ile gösterilmiştir. “tüt-” fiili ise 8 yerde kullanılmış fakat 1037. satırda kök hece ünlüsü “ötre” ile gösterilmiştir.

ö / ü

Başta:

Ötreli elif vav ile: (7*)

üç 7* 311. “üç rakamı”

İçte:

Ötreli vav ile: (♦)

dön- 7* 549. “dön- eylemi” söz 7* 329.
“söz”

yüz 7* 419. “yüz rakamı” yüz 7* 1009.
“çehre”

Ayrıca, Zeynep Korkmaz’ın uzun ünlü belirlediği ve metnimizde yer alan “gün” kelimesi 35 örnekte “ötreli vav” ile 1 örnekte “ötre” ile gösterilirken “süt” kelimesi de 3 örnekte “ötreli vav” ile 1 örnekte de “ötre” ile gösterilmiştir.

B) Ünlü Türemesi:

Eski Anadolu Türkçesinde, Türkçe kelimelerde ünlü türemesinin örnekleri fazla değildir. Türkçenin ses yapısına aykırı çift ünsüz²⁹ taşıyan Arapça kelimelerde ünlü türemesi daha çok görülmekle beraber³⁰ metnimizde bu türden örnekler azdır.

dehirden → ⌚ ⚙ ⬆ ⌚ < dehr 55. fa²ılda ✓ ⌚ □ ✕ ✕ <
fa²l 443.
zikir ⚙ ⬆ ⌚ < zikr 329

C) Ünlü Düşmesi:

Metnimizde ünlü düşmesi; vurgusuz orta hece ünlüsünde, kelime birleşmelerinde, ile edatıyla “iken” zarf fiilinin ekleşmelerinde ve “i-” yardımcı fiilinin çekimlerinde görülmektedir.

Başta: Kelime birleşmelerinde görülmektedir.

üimdeki ↘ ⬆ ⌚ □ ⌚ (< uş+imdi+ki) 925. üol ⬆ ⬆ ⌚ (< uş+ol)
2.

İçte:

Kelime birleşmelerinde:

birbirine ⬆ ⬆ ⬆ ⬆ ⬆ (<biri+birine) 1266.

Vurgusuz orta hecede:

göynüp ⬆ □ ⬆ ⬆ ⬆ (< göyün-üp) 757. aẏzı → ⬆ ⬆ ⬆
(<aẏız+ı) 94.

oynadur ⌚ ⌚ □ ⬆ ⬆ ⬆ (< oyun+a-) 1204. ayru ⬆ ⬆ ⬆ ⬆ (<ayır-
u) 1265.

ile edatının ekleşmesinde:

acla ⬆ ⬆ ⬆ ⬆ (< ac+ile) 272.

iken zarf-fiillinin ekleşmelerinde:

gelürken ⬆ ⬆ ⬆ ⬆ ⬆ (< gelür+iken) 142. çı⌚mıü-ken ⬆ ⬆ ⬆ ⬆ ⬆
(<çı⌚mış+iken) 19.

²⁹ Bu konu ile ilgili bk. Osman Yıldız, “Türkçe’de Kelime Sonu Ünsüz Grupları” Dil Dergisi, S. 97-Kasım 2000, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2000, s. 66-77,

³⁰ Mustafa ÖZKAN, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995, s. 98.

i- fiilinin ekleşmelerinde:

+dI (<IdI)

+sA (<IsA)

olurdi → 908.

olursa 149.

Sonda: Örneğine rastlanılmamıştır.

Ç) Ünlü Uyumları:

1. Damak Uyumu: (Palatal Harmony)

Kelimelerdeki ünlü sıralanışını kalınlık ve incelik açısından ayarlayan dil benzeşmesi her dönemde olduğu gibi metnimizde de sağlamdır.

a. *Kelime kök ve gövdelerinde:* Kelime kök ve gövdelerinde uyum tamdır.

barma© 946. elek 454.

gögercin 1391. ısıca© 1185.

keklik 229. topala© 1000.

Bugün uyum dışı kalmış olan “hangi, biraz” kelimeleri metnimizde uyuma bağlı olarak kullanılmıştır.

©an©ı 126. birez 1086.

b. *Eklerde:* Günümüzde uyuma girmeyen eklerin metnimizdeki durumu şöyledir:

+ki: Metnimizde sıfat yapma ve aitlik bildirme görevleriyle beş kelimedede dokuz defa kullanılan ek, hepsinde ince sıradan kelimelere getirilmiştir. Bu nedenle de uyum içinde görünmektedir.

+(i)ken: Zarf-fiil eki olarak kullanılmaktadır. Kalın sıradan ünlüye sahip kelimelere eklendiği şu üç örnekte uyumu bozmuştur.

çı©mıü-ken 19. 72. 72.

ısıca© iken 497.

-yor, +leyin, +(I)mtırak ve +daş eklerinin kullanımına rastlanılamamıştır.

2. Dudak Uyumu: (Labial Harmony)

Eski Türkçede birçok ekte ve kelime kökünde düzlük-yuvarlaklık uyumunun bozuk olduğunu biliyoruz. Bu durum EAT. döneminde, yuvarlaklaşma ve düzleşme ile çok daha ileri bir uyumsuzluğa varmıştır. Öyle ki, Eski Türkçedeki uyuma bağlı bir çok ek ve kelime uyumsuz hâle gelmiştir. Ayrıca bazı kelimelerin bu dönemde niçin uyum dışı kaldığı da bir sebebe bağlanamamaktadır³¹. Türkçenin ilk devirlerinden bu yana tam olarak sağlanamayan düzlük-yuvarlaklık uyumu, metnimizde de tam değildir.

a. Kelime Kök ve Gövdelerinde:

a1. Düzleşme Neticesinde Uyumu Bozulan Kelimeler:

gümiü → 𐰇𐰺𐰏𐰍𐰆𐰏 (<< kümüş) 879. içün → 𐰇𐰺𐰏𐰍𐰆𐰏 (<< uçun) 816.

a2. Dudak Ünsüzlerinin, Düz-Dar Ünlüleri Yuvarlaklaştırması Neticesinde Uyumu Bozulan Kelimeler [(A-I>A-U) düz ünlü + dudak ünsüzü + düz - dar ünlü > düz ünlü + dudak ünsüzü + dar-yuvarlak ünlü.] :

semüz 𐰇𐰺𐰏𐰍𐰆𐰏 (< semiz) 230. demür 𐰇𐰺𐰏𐰍𐰆𐰏 (<< temir) 628.

a3. G# Sesinin Düşmesi Neticesinde Uyumu Bozulan Kelimeler:

²aru 𐰇𐰺𐰏𐰍𐰆𐰏 (<< sarı¥) 1279. ayru 𐰇𐰺𐰏𐰍𐰆𐰏 (<< adırı¥) 1265.

¶aru 𐰇𐰺𐰏𐰍𐰆𐰏 (<< tarı¥) 1314. ¶atlu 𐰇𐰺𐰏𐰍𐰆𐰏 (<< tatı¥lı¥) 671.

Aşağıdaki kelimelerde G# sesinin düşmesine rağmen ünlü yuvarlaklaşmamış ve uyum korunmuştur.

©atı 𐰇𐰺𐰏𐰍𐰆𐰏 (< ©atı¥) 103. arı 𐰇𐰺𐰏𐰍𐰆𐰏 (<arı¥) 1339.

a4. Etk.den Beri Devam Eden ve Bir Sebebe Bağlanamayan Ünlü Yuvarlaklıkları Sebebiyle:

dilkü 𐰇𐰺𐰏𐰍𐰆𐰏 (< tilkü) 343. uyi- 𐰇𐰺𐰏𐰍𐰆𐰏 (< udi-) 458.

güyegü 𐰇𐰺𐰏𐰍𐰆𐰏 (<< küdegü) 594. yüri- 𐰇𐰺𐰏𐰍𐰆𐰏 (<< yori-) 527.

b. Eklerde:

³¹ Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı II (İndeks-Gramer)* TDK Yayınları, Ankara 1997, 3. Baskı, s. 391-392.

b1. Ünlüsü Sürekli Yuvarlak Olan Ekler:

+ArU	: içerü	810.	Yön gösterme hâli eki
+cUK	: sa©ızcıııla	1170.	İsimden isim yapma eki
+DUr	: vardur	825.	Bildirme eki
+(n)Uη	: ııaşınunη	64.	Tamlama hâli eki
+su©	: baıarsu©	259.	İsimden isim yapma eki
+sUz	: elemsüz	125.	İsimden isim yapma eki
+üm	: benüm	130.	1. teklik kişi tamlama hâl eki
+üm	: bizüm	323.	1. çokluk kişi tamlama hâl eki
+um	: mücerrebıumdan	36.	1. teklik kişi iyelik eki
+(U)m	: didüm	651.	1. teklik kişi eki
-cUGAz	: ©umcuıazlar	156.	İsimden isim yapma eki
-cUK	: oııancu©larda	79.	İsimden isim yapma eki
-dUK	: didükleri	1139.	Sıfat-fiil eki
-dükce	: geçdükce	873.	Zarf-fiil eki
-dUr-	: ©ızdurup	392.	Fiilden fiil yapma eki
-melü	: itmelü	856.	Kip eki
-(y)U	: diyü	1208.	Zarf-fiil eki
-(y)Up	: ©ablayup	1092.	Zarf-fiil eki
-Ur	: gelür	87.	Kip eki
-Ur-	: içüreler	635.	Fiilden fiil yapma eki
-(y)elüm	: diyelüm	581.	İstek kipi 1. çokluk kişi eki

b2. Ünlüsü Sürekli Düz Olan Ekler:

+(y)I	: ıuyı	438.	Belirtme hâl eki
-(y)IncA	: toıınca	742.	Zarf-fiil eki
-(y)ınca©	: olınca©	183.	Zarf fiil eki
+(I ⁴)ncI	: üçünci	931.	İsimden isim yapma eki
+(s)I(n) +	: kendüsin	1243.	3. teklik kişi iyelik eki
+[(y)(I)]lA	: suyıla	822.	Vasıta hâl eki
+In	: görüpdürürin	136.	1. teklik kişi eki
-dI	: oldı	561.	Görülen geçmiş zaman 3. teklik kişi eki
mı	: olur mı	312.	Soru eki

-mİş	: ¶utmİş	1049. Duyulan geçmiş zaman 3. teklik kişi eki
-mİş	: buruùmiù-cası	1075. Sıfat-fiil eki
-İş-	: süriù-	198. İşteşlik eki
-(y)iş	: yüriyiù	527. İsim-fiil eki

Metnimizde hem düz hem yuvarlak ünlü ile kullanıldığı hâlde, kimi yerlerde uyum dışı kalan ekler de mevcuttur:

-(I ⁴)K	: bulanu©	107. Fiilden isim yapma eki
-I ⁴ I-	: düzil-	70. Edilgenlik eki
+II ⁴	: ² ulı	1260. İsimden isim yapma eki
-(I ⁴)n-	: olın-	567. Edilgenlik eki

II. ÜNSÜZLER

İmlâdan hareketle metnimizde tespit ettiğimiz ünsüzler şunlardır: b, c, ç, d, f, g, ħ, h, ı, ı̇, k, ©, l, m, n, ŋ, p, r, s, ², ³, ù, t, ¶, v, y, z, õ, °, z.

Metnimizde de sıkça kullanılan ı̇ ve ŋ ünsüzleri EAT.yi, bugünkü yazı dilinden ayıran önemli özelliklerden biridir.

A) Ünsüz Uyumu:

Metnimizde sert ünsüzle biten bir kelimeye yumuşak ünsüzle başlayan bir ek gelebilmektedir. Bu durum belki de eklerin imlâsının kalıplaşmış olmasından kaynaklanmaktadır³².

Aşağıdaki ekler ünsüz uyumuna girmemektedir:

+dA	: çı©arma©da	1222. Bulunma Hâli
+dAn	: yatma©dan	377. Ayrılma Hâli
-d+	: ¶utdılar	902. Görülen Geçmiş Zaman Eki
-dUK	: itdügümüz	966. Sıfat-fiil Eki
+dUr	: otdur	1249. Bildirme Eki.

Bu hâliyle, metnimizde ünsüz uyumunun varlığından söz etmek güçtür. Ancak

³² Faruk Kadri Timurtaş, **Eski Türkiye Türkçesi**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1995, s.59.

EAT.de bazı eklerin az da olsa benzeşmeye girdikleri bilinmektedir³³. Metnimizde de eşitlik eki “ +CA ” yönüyle özel bir durum arz etmektedir. On dokuz kelimedede kırk iki kez kullanan +CA; ‘gökçe 588.’, ‘a@ça 157, 606, 1026, 1205, 1313.’ ve ‘ço@ça 515.’ kelimelerinde yedi defa ‘K’ sert ünsüzünün üzerinde uyuma girmiştir.

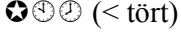
B) Ötümlüleşme: (Sonarisation)

“Oğuzcayı diğer Orta Türkçe şivelerinden ayıran en önemli özellik ötümlüleşme hadisesidir. Bu ötümlüleşme, kelime başında ve içinde, ünsüzlere göre, derece derece bir ilerleme gösterir. Sebebi, zaten ötümlü olan ünlülerin kendi niteliklerini yanlarındaki ünsüzlere yansıtmalarıdır.”³⁴

Başta:

#t > #d

EAT.de “İnce sıradan kelimelerin başındaki t’ler d’ye dönüşürken, kalın sıradan kelimelerdeki t’ler daha çok korunmuştur ve bunlar da genellikle tı ile yazılmıştır.”³⁵ Eserimizde de buna uygun bir kullanım vardır. Fakat ince sıradan ‘temür 363.’ kelimesinde #t’nin korunduğu görülmektedir.

derlet- (< terlet-) 223. dört (< tört)
295.

dile (< tile) 35. dürlü (< tür-lüg) 972.

Kalın sıradan kelimelerde #t’nin kendini koruduğunu da görebiliyoruz:

¶o@uzıncı 75. ¶amar
86.

¶ar 813. ¶on-
742.

#K > #G

“Kelime başındaki k-g değişikliğinin Eski Türkçeden Batı Türkçesine geçince

³³ bk. Sadettin Buluç, “Eski Bir Türk Dili Yadıgârı Behçetü’l-Hadâik f. Mev’izeti’l-Halâik”, TDED., VI İstanbul 1955, s. 119-131.

³⁴ Osman Yıldız, Cemil@-i Karamani Miftî-ü’l-Ferec (Dil Özellikleri-Metin-Söz Dizini) İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (Doktora Tezi), Malatya 1992, c.I, s. 140-141.

³⁵ Mustafa Özkan, Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995, s. 99.

ortaya çıktığını biliyoruz.”³⁶ Fakat Arap harfleriyle yazılmış metinlerde ‘k’ ve ‘g’ sesleri “kef” harfi ile karşılanmıştır. Bu sebeple “kef” ile yazılan kelimelerin ‘k’ ile mi yoksa ‘g’ ile mi okunacağı bir tercih meselesi olmuştur. Ancak Miftıḥü’l-Ferec³⁷, Târiḥ-i İbn-i Kesir Tercümesi³⁸, Kitâb-ı ʿunya³⁹ gibi bazı eserlerde ‘kef’in üzerine üç nokya (ﷲ) konularak ‘g’ ile okunması gereken kelimeler açıkça belirtilmiştir.

ETk.de k’li olan ve metnimizde g’li olarak kabul ettiğimiz kelimelerden bazıları şunlardır:

gerek	ﷲ (<< kergek)	414.	gel-	ﷲ (< kel)	87.
gün	→ ﷲ (< kün)	248.	girü	ﷲ (< kirü)	
95.					

#ç>#c

Kalın ve ince ünlülü kelimelerde #ç sesi, günümüz Türkçesinde olduğu hâliyle kendini korumuştur.

çı©-	ﷲ	833.	çal©a-	ﷲ
1024.				
çek-	ﷲ	824.	çekirdek	ﷲ
645.				

İçte:

#t# > #d#

Kelime kökünde ve eklerde görülür. Son ses durumundaki t’nin üzerine ünlü ile başlayan bir ek getirildiğinde, kelime kökünde; iki ünlü arasında kaldığında, ekte t’nin ötümlüleştiği görülür.

dördi	ﷲ (<< törT+)	311.	gide	✓ ﷲ (<< kiT-)
450.				
ﷲ	ﷲ (< ﷲ -T-)	539.	eridür	ﷲ (eri-T-)

³⁶ Muharem Ergin, **Dede Korkut Kitabı II (İndeks-Gramer)** TDK Yayınları, Ankara 1997, 3. Baskı, s.420.

³⁷ Osman Yıldız, **Cemilî-i Karamani Miftıḥü’l-Ferec (Dil Özellikleri-Metin-Söz Dizini)** İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (Doktora Tezi), Malatya 1992,

³⁸ Muhammet Yeltern, **Şirvanlı Mahmud Târiḥ-i İbn-i Kesir Tercümesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)**, TDK Yayınları, Ankara 1998.

³⁹ Muzaffer Akkuş, **Kitâb-ı ʿunya (İnceleme-Metin-İndeks-Tıpkı Basım)**, TDK Yayınları, Ankara 1995.

iste- ⚙️⌚⌚⌚ (<< izde-⁴⁰) 929.

Ç) Sızıcılışma ” Süreklileşme: (Spirantisation)

Patlayıcı ünsüzlerin, yanarındaki ünlülerin sızıcılık vasıflarından etkilenmesi hâdisesidir.

© > ”

Metnimizde © sesi kendisini çoğunlukla korumuştur. Yalnızca şu kelime ”ye döndüğünü görüyoruz.

da”i ⚡⌚⌚⌚ (<< ta©ı) 81.

#b > #v

ETk.de #b’li olan bazı kelimelerin diğer EAT. metinlerinde olduğu gibi metnimizde de #v ile yazıldığı görülmektedir.

var ➡️⌚⌚⌚⌚⌚ (< bar) 130. var- ⚡⌚⌚⌚⌚⌚ (< bar-) 41.

virici ⚡⌚⌚⌚⌚ (< bir-) 99.

b/ > v/

deve ✓➡️⌚⌚⌚ (<< tebe) 1139. ♢avûan ♢➡️⌚⌚⌚ (<< tabış♀an) 682.

d/ > y/

Orta Türkçeyi, ETk.den ayıran önemli ses değişimlerinden biridir.

yay- ⚡⬅️⬅️⬅️ (< yad-) 434. ayrı© ➡️⚙️⬅️⌚⌚ (< adru©) 1388.

aya© ⚡⬅️⌚⌚ (< ada©) 264. büyük ♣️⬅️⬅️⬅️⬅️ (<<bedük) 83.

d/ >> s/

issi ♣️⌚⌚⌚ (<< idisi*) 838. “sahip”

#G# > #v#

Çok heceli kelimelerin sonlarındaki G sesi, ETk.den Batı Türkçesine geçerken düşmüştür. Tek heceli kelimelerin sonundaki ve çok heceli kelimelerin iç seslerindeki G korunmuştur. Bunlardan yuvarlak ünlü yanında bulunan bazılarındaki G > v değişikliği

⁴⁰ Bu kelime için bk. Ahmet Caferoğlu, **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, TDK Yayınları, İstanbul 1968, s. 102.

görölmektedir⁴¹.

©ov- ✧◆◀ (<©o¥-) 1050. ©avun →7#◀ (<©a¥un)
476.
2ovu© ➤◆↻ (<2o¥u©) 1368. ©avu© ✓↻←☼■◀◆◀
(<©a¥u©) 83.

D) Erime: (Fusion) G# > ➤ (IG#>U#)

“Bir kelime, vocalden sonraki konsonun, o vocalin açıklığı etkisiyle, niteliği silinerek, vocal içinde onu uzatmak suretiyle kaybolmasıdır.”⁴²

©o©ulu ◆◀◆◀◆◀ (<©o©ulı¥) 346. ayru ◆☼←*
(<<adırı¥) 1264.

Çok heceli kelimelerin ve eklerin sonundaki G’ler Batı Türkçesinde düşmektedir. Düşerken de ya eriyip kaybolmuş ya da -yukarıdaki örneklerde olduğu gibi- yanındaki dar-düz ünlüyü yuvarlaklaştırmıştır. Bununla beraber tek heceli kelimelerin son sesleri ile birden fazla heceli kelimelerin iç seslerindeki G’ler korunmaktadır.

deg- ◆☺□▲⌚ (<teg-) 884. a¥rı ↙☼☺*
(<a¥rı¥) 147. beg ○# (<beg-) 853.

E) Yutulma:

Ünsüzün, kendinden sonraki ünlünün açıklığında erime fırsatı bulamadan kaybolmasıdır⁴³.

©apa© ◆☼◀ (<©ap¥a©) 1091. içerü 7☼⌚*
(<içgerü) 807.
gerek ↘☼▲ (<<kergek) 215. ılıca© &=* (<<yılı¥ca
o©) 995.

F) Ünsüz Türemesi:

#v

⁴¹ Mustafa Özkan, **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995, s. 100.

⁴² Osman Nedim Tuna, **Türk Dil Bilgisi** (Fonetik ve Morfoloji), İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü Ders Notları, Malatya 1986, s. 41-42.

⁴³ Osman Nedim Tuna, **age.**, 42.

vur- ⚙️❄️⌚⚡ (< ur-) 571.
#y#

1. Kaynaştırma Ünsüzü Olarak: Ünlü ile biten bir kelimeden sonra ünlü ile başlayan bir ek geldiğinde, diftonglaşmayı önlemek amacıyla iki ünlü arasında ‘y’ sesi türer.

igneyile ⬢❄️⬢❄️⬢❄️ 148. olmayınca

⬢❄️⬢❄️⬢❄️⬢❄️ 1151.

buyurmayup ✧❄️❄️❄️⌚❄️❄️⊕ 51. ²uya ⬢❄️⬢❄️⬢❄️

448.

2. İç Seste Çift Ünlü Taşıyan Yabancı Kaynaklı Kelimelerde, Ünlüler Arasında⁴⁴:

dijyim ☐❄️❄️⌚ 160. mīyil ☐❄️⊕⌚

172.

cīyiz ⌚⌚❄️❄️⊕⌚ 248.

3. Ünsüz İkizleşmesi Şeklinde: bk. “Ünsüz İkizleşmesi”.

G) Ünsüz Düşmesi:

#b>>>

ol- ⬢⌚⌚⬢❄️⚡ (<< bol-) 1384.
#y>>>

Metnimizdeki örnekleri dar-düz ünlünün yanında görülmektedir.

ipliK+ ⬢❄️❄️❄️⬢❄️ (<yip+) 1263. igne ⬢❄️⬢❄️

(<yigne) 148.

ılıca© &’=❄️ (<<yılı¥+) 995. ince ⬢❄️❄️

(<<yinçge) 883.

#l#>>

getür- ✓⌚⬢❄️⬢❄️ (<<keltür-) 552. ora+ ✓⌚⌚⬢❄️

(<<ol+ara) 903.

otur- ✧❄️❄️⬢❄️ (<oltur-) 279.

⁴⁴ Bu konuda geniş bilgi için bk. Osman Yıldız, “Dilimizdeki Arapça ve Farsça Kökenli Kelimelerde Görülen Fonetik Değişmeler”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, yıl:1999, S. 4, s. 321-338

#g#>>

bk. "Yutulma".

#r#>>

Kelime içinde ve "er->i-" fiilinin türemelerinde görülmektedir.

bile ◆■❖⊕

393. içmegise ◆❖❖●□⌚❖

369.

varımıü ⌚⌚⌚❖⌚

650. açılmaz idi ➔⌚⌚⌚❖⌚⌚❖

896.

b#>>

²u ◆⌚ (<²ub)

677.

G#>>

bk. "Erime"

H) Ünsüz Tekleşmesi: (Impariation)

İkiz ünsüzlerden birinin kaybolmasıdır.

çal©oyın ◆⌚⌚⌚⌚⌚ (<çal©oyın)210.

I) Ünsüz İkizleşmesi: (Gemination)

Aynı iki ünsüzün yan yana bulunmasıdır. Metnimizde şu şekillerde gerçekleştiği görülmektedir.

1. Hece Dengelenmesi Yoluyla: G# sesinin erimesiyle uzayan ünlü, uzunluğunu kaybederken hecenin dengelenmesi için ünsüz ikizleşir.

elli ⌚■⌚❖ (<ellig) 510. issi ⌚⌚❖ (< issi) 110.

2. Yandaş Tam Benzeşme Yoluyla: Metnimizde kullanılan ve "sahip" anlamına gelen "issi ◆⌚❖ 838."kelimesindeki durum iki şekilde açıklanabilir:

Dengeleme: issi < is@< iysi < iyisi < idisi (?)

Benzetme: issi < iys@< iyisi < idisi (?)⁴⁵

3. Ekleşme Yoluyla: Kelimenin son ses ünsüzüyle ekin ön ses ünsüzünün ekleşmesi neticesinde de ikizleşme görülür.

⁴⁵ Osman Yıldız, Cemil@-i Karamani Miftı'ü'l-Ferec (Dil Özellikleri-Metin-Söz Dizini) İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (Doktora Tezi), Malatya 1992, c.I, s. 180.

eller+ 1298. 1065. müf@ddür

İ) Ünsüz Kaynaşması:

Çıkış yerleri bakımından birbirine yakın iki sesin, tek ses olarak birleşmesidir.

$\eta < ng$

aña 143. buña 656.
(<bunga)

deniz 1059.
(<dengiz)

$taş > ç$

çı@- 1386.
(<<taşı@-)

$zs > z^{46}$

@ızıl 1351.
(<@ız+sıl)

$şs > ş^{47}$

yeül 1010.
(<yaşıl < yaş+sıl)

III. DİĞER FONETİK DEĞİŞMELER

A) Birleşme:

Birlikte kullanılan kelimelerin değişerek birleşmesi ve tek kelime olmasıdır.

nesne 422. birez (< bir+az)

degül 545.
(<<tag+ol)

B) Göçüşme: (Metathese)

İki sesin karşılıklı olarak yer değiştirmesidir.

1. Yandaş Göçüşme:

çölmek 1066. × çömlek sarmısa@ 102. × sarımsa@

⁴⁶ Osman Nedim Tuna, **Türk Dil Bilgisi** (Fonetik ve Morfoloji), İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü Ders Notları, Malatya 1986, s.40.

⁴⁷ Osman Nedim Tuna, **age.**, s.40.

2. Ünsüz Göçüşmesi:

çölmek ○□■⌚ 1066. × çömlək çok- ⚙️▲◆⌚ 199. ×
köç-

3. Uzak Göçüşme:

çok- ⚙️▲◆⌚ 199. × köç-

4. Ünsüz-Ünlü Göçüşmesi:

sarmısa© &⚙️*⌚⌚ 102. × sarımsa©

C) Geçişme: (Krassis)

Birlikte kullanılan ve biri ünlü ile bitip diğeri ünlü ile başlayan iki kelimenin değişerek birleşmesidir.

bulamaç ⌚⊕□■⊕ (<< bulama+aş) 433.

Ç) Hece Düşmesi:

Hece değerindeki ses veya seslerin eksilmesi hâdisesidir.

nesne ◆□*← (<ne+ise+ne) 630. tavu© ➤◆◆
(<ta©ı¥u) 1345.
tavu©an ◆⚙️◆⌚ (<tabış¥an) 682.

D) Hece Tekleşmesi: (Haplologie)

Benzer hecelerden birinin kaybolmasıdır.

kökdür ⌚⚙️▲◆▲ +dUr (<+dUrUr<+tUrUr) 1002.

E) Dudaklılaşma: (Labialisation)

Dudak ünsüzlerinin, ünlüleri; yuvarlak ünlülerin de ünsüzleri kendine benzeterek dudaklılaştırmasıdır.

1. Ünlülerde Dudaklılaşma:

#e# > #ü#: büyük ▼◆❖⊕ (<< bedük) 1393.
#ı# > #u#: buçu© ➤◆∞ (<< bıçı©) 1311.
#i# > #ü#: semüz ♠□⌚ (< semiz) 437.

Erime ve sızıcılışma sonucu görülen dudaklılaşma: bk. “Erime” ve “Sızıcılışma”

2. Ünsüzlerde Dudaklılaşma: bk. “Sızıcılışma / #G# > #v#”

SONUÇ

Metnimizde **kapalı e** (é) sesini gösteren bir imlâya rastlanamamıştır. e / i değişimi bakımından metnimiz hemen daima i yönündedir.

Metnimizde uzun ünlüleri ayırıcı işaret olarak yalnızca “a” sesi için, o da kurallı olmamakla birlikte, medli elif (©) kullanıldığı söylenilebilir. Diğer ünlülerin yazımında ise uzunluğu gösteren bir işaret görülememiştir.

Birkaç istisna¹ durum dışında **damak uyumu** muntazamken **dudak uyumu** tutarsızdır.

Ünsüz uyumunun varlığından tam olarak söz edilemez. Fakat +CA (Eşitlik hâli) ekinin “K” sert ünsüzü üzerinde uyuma girdiği görülmektedir.

#t > #d, #K > #G, #ç>#c, #t# > #d#, #K# > #G#, #ç# > #c#, #p# > #b#, #t# > #d# seslerinde **ötümlüleşme**; #d# > #t# seslerinde **ötümsüzleşme**; © > “, #b > #v, b/ > v/, d/ > y/, d/ >>s/, #G# > #v# seslerinde **sızıcılışma** örnekleri görülmektedir.

G’nin **erime** ve **yutulma** sebebiyle kaybolması yanında **ünsüz tekleşmesi** ve b#>➤, #b>>➤, #y>➤, #l#>➤, #r#>➤ değişimleri **ünsüz düşmesinin** metnimizdeki örnekleridir. **Ünsüz türemesinin** örnekleri ise **ünsüz ikizleşmesi** ile #v, #y# şeklinde görülmektedir.

Metnimizde **ünlü türemesi**, yabancı asıllı kelimelerdeki sona gelen çift ünsüzün arasında görülürken **ünlü düşmesi** ise vurgusuz orta hece ünlüsünde, kelime birleşmelerinde, ile ve için edatlarıyla iken zarf fiilinin ekleşmelerinde ve i- yardımcı fiilinin çekimlerinde görülmektedir.

Metnimizde **birleşme** neticesinde yeni kelimeler oluştuğu da görülebilmektedir.

ŞEKİL BİLGİSİ

İSİMLER

Dil bilgisinde “isim” geniş manada fiilin karşılığında sıfat, zarf ve zamirleri de içine alır⁴⁸. Dar manada ise, cümlede varlıklara ad olan kelimelerdir.

I. İSİM ÇEKİM EKLERİ:

A) Çokluk Ekleri:

1. İsimlerde:

+lar:

a. İsim+Çokluk Dizilişinde:

şeyler	140.	nesneler	577.
--------	------	----------	------

b. İsim+Çokluk+İyelik Dizilişinde:

elleri	1065.	ayakları	1065.
yüncüğüleri	1203.		

c. İsim+Çokluk+İyelik+Hâl Dizilişinde:

hizmetlerine	853.	otlarından	576.
--------------	------	------------	------

ç. İsim+Çokluk+Hâl Dizilişinde:

buşlara	151.	döşeklerde	278.
---------	------	------------	------

+z: Arkaik bir çokluk ekidir ve kalıplaşmış olarak bir kelimeye görülmüştür.

⁴⁸ Geniş bilgi için bk. N. Hacıeminoğlu, **Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s.14.; Osman Yıldız, **Cemilî-i Karamanî Miftî'ü'l-Ferec (Dil Özellikleri-Metin-Söz Dizini)** İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (Doktora Tezi), Malatya 1992,c.I, s.293.

bizüm 323. benzer 1315.

+An: Arkaik bir çokluk ekidir. Metnimizde kalıplaşmış taban olarak bir kelime kullanılmıştır.

oñlan 936.

2. İyelik Eklerinde:

+Uz: 1. ve 2. kişinin çokluğunda kullanılır.

ma©²,dumuz 323. didüğümüz 726.

+IAr: 3. kişinin çokluğunda kullanılır.

didükleri 138. izzetlerine 853.

3. Zamirlerde:

+z: 1. teklik kişi zamirini çokluk yapmıştır.

ben/biz bizüm 323.

+IAr: 3. teklik kişi zamirini çokluk yapmıştır.

o anlar 91.

B) İyelik Ekleri:

	<u>Teklik</u>	<u>Çokluk</u>
1. Kişi	+um dostum 130. mücerrebîtumdan 36.	+(U)mUz itdüğümüz 966. ma©²,dumuz 323.

Metnimizde 1. teklik kişi iyelik ekini birkaç örnekte görebilmekteyiz. 2. kişi teklik ve çokluk iyelik ekine ise örnek bulunmamaktadır.

3. Kişi	+(s)I(n) + kökinden 250. diüisinden 1131. depesin 1219	+IArI(n)+ melek-sıfatların 57 sebeblerin 338. s, 'ü'l-mizic-ları 579.
---------	---	--

Burada 3. teklik kişi iyelik ekindeki “n” sesinin eke dahil olduğunu kabul ettik. Çünkü 3. teklik kişi iyelik ekinin üzerine ünsüz ile başlayan bir hâl eki getirildiğinde “dişisinden, 1131.”örneğinde olduğu gibi “n” sesi yine ortaya çıkmaktadır. Oysa hâl

eklerini ünlü ile biten kelimelere bağlayan ünsüz “y” sesidir.⁴⁹ Ayrıca bu sesi hâl ekinin ünsüzü olarak da düşünmedik. Çünkü, ekin üzerinde “belirtme hâli” anlamı olmadan da ektteki “n” ünsüzünün ortaya çıktığı örnekleri içeren bir çalışma vardır.⁵⁰

İyelik Eki Yığılması

3. teklik kişi iyelik eki almış kelimelerde kimi zaman bu ek asıl fonksiyonunu kaybeder ve kelime ile kalıplaşarak taban hâline gelir. Böylece kelime üzerine tekrar bir 3. teklik kişi iyelik eki getirildiği görülür. İyelik eki yığılması olarak adlandırılan bu ek kalıplaşması⁵¹ olayının metnimizde de örnekleri vardır.

birisi 461. a²lısından 293.

C) Hâl Ekleri:

Cümlede eklendiği kelime ile diğer kelimeler arasında ilgi kuran bu eklerin tasnifi konusunda bir birlik görülmediği için, çalışmamızda Osman Yıldız’ın “*Orta Türkçe Lehçeleri’nde Karşılaştırmalı İsim Çekim Ekleri ve Eski Anadolu Türkçesinin Yeri*”⁵² adlı yazısında kullandığı tasnifi esas aldık.

İncelememizde “asıl hâl ekleri, asıl hâl eki fonksiyonunda kullanılan diğer şekiller ve ekin fonksiyonları” üzerinde durulmuştur.

1. Yalın Hâl (Nominative):

a. Asıl Yalın Hâl Şekli:

+>(Eksiz):

a1. İsimlerde:

venevüü 679. am@r
1093.

a2. Zamirlerde:

ben 631. ol 741.

⁴⁹ Osman Yıldız, *Cemil-i Karaman Mifti-ü'l-Ferec (Dil Özellikleri-Metin-Söz Dizini)* İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (Doktora Tezi), Malatya 1992,c.I,s.190.

⁵⁰ Güner Gülsevin, “*Eski Anadolu (Türkiye) Türkçesinde 3. Kişi İyelik Ekinin Özel Kullanılışı*”, Türk Dili, s.466, TDK Yayınları, Ankara 1990, s.276-279.

⁵¹ Zeynep Korkmaz, *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, TDK Yayınları Ankara 1994, s.35-39.

⁵² Osman Yıldız, “*Orta Türkçe Lehçeleri’nde Karşılaştırmalı İsim Çekim Ekleri ve Eski Anadolu Türkçesi’nin Yeri*”, Dil Dergisi, S.88, Şubat 2000, s.14-27.

b. *Yalın Hâl Fonksiyonunda Kullanılan Diğer Şekiller:*

+**dAn** (bk. Ayrılma Hâli):

©ıı© **günden** ²onra bir / dirhemini sa¬© idüp 1266.

bir **sıʿatdan** ²onra / üstine sikencüb@n içseler 1359.

c. *Fonksiyonları:*

c1. Fiilin faili durumundadır:

¶laù mecrî-yı bevlden çı©ar iken / cirî¬at eylese 72.

anı bir **kiùî** bögregi / üstine veyî me³înesi üstinde ba¶ılasa 1026.

c2. Cümlede nesne durumundadır:

evvel baslı© **¶amarından** / ©an alma© gerek 411.

c3. Cümlede edat grubu içinde yer alır:

yund ©uùî dirler **serçe** denlû rengi boz/racu© olur 1201.

c4. İsim tamlamasında tamlayan durumundadır:

©uyular d@vîrında ve/yî ²u üstünde olan ©ayalarda biter 1237.

c5. Zaman zarfı durumundadır:

gice ayaza ©oyup ²abî¬ / içeler 481.

c6. İkilemelerde yer alır:

saç gibi **sal©ım sal©ım** olur 1196.

2. Tamlama Hâli (Genitive):

Hâl eklerinin ‘isimlerle fiiller’ arasında anlam ilgisi kurduğu, buna rağmen tamlama ekinin ‘isimlerle isimler’ arasında anlam ilgisi kurduğu görüşünden hareketle bazı araştırmacılar bu ekin hâl eklerine dahil edilmemesi gerektiğini düşünürler.⁵³

a. *Asıl Tamlama Hâli Şekli:*

+**(n)Uñ**: Bu morphem, ünlü ile biten kelimelerden sonra n bağlayıcı ünsüzünün kullanılıyor olması sebebiyle, Eski Anadolu Türkçesini diğer Orta Türkçe Lehçelerinden ayıran karakteristik özelliklerden biridir.⁵⁴

a1. İsimlerde:

⁵³ Osman Yıldız, **Cemîl@-i Karaman Miftî¬ü’l-Ferec (Dil Özellikleri-Metin-Söz Dizini)** İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (Doktora Tezi), Malatya 1992,c.I,s.193. ; Güner Gülsevin, **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, TDK Yayınları, Ankara 1997, s.17. ; Ahmet Buran, “*Türkçede İsim Çekim Ekleri*”, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 1995, c.7(1-2), s.37-48.

⁵⁴ Osman Yıldız, “*Orta Türkçe Lehçeleri’nde Karşılaştırmalı İsim Çekim Ekleri ve Eski Anadolu Türkçesi’nin Yeri*”, Dil Dergisi, S.88, Şubat 2000, s.14-27.

oñlanuñ	117.	me³inenüñ	1167.
a2. Zamirlerde: 1. teklik ve 1. çokluk kişi zamirlerinde ek +üm şeklindedir.			
benüm	130.	bizüm	323.

b. *Tamlama Hâli Fonksiyonunda Kullanılan Diğer Şekiller:*

+> (eksiz):

ol ¶laı **bevl** ©uvvetile getürüp çı©aralar 868.

türkice topala© dirler **yimesi** mi©djrı/ bir buçu© dirhem-dür 997.

c. *Fonksiyonları:*

c1. Eklendiği isim ile başka bir isim arasında ilgi bağı kurar:

bu yañlaları / **lülenüñ** delüğinden ¶amladalar 535.

c2. Fiilin faili olan isim tamlaması kurar:

semiz **kiülerüñ** ¶amarları ve menfezleri / ¶ar olur 88.

c3. Tamlamada tamlananın belirtme hâl ekini almasıyla cümleinin belirtili nesnesi durumunda görülür:

bögrek ve **me³inenüñ** añrısını def eyler 1006.

c4. Tamlamada tamlananın vasıta hâl ekini almasıyla cümleinin zarf tümleci durumunda görülür:

defne **añacınüñ kökinüñ** ©abıla içseler 1001.

c5. Tamlamada tamlananın yönelme hâl ekini almasıyla cümleinin yer-yön bildiren ögesi durumunda görülür:

me³inenüñ ¶aına/ ve añrısına nıfı'dür 1186.

3. **Belirtme Hâli (Accusative):**

a. *Asıl Belirtme Hâli Şekilleri:*

+(y)I: Ünlü ile biten kelimelerden sonra ekteki bağlayıcı ünsüzün ortaya çıkması Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik özelliklerinden biridir.⁵⁵

a1. İsimlerde:

kepegi ve **¶aruyı** / issi idüp gñh gñh bögrek üstine / vuralar 570.

kelemi ©aynadup / içine oturdum 652.

⁵⁵ Osman Yıldız, "Orta Türkçe Lehçeleri'nde Karşılaştırmalı İsim Çekim Ekleri ve Eski Anadolu Türkçesi'nin Yeri", Dil Dergisi, S.88, Şubat 2000, s.14-27.

a2. Zamirlerde: Yalnızca 3. teklik kişi zahirinin üzerinde görülmüştür.

bostjncıların ba^oısı **anı** ekerler 1308.

+➤ (Eksiz): Osman Nedim Tuna'nın "Gramerde bir ekin, kendi yokluğu ile alternans hâlinde olması durumunda, eksiz kullanılış +➤ ek olarak adlandırılır."⁵⁶ diyerek tanımladığı "+➤ eki" bir iyelik ekinde sonra bazen belirtme hâli morpheminin yazılmamasıdır. Bu durumda bir belirtme hâlinin varlığını cümlelerin anlamından çıkarmaktayız.

Metnimizde 1. ve 2. kişi iyelik eklerinin üzerinde kullanımına örnek mevcut değildir. 3. teklik kişi iyelik elinden sonra ise sıkça görülmektedir⁵⁷.

anun **depesin** ©aynadup / her gün üç ©aüu© **uyın** gice ayaza / ©oyup ²abj- içseler 1219.

gjh gjh yoŸurt / **ayranın** içeler 362.

Fakat metnimizde 3. teklik kişi iyelik ekinde sonra +➤ yerine +(y)I morpheminin kullanıldığı iki örnek görmekteyiz.

ve bj©@sini döğüp bu **cümleyi** ¶lura© otı ²uyıla -abb idüp 455.

bögrek ve me³inenün **aŸrısını** def^c eyler 1006.

b. *Belirtme Hâli Fonksiyonunda Kullanılan Diğer Ekler:*

+➤ (Eksiz):

üöyle kim yarup ¶aü / çı©arurlar 828.

fülfül ve bir püre ¶uz da"ı / ©atsalar 1235.

c. *Fonksiyonları:*

c1. Cümlede belirtili nesne görevinde:

iljc-ı a"er ki ¶aüi püreleye 483.

4. Yönelme Hâli (Dative):

a. *Asıl Yönelme Hâli Şekli:*

+(y)A: Bağlayıcı ünsüzünün kullanımı ile Eski Anadolu Türkçesini Orta Türkçe Lehçelerinden ayıran karakteristik şekillerden biridir⁵⁸.

⁵⁶ Gürer Gülsevin, **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, TDK Yayınları, Ankara 1997, s.15.

⁵⁷ 3. teklik kişi ekindeki "n"nin iyelik eki içinde gösterilip buradaki kullanılışların +➤ belirtme bölümüne alınması ile ilgili bk. İyelik Ekleri.

⁵⁸ Osman Yıldız, "Orta Türkçe Lehçeleri'nde Karşılaştırmalı İsim Çekim Ekleri ve Eski Anadolu Türkçesi'nin Yeri", Dil Dergisi, S.88, Şubat 2000, s.14-27.

a1. İsimlerde:

aŷzı açu© ʃaùraya ya©ın-dur 94.

nesnelerüñ / isti'mjline irtikjb itmeyeler 1152.

a2. Zamirlerde: Yalnızca 'ol' zamiri için örnek vardır.

aña meke ayruŷı dirler 1219.

ki aña ©uù ʃarusı dirler 606.

b. *Yönelme Hâli Fonksiyonunda Kullanılan Diğer Şekiller:*

+dAn:

bir **nesneden** gücene ©a£@b uyuùur 195.

c. *Fonksiyonları:*

c1. İsim tamlamasının tamlayanına gelir ve tamlama eki görevini üstlenir. Tamlamanın anlamı korunur ama şekil bozulur:

ŷal@õ/ ùarjbdan ʃaù **olmasına** sır budur 122.

c2. Fiilin yönünü gösterir:

ùöyle kim tütün **r'l@la** iùlese 1378.

c3. Edatlarla birlikte kullanılır:

+(y)A göre:

¬jle göre müşhil/virmek dürüst-dür 255

+(y)A degin:

üç güne degin her gün 1108.

+(y)A dek:

ısıca© / iken içine girüp biline dek yatup oturalar 498.

5. **Bulunma Hâli (Locative)**

a. *Asıl Bulunma Hâli Şekli:*

+dA: Ekin ünsüzü uyuma girmez. Bu yönüyle Eski Anadolu Türkçesini Orta Türkçe Lehçelerinden ayıran karakteristik bir özelliktir.⁵⁹

a1. İsimlerde:

zıti'r-riyye didükleri / **öykende** bir mara°dur 139.

¬ılʃ süzülüp/ **bögrekde** ©alur 90.

⁵⁹ Osman Yıldız, "Orta Türkçe Lehçeleri'nde Karşılaştırmalı İsim Çekim Ekleri ve Eski Anadolu Türkçesi'nin Yeri", Dil Dergisi, S.88, Şubat 2000, s.14-27.

a2. Zamirlerde:

anlarda nıdır vı©i^c oldu^ıınun / sebebi 92.

bunda / ço@dürlü i^ctilıf itmiüldür 1021.

b. *Bulunma Hâli Fonksiyonunda Kullanılan Diğer Şekiller:*

+> (Eksiz):

bögrekden / **aúa^ıa** olan mecrıdadur 777.

+(y)**A** (bk. Yönelme Hâli):

anun/ **üstine** mıdde cem^c 188.

+**CA** (bk. Eşitlik Hâli):

^cacem **dilince** mırc^ıbe / dirler 979.

+**dAn** (bk. Ayrılma Hâli):

ol [ince] **¶arafından** bir nice delükler itdiler 881.

c. *Fonksiyonları:*

c1. Fiilin gösterdiği eylemin, işin, oluşun yerini bildirir:

¶aù orada pıre pıre oldu 903.

yidinci **bıbda** ya©masınun **¶ar@©i** zıkr / olmiüdur 1163.

c2. Zaman bildiren isimlere gelerek zaman zarfı yapar.

günde iki nevbet bu ımıdı / ideler 431.

ek^ıer bevl **²onında** olur 185.

c3. Gibi, benzeri anlamında kullanılır:

me^ıinede / olan **¶aù** ezüp balçı© **resminde** çı©arur 599.

bir ©ıac **resminde** 893.

c5. Bir şey için sebebiyle manalarını veren “gaye” fonksiyonunu üstlenir:

¶aùı ufadup/ **çı©arma©da** be^ııyet nıfi^cdür 1221.

c6. Üzerine eklendiği kelimedden sonra “olan” fiilimsisiyle tamlamanın

yerini alır:

ciger **za^ımetinde** olan rüs^ıb gibi 170.

bögrekde olan / s^ıü^ıl-mizıcı bilüp 323.

c7. İçin anlamında kullanılır:

üç nesnede beşiyet te'emmül / itmek gerek 929.

c8. İnsan hayatının bazı devirlerini ifade eden kelimelere getirilerek zaman zarfı görevinde kullanılır:

p@rlıkde olmaya anuñıçun kim çirj-et / bitmez **küh,letde** eyü olduñınuñ fıydası / oldur kim 942.

c9. İyelik manasında görülür:

eger **büyüklikde** ve **küçüklükde** / orta olup 952.

c10. Bazı kelimelerde, kelimeyle kalıplaşma ve yapım eki olma yolundadır:

²jliñ ıdılar / arı buşday etmegi ki "am@ri ve **ñuzı yirinde** ola 1339.

c11. "Hakkında, ilgili" anlamında kullanılır:

meşjinede ııdıñ olan **ñau bjbında** yazdum 38.

bu ²u²da/ ço© kütüb-i **ñıbbiyye müñla'a** olunup 857.

c12. "+a erişmiş" anlamında isimler yapar:

iki **yaùında** irkek semüz ©oyun 396.

c13. "Araç, vasıta" ilgisi kurar:

bir no",d mi©dıñın bilegü / **ñauında** ezüp ısıca© ²uyıla içseler 1128.

6. Ayrılma Hâli (Ablative):

a. *Asıl Ayrılma Hâli Şekilleri:*

+dAn

a1. İsimlerde:

m@lüñ **delüklerinden** / **ñau**ra gelüp a©ardı 887.

meşjneyi ©**umdan** ve ©**ayırdan** pjk ide 1079.

a2. Zamirlerde: Yalnızca bir kez kullanılmıştır.

andan öksürmegile / **ñau**lar çı©ardı 139.

+din: EAT için karakteristik olmayan bu morphem, metnimizde 1 kez kullanılmıştır.

yimekten **öñdin** acla ©avun yimek külyede/ ve meşjinede **ñau** bitmege mñni'-dür 1357.

b. *Ayrılma Hâli Fonksiyonunda Kullanılan Diğer Şekiller:*

+(y)A (bk. Yönelme Hâli)

zaṁmetile cḵnına geçmiüdü 961.

+CA (bk. Eşitlik Hâli)

‘a©abince issi yaḵlar dürteler 532.

+dA (bk. Bulunma Hâli)

turû@larda / münḵsib olan 1365.

üç güne degin [üç baṁü idüp] / me³ḵnede ḵaûi gidere 664.

c. Fonksiyonları:

c1. Fiilin gösterdiği iş, oluş ve hareketin yönünü gösterir:

evvel baslı© ḵamarından / ©an alma© gerek 410.

c2. “Sebebiyle, yüzünden” anlamında kullanılır:

me³ḵnenüḵ ṁarḵretinden ḵaû / tevellüd ider 120.

ol cirḵ-at olan ‘uṁv aḵrısından / ma‘l,m-dur 780.

c3. Bir bütünü ifade eden kelimeye çıkma hâl ekinin üzerine bildirme eki getirilirse “bütün içinden biri” anlamı verir.

bu zaṁmetüḵ esbḵbindandur 114.

c4. Bir bütünün parçası ifade edileceğinde “bütün” anlamlı kelimeye kullanılır:

ḵiḵḵ-ı erba‘adan biri 303.

hely,nuḵ toṁmindan üç / dirhem in döḵüp 981.

c5. +dAn ekinden sonra “aûaḵa, yu©aru” vs. gibi yer-yön ve “sonra, öndiḵ” vs. gibi zaman anlamlı kelimeler getirildiğinde, üzerine getirildiği kelimeyi ‘zamanda veya mekânda belirli bir nokta’ olarak ifade eder:

mḵddeyi kökinden/ ©oparur ve hem ol ‘uṁv-ı ma‘ḵ,²adan yu©aru çeker 251.

altı aydan ²onḵra isti‘mḵl ideler 704.

c6. Kendisinden sonra bir sıfat getirildiğinde karşılaştırma ilgisi kurar.

eyreltü yapraḵından / yassıca ve ©ısacu© olur 1011.

na‘ḵi ‘/dan kiçirek ve rengi da‘ı açu© yeûil olur 1104.

c7. Tamlayan durumundaki isimlere gelerek tamlananın hangi maddeden olduğunu ifade eder:

bir **gümiüden** mücevvef / m@l itdiler 879.

p.lıddan bir ©ııac resminde 893.

c8. “Sonra”nın kullanımdan düştüğü eliptik bir hadiseyle zaman anlamı vererek zarf olurlar.

©ııacuη ucın lüleye ²o©dılar tı ʒıaüa / degince **andan** ©ııacı açdılar 898.

c9. Tamlamada tamlayan üzerine gelerek +(n)Uη anlamında kullanılır:
bu **envı´dan** / kiçirekleri yigrekdür 1063.

c10. Edatlarla birlikte kullanılarak anlam ifade ederler:

+dAn ayru:

her pıresi birbirinden ayru gerek 1265.

+dAn ʒayrı:

bu dört ıııden ʒayrı bir ııı / da”ı mümkün degüldür 298.

+dAn öηdin:

yimekten öηdin acla ©avun yimek 1356.

+dAn ²oηra:

balʒam birez gide andan ²oηra ııabblar vireler 450.

+dAn artu©:

yarup/ çı©arma©dan artu© tedb@r yo©dur 921.

+dAn evvel:

ʒıa´ım yimezden evvel 263.

+dAn ziyıde:

©adr-i ıııcetden ziyıde ola 304.

7. Vasıta Hâli (Instrumental):

a. *Asıl Vasıta Hâli Şekilleri:*

+(I)n:

a1. İsimlerde:

ta”ıl baülandıʒı **va©tın** ta”ıl üstinde / olur 1143.

me³ınesinde/ ʒıaü olan her gıh kim **yayan** yüriye 194.

a2. Zamirlerde: Örneğı bulunamamıştır.

+[(y)(I)]IA:

Ünlülerle biten kelimelerden sonra +yIIA şeklinde de görebildiğimiz bu şekil, ile

edatının ekleşmiş hâlidir.

a1. İsimlerde:

issi **ya¥larıla** ya¥lanalar 463.

zıkr olınan **edviyyeyile** s¼kin / olmayaca© olursa 1325.

a2. Zamirlerde:

anunıla kendülere mu'ilece itdi-ler 878.

neyile oldu¥un / bilmekdür 324.

bile:

¶aùı bevlile **bile** çı©ara 669.

ferfüy,n ya¥ıla da"ı **bile** / ya¥lama©_müf@ddür 393.

b. *Vasıta Hâli Fonksiyonunda Kullanılan Diğer Ekler:*

+➤ (Eksiz):

cümle **edviyye** ber¼beri bu cümleyi / dökeler 788.

+(y)A (bk. Yönelme Hâli):

²an'at-ı **¶ıbbā** meü¥,l / olup 31.

buña meü¥,l oldum 656.

+dAn (bk. Ayrılma hâli):

¶amelıyyıt bu fa©@r **elinden** olurdı 908.

c. *Fonksiyonları:*

c1. "kullanılarak" anlamı verir:

on iki mi³©jı ılt@t **²uyıla** ı²ladup / içeler 1157.

anı **barma/¥ıla** bulurlar 92.

c2. "-mAK" mastarının üzerinde kullanıldığında "-(y)ArAk" anlamını ifade eder:

©ay **itmegile** ya'ni / ©u²ma¥ıla ve-yı",d müşhil **içmegile** olur 244.

öksürmegile / ¶aùlar çı©ardı 139.

c3. "durumda iken "anlamında görülür:

¶o©la ıammıma girmekden / ve **¶o©la** cimı' itmekden ²a©ınma© gerek 225.

acla içeler 489.

c4. Birliktelik bildirir:

tu"mek¼n ü@rasın **sikencüb@nile** içeler 360.

arpa / aûın bu **ekûilerile** vireler 364.

8. Eşitlik Hâli (Equative):

a. Asıl Eşitlik Hâli Şekli:

+CA: Orta Türkçe Lehçelerinde ünsüz uyumu dışında bulunan bu ek EAT.de genelde uyuma girmektedir⁶⁰. Buna paralel olarak metnimizde de genellikle uyum içindedir.

a1. İsimlerde:

a@ça ve **bozca** / @umcu¥azlar me³ñeden gelür 157.

‘acem **dilince** mîrc,be / dirler 979.

a2. Zamirlerde: Örneği yoktur.

a3. Fiil çekim eklerinden sonra:

gün geçdükce za¬met ziyîde oldı 873.

fûlfûlûñ **buruûmîû-cası** olur kebîbede ol olmaz 1075.

a4. Kalıplaşmış Olarak:

evvelki / bîb ¶aû **nice** kiûilerde olur 61.

bir **niçe** ‘amele mev@,fdur 716.

b. Eşitlik Hâli Fonksiyonunda Kullanılan Diğer Şekiller:

+dIn (bk. Ayrılma Hâli):

yimekten **öñdin** acla @avun yimek külyede ve me³ñede ¶aû bitmege mîñi‘-dür 1357.

c. Fonksiyonları:

c1. Sıfatlara eklenerek “yaklaşıklık” anlamı verir:

²aruca ve @ızılca / @umcu¥azlar bögrekden gelür 155.

eyreltü yapra¥ından / **yassıca** ve @ısacu@ olur 1011.

gökçe çiçegi olur 588.

c2. “+(y)A göre anlamında kullanılır:

et ¶ıbb i²ilî¬ınca/ bir nesneye meû¥,l olma¥a dirler 221.

‘acem **dilince** mîrc,be / dirler 979.

c3. Üzerine geldikleri sıfatlardan isimler türetir:

⁶⁰ Osman Yıldız, “Orta Türkçe Lehçeleri’nde Karşılaştırmalı İsim Çekim Ekleri ve Eski Anadolu Türkçesi’nin Yeri”, Dil Dergisi, S.88, Şubat 2000, s.14-27.

ùol va©t kim üzüme **alaca** düüe 738.

c4. Azlık-çokluk zarfı olur:

tjze ²ı¥ır / ya¥ı ©atup **ço©ça** içeler 515.

c5. “ölçüsünde, kadar” anlamında kullanılır:

bir **sokerrece** ¬acerü’l-yeh,d 501.

9. Yön Gösterme Hâl Eki (Directive):

a. *Asıl Yön Gösterme Hâli Şekilleri:*

+rA: Metnimizde yalnızca iki kelime kullanılmıştır.

girü **¶aùra** t@z def^c olur 96.

²onra pjre pjre / idüp 742.

+ArU: Şu kelimelerde kullanılmıştır:

lüleden ²u **içerü** me³jneye nüf,z eyleye 810.

mjddeyi aùa¥adan **yu©aru** çeker 548.

Ç) Aitlik Eki:

-ki eki çekim eklerinden sonra gelmek, iyelik eki gibi yardımcı –n sesi almak ve aitlik gibi ikinci bir iyelik fonksiyonu taşımak bakımından çekim eki karakterindedir⁶¹.

¬avjlisindeki 135.

D) Soru Eki:

Getirildiği ismi fiile bağlayan, edat menşeli bir isim işletme ekidir⁶². Metnimizde örneği görülememiştir.

II. İSİM YAPMA EKLERİ

A) İsimden İsim Yapan Ekler:

+AK:

- Organ isimlerinde görülür.

bögreğinde

165.

göbek

172.

⁶¹ Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Yayınları, İstanbul 1997s. 226.

⁶² Muharrem Ergin, **age.**, s. 243.

		• Tür ismi yapmıştır.	
o¶la©	230.		
		+an: Kategori eki olarak çokluk yapar. Kalıplaşmış olarak bir örnekte görülür.	
o¶lan	935.		
		+ArU: Yön gösterme hâl ekidir. Kalıplaşarak istikamet bildiren kelimeler türetir.	
yu©aru	173.	içerü	807.
		+CA: Yapım eki olarak kullanılabilen eşitlik hâl ekidir.	
		• Sıfatların vasfında “yakınlık” bildirir.	
a©ça	1025.	bozca	157.
		• Yeni anlamlı isimler yapar.	
alaca	738.		
		• Azlık-çokluk zarfı yapar.	
ço©ça	515.		
		• Millet isimlerinden sonra kullanılarak dil isimleri yapar.	
türkice	678		
		+cAk: Sıfat fonksiyonunda kelimeler türetir.	
ısıca©	497.	büyücek	
	1161.		
		+cı: Meslek isimleri yapmıştır.	
¬elvıci	662.	bostıncıların	1308.
		+cUGAz: Küçültmelik ekidir. Tek heceli kelimelerde görülür.	
©umcu¶azlar	156.	yüncügezleri	1203.
		+cUK: Küçültmelik ekidir.	
sa©ızcué	1170.	incecük	1126.
		+din: Kalıplaşmış tek örnekte zarf yapmıştır.	
öndin	1357.		
		+di: Kalıplaşmış tek örnekte zarfı yapmıştır.	
imdi	59.		
		+kek ⁶³ : Kalıplaşmış olarak bir kelimedede görülür.	
irkek	396.		

⁶³ Vecihe Hatiboğlu, **Türkçenin Ekleri**, TDK Yayınları, Ankara 1981, s. 82.

+KI: Üzerine geldiği ismi sıfat yapar.

evvelki 443. ©an©ı

126. **+II⁴K:** Metnimizdeki kullanımlarında ünlü uyumuna girdiği görülmektedir.

- İnsan hayatında belirli bir dönemi gösterir.

pirlik 147.

- Hâl isimleri yapar.

yumúa©lıé+ 206. ©atılıé+ 207.

- Renk isimleri yapar.

²arulué+ 407.

- Bitki isimleri yapar.

günlük 786.

- Sıfatlardan isim yapar (Sıfatları isimleştirir).

yaramazlıé+ 115.

+II⁴: EAT’de ekin ünlüsü yuvarlak olmakla birlikte metnimizde düz ünlü şekline de rastlanılmaktadır.

- Üzerine geldiği kelimelerle kalıplaşmıştır.

siñirlü 790. gereklü 912

- Tanımlamalarda, tamlananın sahip olduğu varlıkları bildiren sıfatlar yapar.

²ulı 1260. ¶atlu

671.

+mış: Altı sayı isiminin üzerinde kalıplaşmış olarak görülür⁶⁴.

altmış 935.

+(I⁴)ncI: Üzerine geldiği kelimeleri sıra sayı sıfatı yapmıştır.

üçüncü 931. ikinci 930.

+rA:

- Yer-yön zarfları yapar.

¶aúra 96.

⁶⁴ bk. Gürer Gülsevin, **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, TDK Yayınları, Ankara 1997, s. 118.

- Zaman zarfı türetebilir.

²oñra 218.

+rAk: Üzerine geldiği kelimenin karşılaştırmada üstünlük kurmasını sağlar.

Sıfat ve zarf yapan bu ekin metnimizde yalnızca sıfat yaptığı örnekler mevcuttur.

kiçrek 190. azra© 1107.

+su©:

bağarsu© 259.

+sUz:

- Yokluk bildiren sıfatlar yapar.

etsüz / üorbılar 237. **am@rsuz** / etmek 103.

- Eklendikleri kelimeleri zarf yapar.

‘illetün ²j-ibi **tiyrsuz** elin / t@z t@z ©a£@bine iltür 181.

elemsüz ve **zametsüz** gele 145.

- Kalıplaşarak eklendiği ismin yokluğunu bildiren isimler yapar.

me³jne yarma© jşjn / ve ©or©usuzdur 928.

+(ş)Ar : Üleştirme sayı sıfatları yapar.

elli-şer 465. onar 477.

+te: Bir kelimedede görülmüş, kalıplaşarak zaman ismi türetmiştir.

irtesi⁶⁵ gün ra-ıt olup da’ı birisi gün amma varalar 461.

B) Fiilden İsim Yapan Ekler:

-ac: Alet ismi yapmıştır.

©ısac 893.

-am: Bir kelimedede görülmüş ve sayı bakımından “topluluk” anlamında isim türetmiştir.

dutam 423.

-an: Gerçekte sıfat-fiil eki olduğu hâlde bir kelimedede bitki ismi yaptığı görülmüştür:

ab ıutan 1112.

-enek: Kalıplaşmış olarak bir kelimedede görülmüş ve bitki ismi yapmıştır.

⁶⁵ Kelimenin <ert-e* gelişimi ile ilgili bk. Zeynep Korkmaz, **Türkçede Eklerin Kullanış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları**, TDK Yayınları, Ankara 1994, s. 13.

çopın /degenegi 438.

-acak: Aslında sıfat-fiil ekidir. Kalıplaşarak fiilin bildirdiği işi yapmaya yarayan alet ismi yapmıştır.

²u ataca© 811.

-dUk: Sıfat-fiil eki olduğu hâlde şu örnekte bitki isim yapmıştır.

a© yandu© 1224.

-Ya: Bir örnekte görülmüş ve sıfat yapmıştır.

yorYa 527.

-(I⁴)K:

- Bitki isimleri yapar.

sarmaü© 588. ayrı©

1388.

meke ayrué+ 1219.

- Sıfatları niteleyen zarflar yapar.

açu© 1104.

- Sıfat yapar.

bulanu© 107. sovu©

10369

- Azlık-çokluk zarfı yapar.

artu© 1018.

- Sıfat yaptığı bazı örnekler metinde isim görevindedir.

delüK+ 882.

-k: Eşya isimleri yapar.

döüeklerde 278. elek 454.

-mA: İsim-fiil ekidir. Çoğunlukla 3. teklik kişi iyelik ekiyle birlikte kullanılmıştır.

- Hareket isimleri yapmıştır.

²izlaması-dur 407. içmesi 1277.

- Kalıplaşarak terim anlamlı kelimeler de yapar.

ısıtma 408. yalama ¶uz 591.

-mAK:

Hareket isimleri yapmıştır.

ovdurma©	264.	sürmegile	766.
----------	------	-----------	------

Terim anlamlı kelimeler yapmıştır.

yimekten	792.	etmek	104.
----------	------	-------	------

-mAz: Aslında sıfat-fiil ekidir. Kalıplaşarak sıfatlar türetir.

yaramazdur	1020.
------------	-------

-t: İsim yapmıştır.

yoğurt	361.
--------	------

-V: Eski Türkçedeki “G”lerin sızıcılaşıp kaybolmasından sonra tek ünlü ile karşılanmış “A,I,U” ekleridir.

-a

©ısacu©	1012.
---------	-------

-u

ya©u	1137.
------	-------

-(y)I⁴cl: Sıfat-fiil eki olarak düşünülse de zaman anlamı taşımadığından bu bölümde ele alınmıştır⁶⁶.

yumşadıcı	520.	ayırtlayıcı	814.
-----------	------	-------------	------

pıreleyici	845.	©ızdurucu	527.
------------	------	-----------	------

-(y)iş: İsim-fiil ekidir. Görüldüğü tek örnekte hareket ismi yapmıştır.

yürüyüş	527.
---------	------

SIFATLAR

“Sıfatlar, adların niteliklerini, ne durumda olduklarını, çoğu kez sayılarını, ölçülerini gösteren, soran ya da belirten sözcüklerdir.”⁶⁷ Üzerlerine isim çekim eklerini almazlar.

⁶⁶ Açıklayıcı bilgi bk. Osman Yıldız, **Cemil@-i Karaman Miftü’ü’l-Ferec (Dil Özellikleri-Metin-Söz Dizini)** İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (Doktora Tezi), Malatya 1992,c.I, s. 266 ; Gürer Gülsevin, **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, TDK Yayınları, Ankara 1997, s.137.

⁶⁷ Neşe Atabay, İbrahim Kutluk, Sevgi Özel (Hazırlayan: Doğan Aksan), **Sözcük Türleri**, TDK Yayınları, Ankara 1983, s. 68.

I. NİTELEME SIFATLARI:⁶⁸

A) Karşılaştırma Vasfında: şu kelimedeki, niteleme sıfatlarında karşılaştırmanın +rAK eki ile yapıldığını görüyoruz.

azra© ²uyıla 1107.

B) Küçültme Vasfında: +cUK ekiyle yapılmaktadır.

ufacu© çekirge 1060. incecük ²a¶cu¥azları 1126.

C) Belirtme Vasfında: Tarama Sözlüğünde anlamı “bembeyaz” olarak verilen şu kelimedeki görülmüştür.

abba© ©um 198.

İsimlerin niteliklerini ifade eden pek çok niteleme sıfatı kullanılmıştır.

aru© kişilerde 84. eski şarap 604.

issi döüklerde 278. küçük lüleyi 805.

II. BELİRTME SIFATLARI:

A) İşaret Sıfatları: İsimlerden önce gelerek onların yerini gösteren “bu, şu, şol ve ol” sıfatlarıdır.

bu ma¬alde 323. ol nesne 1375.

o nesnelerden 214. şol kişi 578.

üu vakittandır 627.

B) Belirsizlik Sıfatları: İsimleri belirsiz olarak nitelerler.

ba°ı ¶a°im-lardan 98. her kimse 928.

bir ©aç nev°dür 1059. bir kökdür 1002.

⁶⁸ Karşılaştırma, berkitme ve küçültme terimleri için bk. Tahsin Bağcıoğlu, **Türkçenin Grameri**, TDK Yayınları., Ankara 1990, s. 345.

C) Soru Sıfatları: İsimleri soru yoluyla belirten sıfatlardır.

©an©ı ‘uzvda	126.	nice kiùilerde	61.
ne yirlerde	62.		

D) Sayı Sıfatları:

1. Asıl Sayı Sıfatları: İsmi sayısını bildiren ve sıfırdan sonsuza uzanan doğal sayılardır.

dört dirhem	699.	iki yüz elli dirhem	510.
yidi gün	660.	©ır© gün	712.

2. Sıra Sayı Sıfatları: Üzerlerine aldıkları +(I⁴)ncI ekiyle isimleri sıra bakımından niteleyen sayılardır.

dördünci derecede	1282.	altıncı bjb	68.
yidinci bjb	1030.	ikinci fa ² I	371.

3. Kesir Sayı Sıfatları: Metnimizde müstakil bir kelime olarak “buçuk” kullanılmıştır.

bir buçu© djbng	591.	buçu© dirhem	664.
-----------------	------	--------------	------

4. Üleştirme Sayı Sıfatları: Sayı sıfatlarına getirilen +(ş)Ar ekiyle yapılır. ETk.de “ikirar, bişar, altırar, yitirer”⁶⁹ örneklerinde gördüğümüz eke, ünlü ile biten sayılardan sonra görülen “ş” ünsüzünün dahil edilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Çünkü Türkçedeki koruyucu ünsüz “y”dir. Ekteki “ş” ünsüzü için Ahmet Bican Ercilasun “beş-er’in etkisiyle ortaya çıkan bir bulaşmadır” der⁷⁰.

üçer ©aşı©	1057.	onar dirhem	477.
elli-şer dirhem	465.	bişer dirhem	506.

Sıfatların Anlamlarına Göre Dereceleri:

1. Ad¹ Derece İle: Sıfatın yalın hâlidir.

⁶⁹ bk. A. Von Gabain(Çeviren: Mehmet Akalın), **Eski Türkçenin Grameri**, TDK Yayınları, Ankara 1995, s. 75.

⁷⁰ A. Bican Ercilasun, “Türkiye Türkçesinde Yardımcı Ses”, Türk Dili, S. 585, TDK Ankara Eylül 2000, s. 219-225.

küçük oğlana	1394.	²ovu© / ²u	373.
gök s, sen	1183.	bulanu© ²u	121.

2. Üstünlük Derecesi İle: (bk. Niteleme sıfatları/Karşılaştırma Vasfında)

3. En Üstünlük Derecesi İle: Sıfatlardan önce gelen “katı” ve “iñen” ile yapılır.

Metnimizde “iñen” zarf olarak kullanılmıştır.

©atı oğlan ve ©atı yigit ve ©atı / ©oca olmaya 936.

ZAMİRLER

İsimlerin yerine kullanılan kelimelerdir. Aynı kelimenin tekrar tekrar kullanılmasını önlemek gibi bir fonksiyonları da vardır. Bu kelimeler, 1. ve 2. kişiler dışında çokluk eklerini alabilirler.

I. KİŞİ ZAMİRLERİ

Metnimizdeki kişi zamirlerini ve bunların hâl eklerine göre çekimlenmesini şu tablo ile verebiliriz:

	1. ŞAHIS		2. ŞAHIS		3. ŞAHIS	
	Teklik	Çokluk	Teklik	Çokluk	Teklik	Çokluk
Yalın Hâl	ben 631.	—	—	—	—	anlar 91.
Bulunma Hâli	—	—	—	—	anda 630.	anlarda 92.
Tamlama Hâli	benüm 130.	Bizüm 323.	—	—	anun 130.	anlunun 93.

1. kişi zamirleri tamlama hâli eki aldığımda, iyelik eklerinin etkisiyle tamlama hâli ekleri +(U) η>+(U)m olmaktadır⁷¹.

benüm bir dostum vardı 130.

bizüm ma©², dumuz 323.

⁷¹ bk. K. Grönbech (Çeviren: Mehmet Akalın), **Türkçenin Yapısı**, TDK Yayınları, Ankara 1995, s. 88.

II. İŞARET ZAMİRLERİ

Varlıkların yerini işaret ederek tutan zamirlerdir. Metnimizdeki işaret zamirlerini ve bunların hâl ekleriyle kullanımlarını şöylece verebiliriz:

	Bu	şol	ol
Yalın Hâl	bu 30.	şol 763.	ol 1075.
Belirtme Hâli	bunu 1208.	—	anı 91.
Yönelme Hâli	buna 656.	—	ana 143.
Bulunma Hâli	bunda	—	anda 37.
Ayrılma Hâli	—	—	andan 139.
Vasıta Hâli	bununla 657.	—	anunla 878.
Tamlama Hâli	bunun 224.	—	anun 67.

III. DÖNÜŞLÜLÜK ZAMİRLERİ

“Kendü” zamiridir. Kullanıldığı kişiye göre zamirin anlamını pekiştirir, vurgular. Kendi zamirinin metnimizde görülen hâl ekleriyle kullanımı şu şekildedir. Verilen hâl eklerinin dışındakilerle kullanımı yoktur.

	1. ŞAHIS		2. ŞAHIS		3. ŞAHIS	
	Teklik	Çokluk	Teklik	Çokluk	Teklik	Çokluk
Yalın Hâl	—	—	—	—	kendü 1297.	—
Belirtme Hâli	—	—	—	—	kendüyi 1155.	—
Yönelme Hâli	—	—	—	—	—	kendülere 878.
Tamlama Hâli	—	—	—	—	—	kendülerin 876.

İyelik eki almış bir örnekte de “kendüsin 1243.” şeklinde görülmüştür.

Şu hâle göre; 1. ve 2. kişilerde görülmeyen kendü zamiri, 3. kişilerde hâl eklerini, araya iyelik eki girmeksizin yüklenmiştir. Günümüzde ise bu kullanımlar “kendisini, kendilerine ve kendilerinin” biçimindedir.

IV. BELİRSİZLİK ZAMİRLERİ

Çokluk, belirsizlik sıfatlarına 3. teklik iyelik eki getirilerek yapırlar. Metnimizde belirsizlik zamiri olarak kullanılan müstakil kelimeler de vardır. Müstakil veya eklerle oluşturulmuş olsun bu çeşit kelimeler, ismin yerini belirsiz bir şekilde tutarlar.

ba [°] ı-lar	646.	ba [°] ısı	1308.
ba ^ü a	825	her biri	
25.			
hiç birisi	909.	kimse	925.

Metnimizde 5 defa kullanılan “ba[°]ı-lar” zamirinin, üzerine iyelik eki almadan yazılıyor olması ilgi çekicidir.

V. SORU ZAMİRLERİ:

Buldurmak istenilen ismin yerine geçip, onu soru yoluyla temsil eden zamirlerdir. Yerine geçtiği ismin alabileceği isim çekim eklerini alabilirler. Metnimizde “ne” ve “kaç” soru zamirleri kullanılmıştır.

neyile	324.	©aç-dur	67.
--------	------	---------	-----

ZARFLAR

Fiillerin, fiilimsilerin, sıfatların ya da görevce kendine benzeyen kelimelerin anlamlarını türlü şekillerde etkileyen kelimelerdir.

I. ZAMAN ZARFLARI

A) Zaman İsimlerinin Zarf Olarak Kullanılması:

î ^{ir}	37.	²abı ^ı	481.
-----------------	-----	-------------------	------

ek ³ er	79.	gice	457.
henüz	761.	ñdır	921.

B) İsme Edatların Getirilerek Kullanılması:

altı aydan ² oñra	704.	yimezden evvel	263.
üç güne degin	663.	yimekden öñdin	1357.

C) İsimlere Hâl Eklerinin Getirilerek Kullanılması:

ayda	247.	günde	992.
va©tın	1143.		

Ç) Zarf-fiil Eklerinin Kullanılması: (bk. Zaman Zarf-fiilleri)

D) İkilemeler Yoluyla:

gjh gjh	175.	² abj¬ / ² abj¬	1253.
---------	------	---------------------------------------	-------

II. YER-YÖN ZARFLARI:

Çokluk yer isimlerine getirilen yön gösterme hâl ekleriyle yapılmıştır.

¶aùra	836.	yu©aru	884.
girü	733.	içerü	810.

III. NASILLIK-NİCELİK ZARFLARI

Fiilin bildirdiği iş, oluş veya hareketin meydana gelişini belirtir. Fiile sorulacak “nasıl” sorusunun cevabıdır.

A) Hâl İfadesi Taşıyan Kelimelerle:

¥jyet	774.	yayan	194.
eyü	943.	eyle	911.

B) Hâl Zarf-fiil Ekleriyle Oluşturulmuş Kelimelerle: (bk. Hâl Zarf-fiil Ekleri)

C) İkilemeler Yoluyla:

©at ©at	1262.	mu¬kem mu¬kem	840.
ayru ayru	700.		

IV. MİKTAR ZARFLARI

Azlık-çokluk ifadesi taşıyan, derece ve miktar bildiren, “ne kadar?” sorusunun karşılığı olan zarflardır.

artu©	253.	birez	450.
ço©	79.	da”ı	1236.
inez	1375.	oñat	261.

İkileme şeklinde miktar zarflarına da rastlanmaktadır:

az az	531.
-------	------

V. SORU ZARFLARI

Fiili türlü yönlerden soru yoluyla niteleyen kelimelerdir. Metnimizde soru zarfı tespit edilememiştir.

EDATLAR

“Edatlar, başlı başına anlamları olmayan, ama kelimeler arasında çeşitli anlam ilgileri kurdukları zaman kendi anlamları sezilen kelimelerdir.”⁷²

A) “Başka” İfadesi Taşıyanlar:

+dAn artu©	921.	+dAn ¥ayrı	298.
------------	------	------------	------

B) “Eğer” İfadesi Taşıyanlar:

eger	959.	ve eger	118.
------	------	---------	------

C) “Uygun” İfadesi Taşıyan:

+(y)A göre	255.
------------	------

Ç) “Kadar” İfadesi Taşıyanlar:

⁷² Haydar Ediskun, Baha Dürder, **Örnek Dilbilgisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1992, s. 149.

+(y)A dek	498.	+(y)A degin	1108.
©adar	763.		
D) “Şarta ve Dereceye” Bağlanma İfadesi Taşıyanlar:			
illj	754.	tj ki	35.
tj kim	280.		
E) “Zaten” İfadesi Taşıyanlar:			
nite	215.	pes	322.
“oü	754		
F) “Benzerlik” İfadesi Taşıyanlar:			
üöyle	1209.	üöyle kim	1378.
gibi	1103.	deñlü	1201.
G) “Soru” İfadesi Taşıyan:			
‘aceb	1034.		
H) “Araç” İfadesi Taşıyan:			
ile	148.		
I) “Beraberlik” İfadesi Taşıyan:			
bile	393.		
İ) “Zaman” İfadesi Taşıyanlar:			
+dAn öñdin	1357.	+dAn ²onra	414.
+dAn evvel	263.	+A ya©ın	499.

BAĞLAÇLAR

“Eş görevli ya da birbiriyle ilgili sözcükleri, sözcük öbeklerini, özellikle tümceleri bağlamaya yarayan, bunlar arasında anlam ve kimi zaman biçim bakımından bağlantı sağlayan öğelere *bağlaç* adı verilir.”⁷³ Metnimizde tespit edebildiğimiz bağlaçlar şunlardır:

jmmj	1374.	+ çun kim	942.
------	-------	-----------	------

⁷³ Neşe Atabay-İbrahim Kutluk-Sevgi Özel (Yöneten: Doğan Aksan), *Sözcük Türleri*, TDK Yayınları, Ankara 1983, s. 145.

belki	566.	çünkü	42.
eger...eger...	1332.	gjh...gjh...	172.
hem...ve hem...	1215.	ki	130.
l@kin	268.	meger kim	254.
meger	192.	ne...ve ne...	964.
ve	300.	ve çün	163.
ve yj̄,t	73.	veyi	98. yi
	643.	yj̄...veyj̄...	712.
ya'ni	526.	+de ⁷⁴	392.
z@rj	39.		

ÜNLEMLER

“Ünlemler kimi zaman sevinme, kızma, korku, acıma, şaşma gibi ansızın beliren duyguları, kimi zaman da doğa seslerini yansıtmaya yarayan sözcüklerdir.”⁷⁵ Metnimizde yalnızca bir ünlem tespit edilebilmiştir.

yi 58.

FİİLLER

“Eylem bildiren, varlıkların yaptıkları işleri, devinimleri, kılışları ya da onlarla ilgili oluşları, yargıları zamana ve kişiye bağlayarak anlatan sözcüklerdir.”⁷⁶

I. FİİL ÇEKİM EKLERİ

A) Şahıs Ekleri: “Şahıs fiilin gösterdiği hareketin hangi şahıs tarafından yapıldığını ifade eden gramer kategoridir.”⁷⁷ Bu ekler 3 kısımda ele alıp metnimizde kullanılan şekilleri ile bir kısım örnekleri vereceğiz.

1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri:

⁷⁴ Metinde kendinden önceki kelimeye birleştirilerek yazılmıştır.

⁷⁵ Neşe Atabay-İbrahim Kutluk-Sevgi Özel (Yöneten: Doğan Aksan), *Sözcük Türleri*, TDK Yayınları, Ankara 1983, s. 181.

⁷⁶ Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi*, İstanbul 1966, s. 184.

⁷⁷ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul 1997, s. 134.

1. teklik: -em: idem 37.
 -in: görüpdürürin 136.
 3. teklik: Eksiz: ©omaz 384. ; olmuü 650. ; uyuüur 824.
 3. çokluk: -lAr: bulurlar 92. ; çı©aralar 868. ; dirler 222.

2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri:

1. teklik: -Um: yazdum 38. ; itdüm 43.
 1. çokluk: -ük: zıkr itdük 333.
 2. teklik: -η: itdüh 641.
 3. teklik: Eksiz: çı©dı 904. ; ©alsa 769.
 3. çokluk: -lAr: ©urıtsalar 1209. ; itdiler 863.

3. Emir İçin Kullanılan Şahıs Ekleri:

3. teklik: -sun: olsun 17.

B) Fiil Çekim Ekleri: Basit ve birleşik zamanlı fiil çekimleri olarak iki bölümde incelendi.

1. Basit Zamanlı Fiil Çekimleri:

a. Haber Kipleri:

a1. Görülen Geçmiş Zaman:

-d⁷⁸ : Ek, ünsüz uyumuna girmemiştir. Metnimizde kişi ekleri ile çekimlenişi şöyledir:

1. teklik kişi: Madde başı olarak 9 örnekte görülmüştür.

buldum	632.	vardum	37.
nesne itmedüm	657.	diledüm	35.

1. çokluk kişi: 1 örnekte görülmüştür.

zıkr itdük	333.
------------	------

2. teklik kişi: 1 örnekte görülmüştür.

‘iljc itdüh	651.
-------------	------

1. çokluk kişi: Metnimizde örneği yoktur.

teklik kişi: 5 örnekte görülmüştür.

⁷⁸ Ekin -d şeklinde veriliyor olması ile ilgili olarak bk. A. Von Gabain(Çeviren: Mehmet Akalın), **Eski Türkçenin Grameri**, TDK Yayınları, Ankara 1995, s.80

çı©dı	132.	didi	657.
ziyide oldu	874.	virmedi	869.

3. okluk kişi: 11 kelimedede görülmüştür.

buyurdılar	860.	ilediler	902.
açdılar	898.		

-pdrr :“Aslında ‘Duyulan-Farkına Varılan Geçmiş Zaman’ı bildiren bu şekil, sadece 1. kişi üzerinde ‘Görülen Geçmiş Zaman’ fonksiyonu da gösterebilmektedir.”⁷⁹

1. teklik kişi: 1 örnekte görülmüştür.

görüpdürürin	136.
--------------	------

a2. Duyulan Geçmiş Zaman: -mİş ile yapılır. Yalnızca iki kelimedede görülmüştür.

3. teklik kişi:

olmış	651.
-------	------

3. okluk kişi:

dimişler	910.
----------	------

a3. şimdiki Zaman: şimdiki zaman çekimi ile ilgili olarak metnimizde herhangi bir ek ve şimdiki zamanı ifade eden herhangi bir kullanım yoktur.

a4. Geniş Zaman:

-(V)r :

Yalnızca 3. kişiler için kullanılmıştır.

3. teklik: kişi

buyurur	6.
---------	----

3. okluk kişi: 10 örnekte görülmüştür.

yrler	815.	ekerler	1308.
sarmaşdururlar	589.	sararlar	802.

-(y)A :

3. teklik kişi:

getre	552.	dke	625.
indüre	593.		

3. okluk kişi:

⁷⁹ Gürer Gülsevin, **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, TDK Yayınları, Ankara 1997, s. 90.

uyuyalar

459.

a4. Gelecek Zaman: Metnimizde bu zamanla ilgili bir kullanım görülememiştir.

b. *İstek Kipi*: Gramer kitaplarımızın bir çoğunda bu bölüm “istek, emir, dilek-şart ve gereklilik” diye bölümlere ayrılmaktaysa da biz bu bölümleri “istek” başlığı altında birleştirdik. Çünkü bunların sadece şekle bakarak birbirinden ayrılması yanıltıcı olabilir. Şöyle ki; cümledeki diğer kelimeler, vurgu ve tonlama, isteğin derecesi vb. gibi çevre şartları ekin fonksiyonunu belirler. Ayrıca EAT.de bir şeklin hem dilek-istek, hem emir, hem tavsiye yoluyla gereklilik, hem temenni vs. ifade ettiği bilinmektedir.⁸⁰ “Hepsinde de görülen ortak taraf, isteyen her kişi için sürekli ve sadece ‘ben’ olmasıdır.”⁸¹

Örneğin metnimizdeki şu cümlede –y(A) ” -sA kullanımı bu düşüncemizin doğruluğuna açık bir işarettir.

gjh gh yimek ortasında ²u içseler / veyj acia içeler veyj acia ùarjb içeler / bögrekde bu za¬met vj©i^c olmaya 271.

İncelememizde –sA eki “zarf-fiiller” bölümünde gösterilmiştir. (Sebebi için bk. Fiilimsiler/zarf-fiiller)

Metnimizde görülen “istek kipi” ile ilgili ekleri ve eklerin fonksiyonlarını şöylece sunabiliriz:

–(y)A

1. teklik kişi:

- İstek bildirir:

diledüm kim türk@ dilinde bir risjle idem 35.

ba^cın anda irjd idem 37.

1. çokluk kişi: Yalnızca 1 kullanım vardır.

diyelüm

581.

2. teklik ve çokluk kişiler için herhangi bir kullanıma rastlanılamamıştır.

1. teklik kişi:

⁸⁰ Güner Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK Yayınları, Ankara 1997, s. 106.

⁸¹ Osman Yıldız, *Cemil@-i Karaman Mifti¬ü’l-Ferec (Dil Özellikleri-Metin-Söz Dizini) İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (Doktora Tezi), Malatya 1992,c.I, s. 238.*

- Dilek-istek bildirir:

başlı© ʔamarından ©an alına kim ol ‘u°v / üüme^{ye} 784.

- Tavsiyede gereklilik bildirir:

‘ömr/ i-ṭiyiʔı budur ki on yaûında **ola** 934.

balʔam birez **gide** 450.

- Şart bildirir:

her-gjh ki bilinde / aʔrı **belüre** ol ʔaû olan cjnibüñ / ʔıyesi aʔrır 166.

3. çokluk kişi:

- Tavsiyede gereklilik bildirir:

issi döüklerde **yatmayalar** / ve **oturmayalar** dıym ketjn döüklerde oturup / **yatalar** 278.

- Dilek-istek bildirir:

birisi/ gün ṭammıme **varalar** 462.

c. *Kişiler İçin Özel Eklerle Yapılanlar:*

-sUn

- İstek bildirir:

muṭammede’r-res,l’lğh üzerine **olsun** ki 17.

djrü’ü-üifj-yı d@n üzerine **olsun** / ki 24.

-mAK **gerek** : Metnimizde asıl tavsiyede gereklilik bu şekil ile yapılmaktadır.

Bugün, EAT.nin sonlarına doğru kullanılmaya başlanan. –mAll ile ifade edilmektedir⁸².

Fiililerin mastar hâllerinden sonra “gerek” kelimesinin getirilmesi ile yapıldığını gördüğümüz bu şeklin, yalnız 3. kişilerde ve gayr-i şahsî ifadelerde kullanıldığı belirtilmektedir⁸³. Bu tesbit metnimizde de geçerlidir.

o nesnelerden / **perh@z itmek gerek** nite evvelki bjbda zıkr / olınmıùdur ʔıniyen bedende ʔaû olmaʔa ©jbil / mjddeyi bedenden i’rjc **itmek gerek** ve andan / ʔoṇra ʔaûuñ ufatmasına ve çı©armasına **tedb@r / itmek gerek** ve ol ṭareketler kim ʔaûuñ tevellüdüne / sebep-dür andan ʔa©ınma© **gerek** 215.

⁸² Muzaffer Akkuş, *Kitâb-ı èunya (İnceleme-Metin-İndeks-Tıpkı Basım)*, TDK Yayınları, Ankara 1995, s. 250.

⁸³ Zeynep Korkmaz, *Marzuban-nâme Tercümesi (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkı Basım)*, Ankara Üniversitesi, DTCF Yayınları, Ankara 1973, s.172.

-melü: Yalnızca ince ünlü ile görebildiğimiz ek, sürekli olarak birleşik fiil yapısının içinde yer almaktadır.

- Tavsiyede gereklilik bildirir:

her gıh kim bevl **itmeli** olsalar / ol m@lüñ ince yanın lüleye 2o©arlar idi 882.

2. Birleşik Zamanlı Fiil Çekimleri:

a. *Hikâye Şekli:* “Zaman eki + i- fiili + d + kişi eki” yapısındadır. Metnimizde yalnızca ‘geniş zamanın hikâye şekli’ görülmüştür.

a1. Geniş Zamanın Hikâyesi:

emr iderler idi	907.	gelürdi	131.
açılmaz idi	896.	a©ardı	887.

b. *Rivâyet Şekli:* Metnimizde kullanılmamış bir şekildir.

c. *Şart Şekli:* Yalnızca bir kelimedede ‘Duyulan Geçmiş Zamanın Şartı’ olarak kullanılmıştır.

c1. Duyulan Geçmiş Zamanın Şartı:

itmiülense	871.
------------	------

d. *Hâl Şekli:* Basit zamanlı çekimlere “-dUr” getirilerek yapılan şekle hâl birleşik zamanı denir⁸⁴. Yine tek bir zamanla kullanılmıştır.

d1. Duyulan Geçmiş Zamanın Hâl Şekli:

añılmıù-dur	71.	ta2v@r / olmiùdur	815.
virmiülerdür	647.	inmiüdü	152.

C) FİİLİMSİ EKLERİ: İsim-fiillerden farklı olarak, sıfat-fiil ve zarf-fiil eklerinin daha çok “fiil çekim eki” fonksiyonunda kullanıldığı görülmektedir. Bu nedenle hareket isimleri yapan isim-fiil ekleri ile yapım eki fonksiyonundaki örnekleriyle sıfat-fiil ve zarf-fiil ekleri, “Fiilden İsim Yapan Ekler” bölümünde verilmiştir.

1. Sıfat-Fiil Ekleri:

a. *Duyulan Geçmiş Zaman Sıfat-Fiili Ekleri:*

-mİş : 10 kelimedede görülmektedir.

- Cümlede temel cümlenin bir ögesini niteleyerek yan cümlecik

⁸⁴ bk. Mukim Sağır, **Yapıbilgisi**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2000, s. 154.

kurmuştur:

yavrı **çı©armıü** yumurdanı/ ©abı ¥jyet ©uvvetlüdür 1285.

- Birleşik fiiller kurmuştur:

tiryj©dan kim tjeze **yitiümiü** ola 556.

b. *Görülen Geçmiş Zaman Sıfat-Fiili Ekleri:*

-**dUK**: Madde başı olarak 11 kelimedede görülmüştür. Kendisinden sonra bir iyelik ekiyle kullanılan ek, yalın hâlde görülememiştir.

zıkr **itdügümüz** j¬vjı **¶ab@be** gereklü ma´rifetdür 966.

zıti´r-riyye **didükleri** / öykende bir mara°dur 138.

- “-mAsI” fonksiyonunda kullanılmıştır:

©um / gelmeyüp veyj az **geldügi** ¶aüuı ©atılı¥ına / deljlet ider 207.

anlarda nıdır vj©i´ **oldu¥ınuı**/ sebebi oldur ki 92.

c. *Gelecek Zaman Sıfat-Fiili Ekleri:*

-(y)**AcAK**: Gelecek zamanın işlek sıfat-fiil eki budur. Metnimizde madde başı olarak 14 kelimedede olumlu ve olumsuz şekillerde görülmüştür.

• Cümlede temel cümlenin bir ögesini niteleyerek yan cümlecik kurmuştur:

ba°ı **yanaca©** edviyye ve **düzilecek** ya¥lar ve ma´cunlar / aıılmıü-dur 70.

tiz ha°m / **olaca©** ¥ıdjl ar yiyeler 229.

- Yardımcı fiillerle birlikte birleşik fiiller kurmuştur:

igneyile dürter gibi **a¥rıyaca©** / olursa aıa del@ldür 148.

veca´ ziyjde olup / za¬met **idecek** olursa bu otları / isti´mjl ide 1321.

- Alet ismi olarak terim yapmıştır:

türkice bu jlete **²u ataca©** dirler 811.

-(y)**IcAK**: Zarf-fiil eki olarak da kullanılan bu ek, tamlananı düşmüş bir sıfat tamlaması hâlinde 1 kez sıfat-fiil görevinde kullanılmıştır:

¶lura© otı ²uyıla ¬abb / idüp gice **yatıca©** yudup yatalar 457.

-(y)**esi**:

fı´l¬jl girü **iüeyesi** gelür 183.

ç. *Geniş Zaman Sıfat-fiili Ekleri:*

-An:

¶aù olan cıñibüñ / ııyesi a¶ırır 166.

me³ınede biten ¶aù ıilıcınun/ ¶ar@ölerin beyın ider 65.

2. Zarf-Fiil Ekleri:

a. *Zaman Zarf-Fiili Ekleri:*

-(y)IncA: 11 ayrı kelime üzerinde görölmüştür.

tı mu¬kem derleyince çıöaca¶ına yaöın bu üerbeti / içeler 499.

üol mertebeye varınca / kim hıvanda sa¬ö olma¶a öabil ola 1069.

-mcaö: 2 ayrı kelimedede görölmüştür.

iüeyüp / tamım olincaö fı'l-ııl girü iüeyesi gelür 183.

¬ammımdan çıömcaö öırö gün mülzemet ideler 712.

-IcAK: Metnimizde 3 kez kullanılmıştır.

- “-IncA” anlamı verecek şekilde kullanılmıştır:

ıbzen-den / çıöıcaö ya¶ sürineler 1335.

üarıbdan ¶aù olmasına sır budur kim / ¶ıdıya ıal¶ olup ma´dede biüicek lüz,cet / ıı²ıl eyler 123.

- Ekin “şart” fonksiyonunda kullanıldığı görölmüştür:

s,³ı'l-mizic-larınun envı´ınun ferden-ferdı/ıilıcların zıkr idicek söz uzar 329.

-mezden evvel: “-mAzdAn öñdin” fonksiyonunda kullanılmıştır:

¶a´ım yimezden evvel bir pıre mu´tedil/ riyı°et itmek gerek 263.

b. *Hâl Zarf-Fiili Ekleri:*

-ken: Kalınlık-incelik uyumunu bozan bu ek, metnimizde 5 ayrı kelimedede görölmüştür.

cıdde-i / istiöımet-den seöımete çıömıü-ken 19.

bevl kim ¶al@ö gelürken / raö@ö ve ²ıf@ gele 142.

-(y)V: -(y)A, -(y)I⁴ ve -(y)U zarf-fiil ekleri, metnimizde şu fonksiyonda kullanılmaktadır.

- Tekrarlı ikilemelerde:

ol yoldan / ki bevl gele issiligi ¶uyıla yaöa yaöa gele 348.

- Tasvir fiillerde: (bk. Tasvir Fiiller)

-**dükce**: Metnimizde sadece 1 kez kullanıldığı görülmüştür.

gün **geçdükce** za¬met / ziyide oldı 873.

c. *Bağlama Zarf-Fiili Ekleri*:

-(y)**Up**: Metnimizde kullanılan en işlek zarf-fiil ekidir. 69 madde başı kelimeye görülmüştür.

gezer **itmeyüp** ©arır idecek / olursa 830.

¬am@r **yanup** göynince/ ve andan ²onra çı©arup ¬am@rı **giderüp** / bir pıre ²ovudup içindeki to¬mıla turb/ıla yiyeler 1094.

ç. *Şart Zarf-fiili Ekleri*:

-**sA**: Hüküm bildirmediği için kip ekleri içerisinde değil de zarf-fiiller içerisinde ele aldığımız ek⁸⁵, 23 kelimeye görülmüş ve şu fonksiyonlarda kullanılmıştır:

- Asıl fonksiyonunda yani üzerine geldikleri fiili asıl fiilin şartı yapmıştır.

çal©asalar içinde bir nesnecük oynar/ **ufatsalar** içinden bir a©ça dıne çı©ar 1025.

- Bazı örneklerde ekin “-(y)IncA, -DIG+kişi+da” gibi eklerle ifade edilebilecek bir zaman fonksiyonu verdiği görülmüştür.

¶laù mecri-yı bevlden çı©ar iken/ cirj¬at **eylese** ve yi¬,t bevl yolında ©alsa / anuñ ıiljcin ve çı©arması tedb@rin beyin ider 73.

içerde / ©ısac ziyide **açılsa** za¬met virmez 901.

- Asıl fiili zaman içinde şarta bağladığı görülmüştür.

eger süd ²afrıy@ **olaca©** / **olursa** o¶lanuñ a¬ûasın ©ızdurur 117.

Ç) EK EYLEM:

Eski Türkçedeki “er-” fiilinin ekleşmesiyle teşekkül eden, i- ek eyleminin kiplerden sonraki çekimi ve zarf-fiil çekimi ile ilgili veriler kendi bölümlerinde sunuldu (bk. Birleşik Zamanlı Fiil Çekimleri, Zarf-Fiil Ekleri/ -iken). Burada i- fiilinin, isimleri yüklemleştirdiği örnekler incelenecektir.

⁸⁵ Bu konu ile ilgili olarak bk. Güner Gülsevin, **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, TDK Yayınları, Ankara 1997, s.107

Metnimizde i- ek eylemini yalnızca 3. teklik kişide görebilmekteyiz. Diğer şahıslar için örnek bulunmamaktadır.

1. Görülen Geçmiş Zaman:

3. teklik kişi: +(I)dI

benüm bir dostum varıdı 118.

2. Duyulan Geçmiş Zaman:

3. teklik kişi: +(I)mIş

bir kiünün ħaüı varımıü 638.

3. Geniş Zaman:

3. teklik kişi: +dUr

anlaruñ me³jnesinün bo¥azı/ ©ı³acu©-dur ve a¥zı açu© ħaüraya ya©ın-dur 82.

yavrı çı©armıü yumurdanun/ ©abı ¥iyet ©uvvetlödür 1273.

II. FİİLLERDE SORU

Metnimizde yalnızca şu örnekte kullanılmış ve “mı” soru edatıyla yapılmıştır.
olur mı olmaz mı 312.

III. FİİL YAPMA EKLERİ

A) İsimden Fiil Yapma Ekleri:

+A-: Geçişli fiiller yapmıştır.

oyna- 1025. dile- 35.

+r-: Geçişsiz fiiller yapmıştır.

belür- 162.

+te-: Geçişli fiil yapmıştır..

iste- 929.

+IK-: geçişsiz fiiller yapmıştır.

çık- 836.

+ı-:

²a©ın- 369. a¥rı-

167.

+IA-: Geçişli fiiller yapar.

baꞤla-	1028.	Ꞥuzla-	1209.
²a©la-	745.	iüle-	
915.			

+IA-n-(<la-n) Geçişsiz fiiller yapar:

yaꞤlan-	463.	diñlen-	356.
---------	------	---------	------

B. Fiilden Fiil Yapma Ekleri:

1. Çatı Ekleri⁸⁶:

a. *Geçişli Ettirgenlik Ekleri* (Factitive-Causative): Bu ekler geçişsiz bir fiile eklendiklerinde fiili geçişli yaparlar. Zikredilecek eklerin “ettirgenlik” eki olabilmesi için, geçişli yani nesne alabilen bir fiile getirilmesi gereklidir. Türkiye Türkçesine göre hangi fiile hangi ettirgenlik ekinin getirileceği Osman Nedim Tuna tarafından sıralı kurallara bağlanmıştır⁸⁷. İncelememizde bu çalışmadaki sıralama kaidelerini esas edindik.

a1. Anlama Göre İki Şekilli Ettirgenler:

“git-” fiili anlamındaki farklılıklar sebebiyle ‘gönder-’ ve ‘gider-’ şeklinde ettirgen olurlar. Bu şekillerden yalnızca biri metnimizde kullanılmıştır:

gider- 1094. “‘bir şey’ yok olmak, gözden kaybolmak” anlamında.

a2. Şekilleri Birbirinden Farklı veya İlgileri Açık Olmayan Köklerden Yapılan Ettirgenler:

gir- 844.	>	²o©- 809.
©al- 90.	>	bıra©- 1378.

a3. Değişmelikler:

n→k: yan- 1093.	>	ya©- 1117.
l→ar: ©urtıl- 923.	>	©urtar- 22.
n→t: ufan- 920.	>	ufat- 1221.

a4. Ekler:

⁸⁶ Bu konu ile ilgili bk. Konstantin Lubimov, “Çağdaş Türkiye Türkçesinde Çatı Kategorisi ve Çatı Ekleriyle Türetilen Fiiller”, Türk Dili, S. 147, Aralık 1963, s. 150-157.

⁸⁷ Osman Nedim Tuna, “Türkçede Transitive Causative ‘Geçişli-Ettirgen’ Fiiller, Bunlarla İlgili Morfoloji ve Öğretim Meselelerinin Çözümü” TDED. XXIV-XXV. 1986, İstanbul 1986, s.381-428.

- İşlek Olmayanlar:

-Ar-

©opar- 251. çı©ar-
1089.

gider- 1307.

-Ur-

bitür- 785. yatur- 839.

biüür- 398. içür- 635.

- İşlek Olanlar:

-T- : Ünlüyle veya l,r ünsüzleriyle biten çok heceli fiillere getirilir.

V#:

©aynaT- 1196. tamlaT- 799.
yumûaT- 543. ©urıt- 1140.

l#:

yorulT- 1180.

r#:

segirt- 224.

-Dur- : Kalan fiillere getirilir. ²or- fiilinin üzerinde ¶ ünsüzü ile görülmüştür fakat ünsüz uyumuna girmemektedir.

- Tek Heceli Fiillerde:

bildür- 142. ©ızdur- 280.
²or¶ur- 865. döndür-⁸⁸ 384.

- Ünlü veya l, r ünsüzleriyle bitmeyen çok heceli fiillerde:

²armaùdur- 589. ©aruùdur-
1268.

-y-: Kökün ifade ettiği manayı kuvvetlendirir. d/> y/ değişiminden sonra bir ek olduğu fark edilmez olmuştur⁸⁹.

göy- (<gö-d-) 757. ©oy- (<©o-d-)
1091

⁸⁸ Necmettin Hacıeminoğlu, **Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. 108'de bu kelimeyi "dönder-", eki "-dAr" şeklinde vermiştir.

⁸⁹ Necmettin Hacıeminoğlu, **age.**, s.34.

yay- (<ya-d-) 434.

b. *Edilgenlik Eki* (Passive): Geçişli ve geçişsiz fiillere eklenebilen ve özneyi meçhulleştiren, fiil çatı ekleridir. Ünlü uyumuna girmeye başladıkları görülmektedir.

-I⁴l-

¶uyıl-	348.	düzil-	70.
dökül-	95.		

-(I⁴)n-

ufan-	920.	iülen-	761.
olın-	567.	bulun-	631.

c. *Dönüşlülük Eki* (Reflexive): Edilgenlik ekleriyle şekil bakımında aynıdır. Fakat; fonksiyon bakımından, bu eklerin getirildiği fiillerde bildirilen iş, oluş veya hareket yapana geri döner. Zaman zaman ünlü uyumuna girdikleri görülmektedir.

-In-

sürin-	1335.	²a©in-
369.		

Bu eki “+lAn-” yapım ekinin içinde de görmekteyiz:

diñlen-	356.	ya¶lan-	463.
eglen-	87.		

-I⁴l-

©urtıl-	923.	dökül-	95.
açıl-	896.		

-(I⁴)ş- : “Aslında ‘işteşlik’ ekidir. Bazı örneklerde, bir işin, failin kendisince yapıldığını gösterir.”⁹⁰ Metnimizde de ‘dönüşlülük’ fonksiyonunda kullanıldığı örnekler vardır ve ünlü uyumuna girmektedir.

uyuù-	824.	buruù-	1075.
iriù-	935.	yitiù-	557.

ç. *İşteşlik Eki* (Reciprocal, Cooperative):

-İş- : Bu ek geçişli fiillere getirildiğinde ‘karşılıklı’, geçişsiz fiillere getirildiğinde ‘birlikte’ yapma anlamı verir. Ek, dönüşlü fiil çatısı olarak ünlü uyumuna girebiliyorken, işteş çatılı fiil olarak kullanımlarında ünlü uyumuna girmemiştir.

⁹⁰ Güner Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK Yayınları, Ankara 1997, s.141.

ç1. İşteşlikte Karşılıklılık (Reciprocal):

©arıü- 1247. süriü-
198.

ç2. İşteşlikte Birliktelik (Cooperative): Metnimizde örneği yoktur.

Çatı Eklerinin Üst Üste Kullanılması⁹¹

Metnimizde çeşitli çatı eklerinin üst üste kullanılabildiği görülmektedir.

-Uş-dUr- ©aruüdur- 421.
uyuüdur- 1311.

-I⁴I-T- yoruldu- 1167.

2. Diğer Fiilden Fiil Yapma Eki:

-mA-: Fiilleri olumsuz hale getirir.

buyurma-	51.	olma-	937.
getürme-	938.	bitürme-	1353.

IV. BİRLEŞİK FİİLLER

A) Fiil+Yardımcı Fiil Birleşmesi (Tasvir Fiil):

Metnimizde bu tür birleşik fiiller; -(y)V zarf-fiil ekini almış esas fiile, bu fiilin manasını açıklayan bir yardımcı fiil getirilmesiyle yapılmaktadır. Şu üç anlam ve şekilde kullanıldığı görülmüştür:

1. Süreklilik Bildiren: -(y)A zarf-fiil ekini almış fiile “©o-” yardımcı fiilinin getirilmesiyle yapılmaktadır. Yalnızca şu örnekte görülmüş ve asıl fiilin anlamına ‘devamlılık’ katmıştır.

a²a©oyup 251.

2. Tezlik Bildiren: -(y)I⁴ Zarf-fiil ekini almış fiile “vir-” yardımcı fiili getirilerek yapılmıştır. Metnimizde 1 kez kullanılan bu şekil, fiile “çabukluk” anlamı katmıştır.

it-ivireler 797.

⁹¹ Geniş bilgi için bk. Gürer Gülsevin, “Çatı Ekleri Üzerinde Kullanılabilen Ekler”, **Türk Gramerinin Sorunları II**, TDK Yayınları, Ankara 1999, s 125.

3. Yeterlilik Bildiren: Bir işin yapılmasına muktedir olma anlamı veren bu yapı “-(y)A bil-” ile oluşturulur. Olumsuzu ise diğer tasvir fiillerde olduğu gibi ‘-mA’ olumsuzluk ekiyle yapılır. Fakat, fiile “-A U-mA-”nın devamı olarak “-A-mA-” şekli getirilir⁹². Metnimizde de yalnızca bir örnekte olumsuz şekliyle kullanılmıştır.

idemediler 897.

B) İsim+Yardımcı Fiil Birleşmesi:

Metnimizde isimle yapılan birleşik fiiller için birçok Arapça, Farsça, Türkçe isim ve isim soylu kelime kullanıldığı görülmektedir. Bu tip birleşik fiiller için genelde asl görevi yardımcı fiil olan dört fiil kullanılmıştır⁹³. Bu “it-, eyle-, ol-, ©ıl-” fiillerinin dışında, asıl manalarından uzaklaşıp yardımcı fiil olarak isimlerle birleşmiş ve çoğu mecaz anlam taşıyan birleşik fiiller kurmuş “fiiller” de görmekteyiz⁹⁴.

İsim+ **bit-**:

¶aù bit- 176.

İsim+ **çek-**:

el çek- 862. za¬met / çek- 901.

İsim+ **Dut-**:

tjze ¶ut- 1197. ¨, dut- 947.

İsim+ **düş-**:

alaca düù- 726.

İsim+ **eyle-**: Geçişli ve geçişsiz fiiller yapmıştır.

sşkin eyle- 1291. zıyıl eyle- 1218.

¬ı²ıl eyle- 112. nüf,z eyle- 798.

İsim+ **gel-**:

iùeyesi gel- 171.

İsim+ **getür-**:

¬arekete getür- 101. ¶i©at getür- 925.

⁹² Geniş bilgi için bk. Zeynep Korkmaz, “Türkiye Türkçesinde ‘İktidar’ ve ‘İmkân’ Gösteren Yardımcı Fiiller ve Gelişmeleri”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, TDK Yayınları, Ankara 1995, c. I, s. 607-619.

⁹³ Osman Yıldız, *Cemil@-i Karaman Mifti¬ü’l-Ferec (Dil Özellikleri-Metin-Söz Dizini)* İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (Doktora Tezi), Malatya 1992, c.I, s. 315.

⁹⁴ Leylâ Karahan, *Kıssa-i Yusuf Yusuf u Züleyhâ*, TDK Yayınları, Ankara 1994, s.113.

İsim+ **iT-**: Geçişli ve geçişsiz fiiller yapmıştır.

risjle iT-	27.	zıkr it-	321.
©arjır it-	843.	ĩtiljıf it-	1009.

İsim+ **ol-**: Geçişsiz fiiller kurmuştur.

ziyjıde ol-	1307.	¬ıdı³ ol	30.
def ^c ol-	937.	¶ıaù ol-	
	1025.		

İsim+ **vir-**:

fjyda vir-	854.	za¬met vir-	888.
------------	------	-------------	------

+ (s)I(n)+ ve +lArI(n)+ en işlek **iyelik ekleridir**. Bu durum 3. kişi zamirinin bütün varlıkların yerini tutabilmesinden kaynaklanıyor olsa gerek. Metnimizde *iyelik eki kalıplaşmasının* örnekleri mevcuttur.

Gerek kelimedede gerekse cümlede çok çeşitli fonksiyonlara sahip olan **hâl ekleri**, genellikle asıl şekilleriyle ifade edilmelerine rağmen, birbirinin yerine de kullanılabilmektedir. Bu durumu şu tablo ile gösterebiliriz.

	<i>Asıl</i>	<i>Aynı Fonksiyonda</i>
	<u><i>Hâl Ekleri:</i></u>	<u><i>Kullanılabilen Diğer Ekeler:</i></u>
Yalın Hâl:	+➤	+dAn
Tamlama Hâli:	+(n)Uη	+➤
Belirtme Hâli:	+(y)I , +➤	+➤
Yönelme Hâli:	+(y)A	+dAn
Bulunma Hâli:	+dA	+➤ , +(y)A , +CA , +dAn
Ayrılma Hâli:	+dAn , +dIn	+(y)A , +CA , +dA
Vasıta Hâli:	+(I)n , +[(y)(I)]IA bile	+➤ , +(y)A , +dAn
Eşitlik Hâli:	+CA	+dIn
Yön Gösterme Hâli:	+rA , +ArU	

3. teklik kişi iyelik ekinden sonra **belirtme hâl eki** olarak genelde +➤ (eksiz) kullanılmakla birlikte, +(y)I morpheminin kullanıldığı iki örnek görmekteyiz.

Haber kiplerinden, **duyulan geçmiş zaman** ve **görülen geçmiş zaman** şekilleri çok az örnekte görülürken **şimdiki zaman** ve **gelecek zaman** şekilleri hiç kullanılmamıştır. Eserin anlatımında daha çok **geniş zaman** tercih edilmiştir.

-(y)A kip eki fonksiyon bakımından “istek, dilek-istek, tavsiyede gereklilik ve şart” görevinde kullanımlara sahiptir. Bu nedenle kipler “istek” başlığı altında toplanmıştır.

–sA şekli hüküm bildirmediği için kip eklerinde değil zarf-fiiller bölümünde yer almıştır.

Birleşik zamanlı fiil çekimlerinde geniş zamanın hikâyesi ve duyulan geçmiş zamanın hâl şekli sıkça kullanılmıştır. Şart birleşik zaman pek az örnekte görülürken rivayet birleşik zaman kullanılmamıştır.

Metnimizde **isimden isim** yapan 22 ek tespit edilmiştir. Kalıcı isimler yapmış fiilimsi ekleri ve müstakil ekler olmak üzere 16 **fiilden isim** yapma eki kullanılmıştır. **İsimden fiil** yapma eki olarak 7 ek görülmektedir. Çatı ekleri dışında 1 **fiilden fiil** yapma eki tespit edilmiştir. **Geçişli ettirgenlik**, müstakil kelimelerle ve 4 ekle yapılmaktadır. **Edilgenlik** için 2, **işteşlik** için 1 ek kullanılırken, **dönüşlülük** için 3 ek kullanılmaktadır. Yine bazı çatı eklerinin üst üste gelebildiği görülmektedir. Ayrıca işteşlik eki, dönüşlü fiil çatısı fonksiyonunda kullanıldığında düzlük-yuvarlaklık uyumuna girebiliyorken, asıl fonksiyonunda kullanıldığına uyum dışında kalmıştır.

Metnimiz, **sıfat** türü kelimeler bakımından oldukça zengindir. Sıfatların anlamlarına göre derecelendirilmesi, eklerin yanı sıra müstakil kelimeler ile yapılmaktadır.

2. teklik ve 2. çokluk **kişi zamirlerine** metnimizde rastlanmamıştır. 1. teklik ve çokluk kişi zamiri tamlama hâli eki aldığında, iyelik ekinin etkisiyle tamlama hâli eki +(U) η>+(U)m olmaktadır. “şu” **işaret zamiri** ve “ol” işaret zamirlerinin çoğulu metnimizde kullanılmamıştır. “ol” işaret zamininin hâl eklerini alırken kökte yapısal değişiklik yaşadığını görmekteyiz. Ayrıca yönelme eki getirilirken “an+ga”nın kalıplaşmış şekli görülmektedir. 1. ve 2. kişilerde görülmeyen “kendü” **dönüşlülük zamiri**, 3. kişilerde hâl eklerini, araya iyelik eki girmeksizin yüklenmiştir. Günümüzde ise bu kullanımlar “kendisini, kendilerine ve kendilerinin” biçimindedir. “ba^oı-lar” **belirsizlik zamiri**, günümüzdeki şeklinden farklı olarak üzerine iyelik eki almadan yazılmaktadır.

Metnimiz **edat**, **bağlaç** ve **zarf** çeşitliği bakımından da zengin olmakla birlikte, metinde soru zarfı kullanılmadığı görülmektedir.

Metnimizde birleşik yapıdaki fiiller için sıklıkla **isim+yardımcı fiil** birleşmesi görülürken, **fiil+yardımcı fiil** birleşmesi (Tasvir Fiil) ile oluşturulan birkaç kelimeye rastlanılmıştır.

Fiillerin **soru** şekli standart olarak “mI” ile yapılırken, isim cümlelerinde müstakil soru kelimeleri kullanılmaktadır.

GENEL SONUÇ

GİRİŞ: Ahi Çelebi'nin devrinin en iyi tabiplerinden biri olduğunu ve nüshalarının çok oluşundan da, devrinde eserlerine değer verildiğini anlıyoruz.

İMLÂ ÖZELLİKLERİ: #a, #e, e#, u#, ü# sesleri dışında ünlüler standart bir imlâyâ sahip değildir. p, ç, g, ve s ünsüzlerinin yazılışlarında tek örneklilik yoktur. Metnin imlâsı hem Arap hem de eski Uygur yazı geleneğinin izlerini taşımaktadır.

SES BİLGİSİ: Metnimiz damak uyumu bakımından tutarlı olmasına rağmen dudak uyumu bakımından tutarsıdır. Fakat eserimizde bazı eklerin dudak uyumuna girme eğiliminde olduğunu görmekteyiz. Ünlü değişimleri neticesinde; Eski Türkçeye göre kısmı yuvarlaklaşma, kimi zaman da kısmı düzleşme görülür. Ünsüz değişimleri; ötümsüzlükten ötümlülüğe, patlayıcılıktan sızıcılığa doğru gelişme izlemektedir.

ŞEKİL BİLGİSİ: Ekler, fonksiyon bakımından standardın dışına çıkabilmektedir. Örneğin; işteşlik ekinin dönüşlülük fonksiyonunda veya kimi hâl eklerinin bir başka hâl eki fonksiyonunda kullanılabilmesi gibi.

SÖZLÜK: Bazı tıbbî terimler, zaman zaman Âh Çelebi tarafından verilmiş açıklamalarla araştırmacıların istifadelerine sunulmuştur. Bugün kullandığımız şırınga yerine verilen “su atacak” kelimesinde olduğu gibi, yabancı kelimeler için Türkçe karşılıklar yer almaktadır. Ayrıca, tedavide ismi geçen terimlerin mümkün olduğu nispette eş anlamlı olduğu diğer kelimelerle birlikte verilmiş olması araştırmacılar için bir diğer önemli özelliktir düşüncesindeyiz.

Bütün bu neticelerin daha iyi anlaşılması ve dayanak noktalarının görülmesi için kendi bahislerine bakılmalıdır.

KAYNAKÇA

KAYNAKÇA

- ADIVAR, Adnan, **Osmanlı Türklerinde İlim**, 4. Baskı, İstanbul 1982
- AKALIN, Mehmet, **Tarih ve Türk Şiveleri**, TKAE Yayınları, Ankara 1998
- AKKUŞ, Muzaffer, **Kitâb-ı ʿunya (İnceleme-Metin-İndeks-Tıpkı Basım)**, TDK Yayınları, Ankara 1995.
- ATABAY, Neşe , İbrahim KUTLUK, Sevgi ÖZEL (Hazırlayan: Doğan Aksan), **Sözcük Türleri**, TDK Yayınları, Ankara 1983
- ATALAY, Besim, **Divanü Lûgat-ı Türk Dizini-IV**, TDK Yayınları, Ankara 1991
- BANGUOĞLU, Tahsin, **Türkçenin Grameri**, TDK Yayınları., Ankara 1990
- BAYAT, Ali Haydar “*Ahi Çelebi, Mehmed*”, **Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi I**, 1988, s. 528-529.
- _____, **Osmanlı Devletinde Hekimbaşılık Kurumu ve Hekimbaşılar**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999
- BULUÇ, Sadettin, “*Eski Bir Türk Dili Yedigâri Behçetü’l-Hadâik f Mev’izeti’l-Halâik*”, TDED., VI İstanbul 1955, s. 119-131.
- BURAN, Ahmet, “*Türkçede İsim Çekim Ekleri*”, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 1995, c.7(1-2), s.37-48.
- CAFEROĞLU, Ahmet, **Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü**, TDK Yayınları, İstanbul 1968
- CLOUSON, Gerard, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish**, Oxford 1972
- ÇAĞIRAN, Önder, **Ahmed-i Dâ’i Tıbb-ı Nebevî (İmlâ-Fonetik-Morfoloji-Karşılaştırmalı Metin-İndeks ve sözlük)**, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı (Doktora Tezi), Malatya 1992, c.III
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmalıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1993
- DUMAN, Musa, “*Klâsik Osmanlı Türkçesi Döneminde i/e Meselesine Dair*”, İlm Araştırmalar, İlim Yayma Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1999, S. 7, s. 65-103.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican, “*Türkiye Türkçesinde Yardımcı Ses*”, Türk Dili, S. 585, TDK Ankara Eylül 2000, s. 219-225.
- ERGİN, Muharrem, **Dede Korkut Kitabı II (İndeks-Gramer)** TDK Yayınları, Ankara 1997
- _____, **Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Yayınları, İstanbul 1997

- ERKUN, Saim, **Ahmed bin Kemal-id-din il-Mütetabbib, Risâlet-ül-Kilyeti ve'l-Mesâne**, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul 1948
- EROĞLU, Abdulkadir, **Şifalı Bitkiler ve Tıbb-ı Nebevî**, İlim Yayınları, İstanbul 1980
- GABAİN, Annamari Von, (Çeviren: Mehmet Akalın), **Eski Türkçenin Grameri**, TDK Yayınları, Ankara 1995
- GENCAN, Tahir Nejat, **Dilbilgisi**, İstanbul 1966
- GRÖNBECH K. , (Çev.: Mehmet Akalın), **Türkçenin Yapısı**, TDK Yayınları, Ankara 1995
- GÜLSEVİN, Gürer, **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, TDK Yayınları, Ankara 1997
- _____, “Çatı Ekleri Üzerinde Kullanılabilen Ekler”, **Türk Gramerinin Sorunları II**, TDK Yayınları, Ankara 1999
- _____, “Eski Anadolu (Türkiye) Türkçesinde 3. Kişi İyelik Ekinin Özel Kullanılışı”, **Türk Dili**, TDK Yayınları, Ankara 1990, s.276-279.
- GÜRBÜZ, Ali, **Şifalı Nematlar**, Çiçek Neşriyat, İstanbul 1982
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin, **Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992
- HATİBOĞLU, Vecihe, **Türkçenin Ekleri**, TDK Yayınları, Ankara 1981
- HAYDAR, Ediskun ve Baha DÜRDER, **Örnek Dilbilgisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1992
- İLHAN, Nadir, **Eşref bin Muhammed Hazâ'inü's-Sa'âdât (İnceleme-Metin-Sözlük)**, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı (Doktora Tezi), Malatya 1998
- KAHYA, Esin, “On Beşinci Yüzyılda Yaşamış Hekimlerimizden Hekim Başî Âh Çelebi”, **Erdem IX**, S.125, 1996, s. 293-342.
- KANAR, Mehmet, **Büyük Sözlük Farsça-Türkçe**, Birim Yayınları, İstanbul 1998
- KARAHAN, Leylâ, **Kıssa-i Yusuf Yusuf u Züleyhâ**, TDK Yayınları, Ankara 1994
- KORKMAZ, Zeynep, **Marzuban-nâme Tercümesi (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkı Basım)**, Ankara Üniversitesi, DTCF Yayınları, Ankara 1973
- _____, “Eski Anadolu Türçesinde Asl Ünlü (Vocal) Uzunlukları”, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar** , TDK Yayınları, Ankara 1995,c.I, s. 443-458.
- _____, “Türkiye Türkçesinde ‘İktidar’ ve ‘İmkân’ Gösteren Yardımcı Fiiller ve Gelişmeleri”, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, TDK Yayınları, Ankara

1995, c. I, s. 607-619.

_____, **Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları**,

TDK Yayınları Ankara 1994

KURDOĞLU, Veli B. , **Şair Tabirler**, İstanbul 1967

LUBİMOV, Konstantin, “*Çağdaş Türkiye Türkçesinde Çatı Kategorisi ve Çatı Ekleriyle Türetilen Fiiller*”, Türk Dili, S. 147, Aralık 1963, s. 150-157.

ORKUN, Hüseyin Namık, **Eski Türk Yazıtları**, TDK Yayınları, Ankara 1994

ÖNLER, Zafer, **Celalüddin Hızır (Hacı Paşa) Müntehâb-ı Şifâ I (Giriş-Metin)**
Ankara 1990

_____, “*Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Yazılmış İki Tıp Kitabında Yer Alan Sağlık Bilgisi Terimleri*” TDAY 1985, s. 87-130.

ÖZÇELİK, Sadettin, “*Bâsur Hastalığı ve Tedavisiyle İlgili 15. Yüzyıla Ait Bir Metin*”,
Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları 4, İstanbul 1998, s. 207-224.

ÖZÇELİK, Sadettin, Halil KAYA, “*15. Yüzyılda Yazılmış Bir Tıp Kitabında Geçen Tıbbî Terimler*” Tıp Tarihi Araştırmaları 6, İstanbul 1997, s. 63-80.

ÖZGÜLEN, Halit, **İksir-i Şifa**, Timaş , Timaş Yayınları, İstanbul 1998

ÖZKAN, Mustafa, **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, Filiz
Kitabevi, İstanbul 1995

ÖZTEK, Zafer, **Halk Dilinde Sağlık Değişleri Sözlüğü**, TDK Yayınları, Ankara 1992

PAÇACIOĞLU, Burhan, **Orta Türkçe Karahanlı-Harezmi-Kıpçak ve Eski Anadolu Türkçesi**, Sivas 1995

SAĞIR, Mukim, **Yapıbilgisi**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2000

SAĞLAM, Vedat, **Şifalı Bitkiler ve Reçeteleri**, Kahraman Yayınları, İstanbul 1996

SAMİ, Şemseddin, **Kıymûs-ı Türkî**, Çağrı Yayınları, İstanbul 1987

STEİNGASS, Ph.D. F. , **Persian-English Dictionary (Sixth Impression)**, London 1977

ŞAHİN, Mehmet Ünal, **Mü'min bin Mukbil Miftâhü'n-Nûr ve Hazâinü's-Sürûr (Dil özellikleri-Metin-Söz Dizini)**, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Türk Dili ve Edebiyatı (Doktora Tezi), Malatya 1994, c.II

ŞEŞEN, Ramazan, Cevat İZGİ, Cemil AKPINAR, **Türkiye Kütüphaneleri İslâmî Tıp Yazmaları Katoloğu**, İstanbul 1984

ŞÜKÛN, Ziya, **Farsça-Türkçe Lûgat Gencinei Güftar Fehrengi Ziya**, I-III Cilt,
Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996

- TÜRK DİL KURUMU, **Tarama Sözlüğü**, I-VIII Cilt, TDK Yayınları, Ankara 1996
- _____, **Derleme Sözlüğü**, I-XII Cilt, TDK Yayınları, Ankara 1993
- _____, **İmlâ Kılavuzu**, TDK Yayınları, Ankara 1996
- _____, **Türkçe Sözlük**, I-II Cilt, TDK Yayınları, 1988
- TEKİN, Talat, **Ana Türkçede Aslı Uzun Ünlüler**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1975,
- TEZCAN, Semih, “En Eski Türk Dili ve Yazını” **Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe**, TTK.Yayınları, Ankara 1978, s. 271-323.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, **Eski Türkiye Türkçesi**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1995
- TUNA, Osman Nedim, “*Türkçede Transitive Cousative ‘Geçişli-Ettirgen’ Fiiller, Bunlarla İlgili Morfoloji ve Öğretim Meselelerinin Çözümü*” TDİD. XXIV-XXV. 1986, İstanbul 1986, s.381-428.
- _____, **Türk Dil Bilgisi** (Fonetik ve Morfoloji), İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü Ders Notları, Malatya 1986
- _____, “*Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Uzun Vocaller*”, TDAY 1960, Ankara, s. 215-282
- TURAN, Zikri, **Eski Anadolu Türkçesinde Ünlü Uzunlukları**, Malatya 1993
- YELTEN, Muhammet, **Şirvanlı Mahmud Târih-i İbn-i Kesrî Tercümesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)**, TDK Yayınları, Ankara 1998
- YILDIZ, Osman, **Cemîlî-i Karamî'nin Miftî'ü'l-Ferec (Dil Özellikleri-Metin-Sözdizini)** İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Doktora Tezi), Malatya 1992, c.I
- _____, “*Dilimizdeki Arapça ve Farsça Kökenli Kelimelerde Görülen Fonetik Değişmeler*”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, yıl:1999, S. 4, s. 321-338
- _____, “*Orta Türkçe Lehçeleri’nde Karşılaştırmalı İsim Çekim Ekleri ve Eski Anadolu Türkçesi’nin Yeri*”, Dil Dergisi, S.88, Şubat 2000, s.14-27.
- _____, “*Türkçe’de Kelime Sonu Ünsüz Grupları*” Dil Dergisi,S. 97-Kasım 2000, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2000, s. 66-77,

METİN

1b

(1)

 alil tile c dde-i (19) isti  met-den se  mete    m  -ken tert  b-i
 (20) ma  rif-i il hiyye ve tedb  r-i nev  mis-i   er  yye (21) ile mizic-ı
 ezvicı emri  -ı rev  niyyeden (22)   urtarup   il b-i e  b  ı il m-ı
 cism  niyyeden (23) m  berr   itdi ve da  ı ol   eh  r-ı y  r-ı g  z  n etibb  -
 yı (24)   eh  r   uffe-i d  r        -y   d  n   zerine olsun (25) ki her biri
   ıf  -ı         -ı d  n ve ref  i emri  -ı (26) ya    n i   n env    -ı riy  z  t
   ek  p /(27) e  n  f-ı   il c  t itmi  -lerd  r   alla  ll  h     aleyhim (28)
 ecma    n ve  t-  bi    n bihim be-      n il  yevm(29) i  d-d  n ba  de
 ma  r    -ı bende-i fa    r        bin kemil(30)    d-d  n  l-m  te  abbib
 oldur ki bu fa    r unfuv  n(31)      bdan il  yevmin   haz     an    -ı
     bba me    ,l (32) olup b  m  r-ist  n   izmetin id  p zam  nen  n (33)
   uzz     e    bb  sıy  la mu      bet itmegile   o   (34)   av  n  n-i ilmiyye
 ve tec  r  b-i   ameliyye ta       itd  m (35) ve diled  m kim t  rk  
 dilinde bir ris  le idem t   ki/ (36) f  yidesi     mm ola mesm      tumdan ve
 m  cerreb    tumdan (37) ba    n anda ir  d idem     r vardum b  grekde
 (38) ve me    nede     di   olan        b  b  nda yazdum (39) z    r bu
 mar     beyne  n-    s kes  r    l-vu    -dur (40)          ki ek  bir ve e  r  f
 arasında anu      n (41) ki bu         ada⁹⁸ tereff  h ve tena    m⁹⁹
   o  dur ki (42) bu mara    n ek  eriyy     ud     andan-dur     nki (43) bu
 ris  leyi tert  b ve ta  r  r itd  m sul    n    l-
   uz  t (44) ve  l-m  c  hid  n     m      l-kefereti  l-m  temerrid  n
   av    /(45)    d- d  ny   ve  d-d  n   illu  ll  h   fi  l-  ra    yne  s-sul    n (46)
 bine  s-sul    n sul    n b  yez  d bin mu  ammed     n   (47) s  dde-yi
 seniyyesine bu mu  a    aray  la   izmet itd  m (48) p  -y   mele      

⁹⁸Yazmada:                         

⁹⁹Yazmada:               

p@ù-i süleymîn borden ‘ayb-est vel@kin (49) hüner-est ez-m,r@
merc, ol cenîb-ı (50) deryî novîl-den oldur ki bu tuṛfe-i ṛa@re (51)
naõire ùer@f-lerin dir@¥ buyurmayup bu fa@ari (52) ‘ayn-ı ‘inîyet
ile melh,õ

4b

ve hüsn-i terbiyet-den (53) maṛf,õ ola ṛa@ ta‘ilî sulṛînumuṛ /(54)
ebed peyvendin ilî ©iyîmi’s-saṛti ve saṛti’l-kıyîm (55) cem@‘ ni©it-ı
dehirden ve ṛavîdi³-i r,zigîrdan (56) ma²,n ve maṛf,õ idüp zîṛ-ı
melek-²ıfîṛ(57)ların cümle-i ilîm-ı r,ṛîn@den ve es©îm-ı
cismîn@(58)den müberrî ve münezzeh ide îm@n yî rabbe’l-
‘îlem@n (59) imdi evvelî ma‘l,m ola ki bu risîle on (60) bîb üzerine
müretteb-dür bu tert@bile **evvelki** (61) **bîb** ṛaù nice kiùilerde olur
ve sebebi nedür anı (62) beyîn ider **ikinci bîb** ṛaù bedende ne
yirlerde /(63) olur anı beyîn ider **üçüncü bîb** bögrek (64) ve me³îne
ṛaùunuṛ ‘alîmetin beyîn ider **dördüncü** (65) **bîb** bögrekde ve
me³inede biten ṛaù ‘ilîcînuṛ (66) ṛar@çlerin beyîn ider **biùinci bîb**
²,‘ü(67)’l-mizîc nedür ve ©aç-dur ve anuṛ sebebin ve ‘alîmetin (68)
beyîn ider **altıncı bîb** ṛaùuṛ ‘ilîcîn (69) beyîn ider **yidinci bîb**
mu‘îlicîṛda (70) ba‘ı yanaca© edviye ve düzilecek yaṛlar ve
ma‘cunlar (71) aṛılmıù-dur anlaruṛ ‘amellerin beyîn ider **sekizinci**
/(72) **bîb** ṛaù mecrî-yı bevlden çî@ar iken (73) cirîṛat eylese ve-
yî,d bevl yolında ©alsa (74) anuṛ ‘ilîcîn ve çî@arması tedb@rin
beyîn ider (75) **ṛo@uzuncü bîb** ṛaùı yarup çî@arması (76) tedb@rin
beyîn ider **onuncü bîb** (77) bögrek ve me³îne ṛaùına edviye-i
müfredile (78) ‘ilîc itmegi beyîn ider **el-bîbü’l-evvel** (79) bu ṛaù
zaṛmeti ek³er oṛlancu@larda ço© (80)vî©i‘ olur bul,ṛıyyet zamînına
degin /(81) ve semiz merṛ,b kiùilerde da‘ı ço© vî©i‘ (82) olur aru@
kiùilerde az vî©i‘ olur (83) ve oṛlancu@laruṛ ©avu@larında ve

o¶lanuñ bevl (120) da"ı ¥al@ö ider me³inenüñ ¬arjretinden ¶aù (121) tevellüd ider ve bulanu© ²udan ve ¥al@ö (122) ùarjbdan ¶aù olmasına sır budur kim (123) ¥ıdıya "al¶ olup ma´dede biüicek lüz,cet (124) ¬ı²ıl eyler me³inede rüs,b olup (125) ¶aù olur vı'llıhu 'jlem **ikinci bjb** /(126) j'°ıdan ©an©ı 'u°vda ¶aù olur anı (127) beyjn ider ek³er ¶aù bögrekde ve me³inede (128) olur ve ©olon ba¶arsu©ında da"ı biter ve seyy@d (129) ismı'©ı cürçjn@ ra¬metu'llıh mu¬ammed zekeriyyıdan (130) na©ı ider ki benüm bir dostum varıdı anuñ (131) bevlinden ¶aù "urdeleri gelürdi bir kerre (132) birazında bir büyük ¶aù çı©dı dir ve veca'ı (133) mefı²ıl ²ı¬ıblerinüñ da"ı mufa²ıllarında (134) ¶aù mütevellid olur ve mu¬ammed zekeriyyı eydür boyun /(135) ¬avjlisindeki "eniz@r ma¬allidür ¶aù olur (136) ve da"ı sil'ada ©atı ¶aùlar görüpdürürin ve bu iüi (137) da"ı cıı@ñ,sdan rivjyet ider ki bir kiünüñ (138) zıti'r-riyyesi varıdı zıti'r-riyye didükleri (139) öykende bir mara°dur andan öksürmegile (140) ¶aùlar çı©ardı me³ineden çı©an ¶aùlar gibi (141) **üçüncü bjb** bögrek ve me³ine ¶aùlar(ın)uñ (142) 'aljmetlerin bildürür bevl kim ¥al@ö gelürken (143) ra©@@ ve ²ıf@ gele aña 'aljmetdür kim ¶aùuñ /(144) mıddesi bögrekde süzülüp ¶aù ola ve da"ı (145) bir bevl kim ©ara ola elemsüz ve za¬metsüz gele (146) deljlet ider kim ¶aù tevellüd itse gerek "a²²a (147) p@rlıkde ve eger bilde a¶rı ve ³ı©let olup (148) çuvjld,zıla igneyile dūrter gibi a¶rıyaca© (149) olursa aña del@ldür ki bögrekde ¶aù (150) olmiüdur ve eger bu nev'ile a¶rı bilden aüa¶a (151) bu¶lara inecek olursa 'aljmetdür ki ¶aù (152) bögrekden ©opup bevl yolına inmiüdur /(153) ve her-gjh kim bu zıkr olınan za¬metler vj©i' (154) olup ²oñra sjkin ola deljlet ider kim (155) ¶aù me³ineye inmiüdur ve

²aruca ve ©ızılca (156) ©umcu¥azlar bögrekden gelür ve anda ¶aù
 (157) olmasının ‘alimetidür ve a©ça ve bozca (158) ©umcu¥azlar
 me³ineden gelür ve anda ¶aù(159) olma© ‘alimetidür ve da’ı
 bögrek ¶aùının (160) ‘alimeti diyim bögrekde ³ı©let olma©dur
 (161) ve her-gjh kim ¶a’ımı ziyide yise bögrekde /(162) a¥rı
 belürmekdür ¬a²²a ùol va©t kim (163) ³üfl ba¥arsu¥a ine ve çün
 ba¥arsu© ³üflden (164) ‘ıl@ ola veca’ da’ı sşkin [ola] ve ol kiünün
 (165) kim bögreğinde ¶aù ola her-gjh ki bilinde (166) a¥rı belüre ol
 ¶aù olan cñibün (167) ‘ıyesi a¥rır ve gjh olur ki ol cñibün (168)
 bu¶ı uyuùur ve ©arnında ©ulunç ı’ra’ı (169) belürür
 ve gjh olur ki bevlinde rüs,b olur (170) ciger za¬metinde olan rüs,b
 gibi ve ©ulunç /(171) za¬metile bu za¬metün far©ı oldur ki
 ©ulunç (172) a¥rısı göbek ¶arafına mıyıl olur ve gjh (173) göbekden
 aùa¥a ve gjh yu©aru olur ve jmmj (174) bögrek za¬meti a¥rısı
 ar©a ¶arafa mıyıl olur (175) ve bir yirde ¶urur gjh gjh ol cñibün
 (176) bu¶ı uyuùur ve ©ulunç-da bu ‘ırı’a olmaz (177) ve her-gjh
 kim ¶aù me³inede ola bevl (178) rüs,bı a© olur ve gjh olur ‘ıkister
 (179) rengi gibi olur ve a¥rısı ve ³ı©leti ve geçmesi /(180) ©a£@b
 [zeker] dibinde olur ve gjh olur kim ©asu© (181) a¥rır ve bu ‘illetün
²j-ıbi i’tiyırsuz elin (182) t@z t@z ©a£@bine iltür ve za¬metile iùer
 ve iùeyüp (183) tamjm olinca© fı’l-¬ıl girü iùeyesi gelür (184) ve gjh
 olur ki i’tiyırsuz bevl bir yirden (185) gelür ve bu ¬ılet ek³er bevl
²oñında olur (186) ve hem me³ine ¶aùı butra©lu ve büyük olur
 (187) z@rj me³inenün içi vjsi’dür diyim anuñ (188) üstine mjdde
 cem’ olur ¶aù biter anuñıçun /(189) butra© butra© olur ve bögrek
 ¶aùı (190) kiçrek ve emles olur anuñıçun kim ma¬alli ¶ardur (191)
 ve ¶aù kim me³inede ola anuñ a¥rısı (192) olmaz meger ol va©t
 kim ¶aù me³inenün (193) a¥zına gele ve bevle mani’ ola ve

yumûadur ve açar l@kin ifrîî ziyîn (269) ider anuñıçun kim ©uvjıyı °a'@f ider ve /(270) bögregi zeb,n ider ve ba'ı kitıbda mesîî,r(271)dur kim gıh gıh yimek ortasında ²u içseler (272) veyi acla içeler veyi acla ûarîb içeler (273) bögrekde bu za¬met vî©i' olmaya fe-ammî bu tedb@r (274) eyüdü diyüp dıym meû,ı olma© beııyet (275) mu"îîîaradur î"yîñî itmek dürüstdür eger (276) mizîca muvîfî© olursa z@rî bu tedb@rûñ (277) ifrîîîndan envî'î s, 'ü'l-mizîc ¬î²ıl (278) olur ve da"ı issi döüklerde yatmayalar /(279) ve oturmayalar dıym ketîñ döüklerde oturup (280) yatalar tî kim bögregi ©ızdurmaya **biûinci bîb** (281) s, 'ü'l-mizîc nedür ve ©açdur ve anuñ (282) sebeblerin ve 'alîmetlerin ve 'ilîcın beyîñ (283) ider s, 'ü'l-mizîc bir 'u°v veyi götüri beden (284) mizîc-ı a²lı-sından çı©maa dirler yî (285) bi¬asebî'l-keyfîyyeti veyi bi¬asebî'l-mîddeti îmmî (286) bi¬asebî'l-keyfîyyeti çı©maa s, 'ü'l-mizîc -ı(287) sîdec dirler bu s, 'ü'l-mizîc-ı sîdec da"ı /(288) yî bir keyfîyyetile olur veyi iki keyfîyyetile olur (289) bir keyfîyyetile olana s, 'ü'l-mizîc-ı sîdec-i müfred (290) dirler ve iki keyfîyyetile olana s, 'ü'l-mizîc-ı sîdec-i (291) mürekkeb dirler ve s, 'ü'l-mizîc-ı sîdec-i müfred (292) oldur kim bir 'u°v yî cümle beden mizîc-ı (293) a²lısından çı©a yî issi ola veyi ²ovu© (294) ola veyi yaù ola veyi ©urı ola ve s, '(295)ü'l-mizîc-ı sîdec-i mürekkeb da"ı dört ¬îlden (296) "îl@ degüldür issi ve ©urı-dur veyi issi /(297) ve yaùdur veyi ²ovu© ve ©urı-dur veyi ²ovu© (298) ve yaùdur bu dört ¬îlden ayrı bir ¬îl (299) da"ı mümkün degüldür z@rî issi ve ²ovu© olma© (300) ©urı ve yaù olma© mümkün degüldür ve s, '(301)ü'l-mizîc-ı mîdd@ da"ı yî müfreddür veyi mürekkeb(302)dür s, 'ü'l-mizîc-ı mîdd@-yî müfred oldur ki (303) î"îîî-ı erba'adan biri bir 'u°vda yî (304) cümle

bedende ©adr-i ٲٲcetden ziyâde ola (305) pes s, 'ü'l-mizjic-ı mîdd@-
yi müfred dört nev' /(306) olur yî yalunuz ²afrî ¥jlib olur (307) yî
yalunuz bal¥am veyî yalunuz ©an veyî yalunuz (308) sevdî ve
s, '(309)ü'l-mizjic-ı mîdd@-yi mürekkeb bu j'îlî-ı erba'anun (310)
ikisi bir yirden ¥jlib olma¥ıla olur (311) jmmî üçî veyî dördî bir yirden
¥jlib (312) olma© olur mı olmaz mı bu bir ba³-i 'am@@-dür (313)
kütüb-i mu¶avvel-de ma'î,m olur bu

19a mu'ta²arda (314) anı beyın itmek olmaz pes imdi ma'ṛṣ f / (315) ve meūh₃r üzerine s₃'ü'l-mizjic-ı mıdd@ da'ı (316) sekiz dürlüdü dört müfredi ve dört (317) mürekkebi nite kim ednı te'emmülile õıhir olur (318) pes imdi cümle s₃'ü'l-mizjicuı envı'ı (319) on altı-dur dört s₃'ü'l-mizjic-ı sıdec-i (320) müfred dört s₃'ü'l-mizjic-ı mıdd@-yi müfred (321) ve dört s₃'ü'l-mizjic-ı sıdec-i mürekkeb (322) ve dört s₃'ü'l-mizjic-ı mıdd@-yi mürekkeb-dür (323) bizüm ma©²,dumuz bu maṭalde bögrekde olan / (324) s₃'ü'l-mizjicı bilüp ve anuı def'i neyile olduḡun (325) bilmekdür z@rı ¶ıaü ek³er tevellüd itmesinün (326) sebebi bögregün ve me³inenün s₃' (327)ü'l-mizjic-ları-dur ve bunlaruı da'ı s₃' (328)ü'l-mizjic-larınuı envı'ınuı ferden-ferdı (329) 'iljclarıñ zikir idicek söz uzar jmmı (330) üol dört nev' ya'ni s₃'ü'l-mizjic-ı ṛırr-ı (331) sıdec ve s₃'ü'l-mizjic-ı ṛırr-ı mıdd@ ve s₃' (332)ü'l-mizjic-ı bırid-i sıdec ve s₃'ü'l-mizjic-ı bırid-i / (333) mıdd@ ki a²l-dur anı zikr itdük bı©@-sinün (334) 'iljcın da'ı bu mezk, re ©ıyıs ideler pes bu (335) mu'ta²arda s₃'ü'l-mizjicuı 'iljcı dört (336) fa²l olmiüdur **fa²l**-ı evvel bögrekde (337) olan s₃'ü'l-mizjic-ı ṛırr-ı sıdecün sebeb(338)lerin ve 'alimet-lerin ve 'iljc-larıñ bildürür (339)

s, 'ü'l-mizic-ı "ırr-ı sıdec ço© riyi°et (340) itmekden ve issi ûarjblara
 ve issi otlara ve issi (341) ¶a'jmlara ço© meû¸,l olma©dan-dur
 /(342) ve issi libjlar giymekden da"ı olur me³elj (343) semüz kürki
 ve dilkü kürki gibi ve da"ı bunun (344) mınendi ne varısa 'alimetleri
 oldur kim (345) bevl ©ızıl ola ve za'ferin@ ola ve be¥iyet (346) iti
 ©o©ulu ola ve ²ı-ıb-mara° ço© (347) ²u²aya ve bevli ziyide
 ²a©lamaya ve ol yoldan (348) ki bevl gele issiligi ¶uyıla ya@a ya@a
 gele (349) ve cimı' a ra¥beti ço© ola ve gıh ola kim (350) ©ır, rede
 bevlüñ üstinde yı¥ gibi nesne /(351) ola anuñıçun ki bögregüñ
 -arjreti etrifında (352) olan yı¥ı eridür ve gıh ola kim ısıtması (353)
 ola 'iljcları oldur kim eger s, 'ü'l-mizicun (354) sebebi ço© riyi°et
 çekmekdenise (355) ve ta'ab çekmekdenise anuñ 'iljı ra-ıit (356)
 olup dinlenmek-dür ve da"ı on dirhem gül (357) ya¥ı ve on dirhem
 sirke ve on dirhem (358) gül-jb cümleyi havında birbirine -al¶ (359)
 idüp bögrek üstine °ımıd ideler /(360) ve tu"mekin û@rasın
 sikencüb@nile içeler veyi (361) "ıyır to"mı û@rasıla içeler ve gıh
 gıh yo¥urt (362) ayranın içeler ve ¥ıdı ©oru© auları ola (363) veyi
 temr-i hind@ eküisile ola veyi arpa (364) aûın bu eküilerile vireler
 veyi yavan aû (365) vireler bu eküilerile eger "ıyır ²uyıla ve semüz
 (366) otı ²uyıla ve it üzümü ²uyıla ve gül (367) ya¥ıla -u©ne ideler
 be¥iyet nıf@' ola ve eger (368) s, 'ü'l-mizicun sebebi issi ¶a'jmlar
 yimek ve issi /(369) ûarjblar içmegise bu nev' nesnelerden ²a©ınup
 (370) bu zikr olınan nesnelere meû¸,l olalar (371) **ikinci** fa²l s, 'ü'l-
 mizic-ı bırid-i [sıdec] (372) sebeblerin ve 'alimetlerin ve 'iljcların
 (373) beyin ider s, 'ü'l-mizic-ı bırid ek³er ²ovu© (374) ²uyı ço©
 içmekden-dür "ı²²a acı (375) veyi -ammım ²onına veyi riyi°et
 ²onına (376) ve ²ovu© yirde oturma©dan ve ²ovu© (377) döüklerde
 yatma©dan ve ²ovu© ¶a'jmlar /(378) ve ²ovu© yimiüler yimekten

ve ²ovu© üerbetler (379) içmekden-dür 'alîmeti bevlüh rengi
a© (380) olma© ve ²u²alıı olmama© ve cimj' iùtîhısı (381) sı©ıı
olma©-dur ve bu 'illetüh ²j-ıbine (382) er olsun ve 'avret olsun cimj'
(383) beııyet muzırrdur bili °a'@f ider ve mecıl (384) ©amaz p@r
biline döndürür 'ilıcı oldur ki (385) cevıriü-i kemm,n yiyeler gıh gıh
ımmı eczısı (386) ©atı döğülmüü olmaya ve ©uzı baııla göğercin
/(387) ©aynadup ²uyın alup ©oz yaııla veyi ıabbet(388)ü'l-°aıı
yaııla veyi acı bıdıı yaııla (389) veyi fıstu© yaııla veyi bu
yaııların (390) cümlesiyile ıukne ideler beııyet müf@ddür (391) ve
eger yalunuz ©uyru© yaın ısıca© idüp (392) ıu©ne itseler böğregi
©ızdurup ııyetde (393) ©uvvet virür ve ferfiy,n yaııla da"ı bile (394)
yaılama© müf@ddür ve ııdı no",d-ıb ola (395) göğercin yavrusıla
veyi genc semüz /(396) tavu© veyi iki yaında irkek semüz ©oyun
(397) etinüh ©arasıla ımmı kemm,n ve dıııı¹⁰³ (398) ©atup
biüüreler ve da"ı serçe etin kebıb (399) idüp yimek ııyet müf@ddür
üçünci (400) fa"ı s,ü'l-mizıı-ı ııııı-ı mıdd@nüh sebebin (401) ve
'alîmetlerin ve 'ilıcın beyın ider bunun (402) sebebi yı ©anın
ıalebesi ve issiligi-dür (403) veyi ²afrınun ke³reti ve 'uf,netidür eger
(404) sebebi ©an olaca© olursa 'alîmet /(405) bevlde zııı¹⁰⁴ olur
ve eger mıddesi ²afrı (406) olaca© olursa 'alîmeti bevlüh ya©ması
(407) ve ²aruluı ve mecrısınun ²ıılaması-dur (408) ve ısıtma ve
ço© ²u²ama©-dur 'ilıcı (409) oldur kim eger mıddesi ©an olaca©
(410) olursa evvel bısal@@ ııamarından (411) ©an alma© gerek ve
eger mıddesi ²afrıysa (412) evvel benefüe maııb,ııla veyi leyyin
ıu©ne(413)yile için yumuatma© gerek tı ²afrı bir mııdıı /(414)
bedenden eksile ve andan ²onııa ©an alma© (415) gerek maııb,ıı

¹⁰³ Yazmada: ↑□⊕⊖⊗⊘

¹⁰⁴ Yazmada: ⚙↑⊕⊖⊗

benefûe ki zikr olındı (416) budur benefûe üç dirhem sebişin ve
 ‘unnıb¹⁰⁵ (417) otuzar dıne ‘asel-i ‘ıyırûenber yidi (418) dirhem ve
 û@r-‘iüt on biü dirhem (419) bu otları iki yüz dirhem 2uyıla @aynada
 (420) nı2f @alınca ve andan 2onra süzüp (421) ‘ıyırûenbe balın ve
 û@r-‘iüti içine (422) @atup ezüp içeler ‘u@ne-i leyyine pızu yaprağı
 /(423) bir dutam benefûe biü dirhem ‘a‘m@ to‘mı (424) biü dirhem
 sebişin ve ‘unnıb¹⁰⁶ otuz dıne (425) bu cümleyi @aynadup on biü
 dirhem ‘ıyır(426)ûenbe balı ve on dirhem bıdım yağı ‘al‘ (427) idüp
 ‘u@ne ideler ve @an aldu@dan (428) 2onra acı mır,l 2uyın ve ‘ıyır
 2uyın (429) ve ‘ıyır to‘mı û@rasın üekerile içeler (430) ııdı arpa aüi
 bıdım yağıla ve üekerile (431) vireler ve günde iki nevbet bu ımıdı
 /(432) ideler birez @u‘,nı ve arpa unı ve yaü kiünic (433) 2uyı ve
 sirke bu cümleyi @arıüdurup bulamaç (434) gibi idüp bir pıre biz
 üstine yayup bögrek (435) üstine ya@u ideler ve eger mıdde ziyide
 (436) olup zıyıl olmayaca@ olursa bu (437) ımıda yumurda ağı ve
 gül yağı ve semüz otı (438) 2uyı ve ‘as@ü’r-rı‘@ 2uyı ki türk@ce
 çopın (439) degenegi dirler bir otdur ve benefûe ve nil,fer (440) ve
 2andal bu cümleyi ol mezk,ruñ üstine /(441) ıamm idüp bögrek
 üstine ya@u ideler (442) ve üerbeti benefûe üarjbı ve erük üarjbı
 (443) ola ve ııdı sı evvelki fa2ıl-da zikr olınan (444) ııdılardur
 dördünci fa2l s,2ü’l-mizic-ı(445) bırid-i mıdd@nün sebeblerin ve
 ‘alımetlerin (446) ve ‘ilıcın beyın ider bunun sebebi balıam-dur
 (447) ve ‘alımeti bevl a@ ve ıal@ö ola ve ‘ıa‘ıma (448) iütihsı ve
 2uya raıbeti olmaya ve ‘ilıcı (449) evvel @ay’ ideler tı bedenden ve
 ma‘ideden /(450) balıam birez gide andan 2onra ‘abblar vireler
 (451) ve ‘u@neler ideler me3elı ıır@,n ‘abbı gibi(452) ıır@,n
 bir dirhem ve ıyırıc-i fay@arı bir dirhem (453) ve rıvend-i ç@n@

¹⁰⁵ Yazmada: ✧✧☐☒

¹⁰⁶ Yazmada: ✧✧☐☒

buçû dirhem ve ûaṁ-ı ṁanḏal (454) bir dīng ḡir@,nı bir @ıl elek
 üstine (455) süreler tamīm çekince ve bî@@sini döğüp (456) bu
 cümleyi ḡlura@ otı ʔuyıla ṁabb (457) idüp gice yatıca@ yudup yatar
 raṁatıla (458) uyıyalar ûol va@ta degin işhl itmege /(459) baûlaya
 andan ʔoṇra uyumayalar ‘amel tamīm (460) oldu@dan ʔoṇra
 ûorbacu@ içeler (461) irtesi gün raṁıt olup da‘ı birisi (462) gün
 ṁammıma varalar andan ʔoṇra gḡh gḡh (463) issi yaḡlarıla
 yaḡlanalar ve bir va@tda da‘ı (464) bu ‘‘u@neyi ideler ḡlura@ otı ve
 kendene (465) ʔuyı elli-ûer dirhem ṁabbetü’l-‘aḡrḡ yaḡı (466) on biû
 dirhem ve û@rlḡan yaḡı on (467) biû dirhem ve bal on dirhem bu
 mecm,‘ı /(468) ‘‘alḡ idüp iʔıca@la ṁu@ne ideler ḡıdḡ (469) @alyeler
 ve no‘,d-ḡb ki darçını¹⁰⁷ ve za‘ferḡn (470) ve kemḡnıla biûmiû ola
 fḡyda ider be-izni’l-lḡhi ta‘ḡlḡ (471) (altıncı) **bḡb** s,‘û’l-mizḡc
 envı‘ından (472) mütevellid olan ḡlaûuḡ ‘ilḡcın beyḡn ider (473)
 bögrekde ve meʔḡnede ḡlaû olup s,‘(474)û’l-mizḡc-ı ṁırr olaca@
 olursa ‘ilḡcın (475) bu ḡlar@@ile ideler ‘‘ıyır to‘mı içi ve ûek (476)
 ‘‘ıyır to‘mı içi ve @avun çekirdegi içi /(477) ve @aba@ çekirdegi içi
 her birinden onar dirhem (478) rḡziyḡne to‘mı biû dirhem bu cümleyi
 muṁkem (479) döğüp üç dirhem on dirhem sikencüb@nile (480)
 ve on dirhem gül-ḡb ve bir mi@dḡr da‘ı ʔıf@ (481) ʔuyıla ezüp gice
 ayaza @oyup ʔabıṁ (482) içeler ‘ilḡc-ı a‘er ki ḡlaûı pıreleyle ‘‘ıyır
 (483) to‘mı içi ve @avun çekirdegi içi ve @aba@ (484) çekirdegi içi
 her birinden biû dirhem (485) kereḡs to‘mı iki dirhem rḡziyḡne to‘mı
 /(486) ve sünger ḡlaûı ve yanmıû sırça kim hḡvanda (487) saṁ@
 olmiû ola her birinden üçer dirhem (488) bu cümleyi muṁkem döğüp
 birbirine ‘‘alḡ idüp (489) üç dirhem on sikencüb@nile ezüp acla içeler
 (490) ve da‘ı ḡlab‘ı yumûa@ ideler @urʔ-ı benefûeyile (491) ve
 ‘‘ıyırûenbe ve türbûd ve rḡziyḡne ʔuyıla (492) ve da‘ı ḡben idüp içine

¹⁰⁷ Yazmada: ↑□⊙⊙✱⊙

girüp oturalar (493) ʔifāt-ı j̄bzen demür dikenini ve b̄j̄b̄nc ve
 ikl@l(494)ü'l-melik ve merzeng,ù la"ana [ya'ni kelem] ve kerefüs ve
 güli /(495) la"ana ve ¶lura© otı ve "a¶m@ yapra¶ı (496) ve baldurı
 ©ara her birinden berj̄ber ©azanda (497) ©aynadalar müherrj̄
 biüince andan indürüp ısıca© (498) iken içine girüp biline dek yatup
 oturalar (499) t̄j̄ mu¬kem derleyince çı©aca¶ına ya©ın bu üerbeti
 (500) içeler kim zikr olunur "ıyırın ü@rası (501) bir sokerrece
 ¬acerü'l-yeh,d kim aña ben@ isri'@l (502) zeyt,ni dirler ve sünger
 ¶laü her birinden (503) buçu© dirhem ol ü@rayıla ezüp içeler /(504)
 ve da"ı ḡjh ḡjh bu ma¶b, "ı içeler gök (505) s, sen¹⁰⁸ dibi ve
 pürsiyvuün her birinden (506) biüer dirhem "a¶m@ köki ebe
 gümeçi köki (507) her birinden üç dirhem kerefüs to"mı ve r̄ziȳjne
 (508) to"mı ve demür dikenini her birinden ikiüer ©ara (509) enc@r on
 d̄jne ve sebistj̄n otuz 'aded (510) bu cümleyi iki yüz elli dirhem
 ʔuyıla kaydada(511)lar nı²f ©alınca iki ba"ü idüp her birine (512) on
 biü dirhem sikencüb@n "al¶ idüp /(513) içeler 'il̄c-ı j̄"er ebe gümeçi
 yapra¶ın ʔuyıla (514) müherrj̄ biüüreler ve birez bal t̄ze ʔı¶ır (515)
 ya¶ı ©atup ço©ça içeler t̄j̄ ¶laü yirinden (516) ©oparup ¶layındura
 ve ʔuyıla çı©ara (517) **nev'-i diger** yidi dirhem "ıyırünenbe (518)
 'aselin ©ır© dirhem r̄ziȳjne ʔuyıla (519) ezüp bir mi©d̄j̄r b̄j̄d̄jm ya¶ı
 ©atup (520) içeler ve yumüadıcı ya¶lardan ©uvvet (521) virici
 ya¶larla "al¶ idüp dürteler /(522) biline ve ©a²u¶ına me³el̄j̄ dura¶ otı
 (523) ya¶ı gibi ve demür dikenini ya¶ı gibi s, sen (524) ya¶ıla ve ʔaru
 mı²r benefüesi ya¶ıla (525) "alt idüp dürteler ve r̄iȳ°et itmek (526)
 ya'ni bedeni ©ızdurucu ¬areket itmek ve "urde (527) yüriyüülü yor¶a
 ata binmek eyüdür ve ner(528)düb̄j̄nlara çı©up inmek ¶laü
 bögrekden (529) me³̄neye indürür **na¶.l** b̄j̄b̄nc ve ikl@l(530)ü'l-
 meliki ve "a¶m@ ve kepegi ʔuyıla biüürüp /(531) ʔuyın süzüp

¹⁰⁸ Yazmada: ♦❁◆♠

me³jine üzerine az az (532) dökeler ve ‘a©abince issi ya¶lar dürteler
ki (533) a¶rısın sşkin ide me³elş sedşb ya¶ı (534) gibi ve ‘a©reb ya¶ı
ve da‘ı bu ya¶ıaları (535) lülenüş delüşinden ¶amladalar veyş lüleye
(536) ‘u©ne ideler tş ¶aüş ufada ve indüre (537) ve da‘ı sedşbı ve
merzeng,üş ©aynadup (538) ²uyından alup belesşn ya¶ıla ve a©
(539) ne¶¶le ©aruüşdurup lüleye ¶amladalar /(540) eger ‘arşret
olaca© olursa ¶amlatmayalar (541) ve eger ‘arşret olmayup ve
me³jinenüş a¶rısı (542) olmayaca© olursa [¶amladalar eger]
mizşda ©ab° ola (543) üiyşf-ı leyyine ve ‘u©ne-i leyyineyile
yumûadalar (544) şmmş üiyşf yigrekdür ve müşhil virmek (545) eyüş
degüşdür anuşıçun kim mşddeyi yu©arudan (546) aüşa¶a çeker ol
‘u°va da‘ı yol olur (547)

mjnendi nesneler vireler ve kepegi ve ¶aruyı (570) issi idüp gñh gñh bögrek üstine (571) vuralar eger ¶aù bir yirden bir yire ¬areket (572) itmiù ola ve bu bñbda zikr olınan (573) ðbzene oturalar ve issi ²uyı zeyt (574) ya¶ıla ¶al¶ idüp içine oturma© (575) da¶ı fıyda ider ve bilmek gerek kim me³jñe /(576) otları bögregüñ otlarından issi gerek (577) jmmj ziyide issi nesneler olmaya kim bu zikr (578) olınan ¶iljçlar ùol kiùilere gerek [kim] anlaruñ (579) s,³ü'l-mizjç-ları ¶jrr ola ¶aù ki s,³ü'l-mizjç-ı (580) bñrid[den] ola anı beyjñ ider ¶aù ki s,³ü'l-mizjç-ı (581) bñriden ola anuñ ¶iljçın diyelüm ùol (582) kiùilerde kim ¬arjret az ola veyj bñr, det (583) aña ¶jlib ola ¶iljçı oldur kim eger ishñle (584) mu¬tjç ola ùol nesneleri virmek /(585) gerek ki bal¶am ¶al@õ ishñl eyleye ¬ubb ki (586) bal¶am ¶al@õ ishñl eyler budur türbüd ki (587) a© ve mücevvef ola ve ¬abbü'n-n@l ùol (588) sarmaùu© to¬mı-dur ki gökçe çiçegi olur (589) bostjnlarda ²iru©lara ²armaùdururlar iki(590)sinden birer dirhem ²abr buçu© dirhem ùa¬m-ı (591) ¬anõal bir buçu© dñng yalama ¶uz buçu© dirhem (592) bu cümleyi bir ùerbet ideler **terk@b-i j¬er** ki (593) ¶aùı bögrekden indüre ©avun çekirdegi /(594) içi ve kimñ,ñ ve nñn¬yñh ve güyegü otı (595) ve kerefüs to¬mı ve turb to¬mı ve acı bñdjm her (596) birinden berjber döğüp her gün bir dirhem (597) bir mi©djr baldırñ©ara ²uyıla ezüp acla (598) içeler **terk@b-i j¬er** bögrekde ve me³jñede (599) olan ¶aùı ezüp balçı© resminde çı©arur (600) la¬anayı ya©up külin alalar ve yavrusı çı©mıù (601) yumurda ©abın ya©up külin alalar ve ¬acer(602)ü'l-yeh,d her birinden berjber döğüp buçu© /(603) dirhem (604) bir mi©djr ¬asek ²uyıla ve bir mi©djr (604) eski ùarjbıla ¶al¶ idüp içeler ¶iljç-ı j¬er (605) ¬abbü'l-belesjñ ve ¬abbü'l-bjñ ve ¬abbetü'l-©alb¹¹⁰ (606) ki aña ©uù ¶arusı dirler a©ça ve mu¬kemce (607) iri ¶aruya benzer

¹¹⁰ Yazmada: ¶■erC*¶

ve sünger ¶aù (608) ve ©avun çekirdegi içi her birinden berjber (609) döğüp mu¬kem sa¬© idüp da¬ı bu cümleden (610) bir ©aùu© mi©djrı alup memz,c ùarjbıla (611) ezüp içeler ‘iljc-ı j¬er ki ¶aù / (612) yirinden ¬areket itdürüp ufada ¬ıyr to¬mı (613) içi ve kerefüs to¬mı ve jn@s,n ve fa¶r jsily,n (614) ve sel@¬a ve sünbül ve djrç@nı¹¹¹ ve ¬abbet(615)ü’l-©alb¹¹² her birinden birer dirhem ‘j©ır ©ar¬ı (616) ve cundıbjdester ve ferfıy,n her birinden (617) birer djng bu cümleden bir mi³©jlin sikencüb@n (618) ‘asel@yile ve ©ara no¬,d ²uyıla ezüp (619) içeler ‘iljc-ı j¬er du©u ve kerefüs to¬mı (620) ve mürr ve ¬ıyr to¬mı içi her birinden altı/(621) dirhem sel@¬a ve sünbül ve djrç@nı¹¹³ her (622) birinden dörder dirhem bu cümleyi mu¬kem sa¬© (623) idüp bir dirhem mi©djrın ©ır© dirhem (624) demür dikenı ²uyıla ezüp otuz gün (625) içeler ¶aù döke bögregi ve me³jneyi (626) pjk ide jmmj eydürler kim bu terk@bün (627) fıydası ùu vakıttandır ki bu otları (628) dögerken barma¬ında demür yüzük (629) ve yanında

36b bıça© ve cizmesinde kebkeb /(630) olmaya fı’l-cümle demür cinsinden anda nesne (631) bulunmaya ve mu¬ammed bin zekeriyyj eydür ben da¬ı ulular (632) kitbında ùöyle buldum dir ‘iljc-ı j¬er (633) gögercin serg@nin a© mükerrer ùekerile berjber (634) döğüp büyük kiüye bir dirhem ve o¬lancu©lara (635) buçu© dirhem ²ovu© ²uyıla içürelere bögregi (636) ve me³jneyi ¶aùdan ve ¶aùun mjddesinden (637) pjk ider jmmj ba¬ı-lar eydür gögercin serg@ni (638) ve büber ve yalama ¶luz her birinden berjber döğüp

37a /(639) her gün bir dirhemın müük-i ¶arjmaù@¬ ²uyıla (640) ezüp içeler **terk@b-i j¬er** ©avun çekirdegi (641) içi ve yanmıù ²ırça ve du©u her birinden (642)berjber yumà© döğüp bu terk@bün bir

¹¹¹ Yazmada: ↑□⊙⊙⊙⊙

¹¹² Yazmada: ¶■er⊙⊙⊙⊙

¹¹³ Yazmada: ↑□⊙⊙⊙⊙

dirhem in (643) turb 2uyıla yj demür diken 2uyıla ezüp (644) içeler
 ‘iljc-ı j’er yanmıu ‘a@rebden 2abj- (645) iki çekirdek ‘‘and@@,n ile
 vireler bir nice (646) gün me3jneyi eridür ve ba‘ı-lar yanmıu
 ‘a@rebden (647) iki @@rj¶dan iki dınga varınca virmiüldür /(648)
 yigirmi dirhem yaù anduzdan 2ı@ılmıu 2uyıla (649) veyj baldırı@ara
 2uyıla [vireler] cjl@n,s eydür (650) bir kiünün ¶aùı varımıu ‘alj2
 olmiu (651) teft@ù itdüm neyile ‘iljc itdün didüm (652) ¶ab@bden
 -ıkjyet itdi kim kelemi @aynadup (653) içine oturdum ol -@n-de on
 dirhem (654) @avun çekirdegi için on dirhem üekerile (655) döğüp
 virürdi yirdüm bir nice va@t (656) buña meü%,l oldum bununıla ‘aljs
 oldum/(657) da‘ı h@ç nesne itmedüm didi ve hem bu (658) ‘iljc
 %jyet njfı‘-dür ve b@-°arardur [ve] dimiüldür (659) ki eger yitmiu
 dıne büberi döğüp yidi (660) @ur2 idüp yidi gün yiseler bögregi (661)
 ve me3jneyi ¶aùdan pj k ide ve biu dirhem (662) -elvjcı büresin
 balıla yu%urup turb (663) 2uyıla ezüp içseler üç güne degin [üç ba-ù
 idüp] (664) me3jnede ¶aùı gidere ve da‘ı buçu@ dirhem (665) veyj
 buçu@ mi3@ıl yanmıu a@ ùjm@ sırçayı /(666) bir @aùu@ ısıca@
 2uyıla ezüp içeler (667) ¶aùı bevlile bile çı@ara ve da‘ı yedu’lljh kim
 (668) dört yaùında teke @anıdur anuñ 2an‘atı (669) yidinci bj bda
 zıkr olınur inùj’lljh bir buçu@ (670) dirhem in buçu@ dirhem rızıyine
 ve buçu@ dirhem (671) sünbülile sa-@ idüp ¶atlu ùarjbıla ezüp
 (672) içeler ¶aùı döke eger tekeyi bu za-ımeti olan (673) kiünün
 @asu%ı üzerine bo%azlayalar (674) üöyle kim @anı @asu%ı üstine
 a@a /(675) be%jyet fıyda ider ve her nesne kim bu za-ımetiçün
 (676) yirler veyj içerler jbzen içinde veyj issi (677) 2u içinde yiseler
 veyj içseler da‘ı ziyjde (678) fıyda ider -abbetü’l-‘aErj ki aña
 türkice (679) venevüü dirler anuñ ya%ıla ve bjdımıla (680) sükker@
 -elvj biüürüp yimek fıyda ider (681) yanmıu 2ırça ve yanmıu

‘a@reb [ve] la¬ana küli (682) ve yanmiù ¶lavùan küli ve sünger ¶laùì
 ve ©urimiù (683) teke ©anı ve yavrı çı©armiù tavu© yumurdası /(
 684) ©abı küli ve ¬acerü’l-yeh,d ve ©oz a¶acınıuñ (685) ¸am¶ı ve
 eger her birinden iki-ùer dirhem fa¶¶r (686) işiliy,n ve du©u ve
 müùk-i ¶arjmaù@‘ (687) ve erük a¶acı ¸am¶ı ve ¨a¶¶m@ to¬mı ve
 fülful (688) her birinden üçer dirhem bu cümleyi mu¬kem (689)
 sa¬© idüp ince elekden geçürüp iki (690) edviye mi©dıñı köpügi
 alınmiù balıla (691) ©aruùdurup ma’c,n ideler bir dirhem (692)
 veyj bir mi³©alin ¬icet va©tında ¬asek /(693) ¸uyıla veyj ©ara no¬,d
 ¸uyıla ezüp (694) mu¬tjç olana içireler me³ineyi ¶laùdan (695) pjk
 ider **ma’c,n-ı** ‘a@reb yanmiù‘a@reb (696) üç buçu© dirhem
 cen¶iyinj bir buçu© dirhem (697) zenceb@l bir dirhem fülful dñr-ı
 fülful her birinden (698) iki buçu© dirhem kjkunc köki biù buçu©
 dirhem (699) cundıbidjster dört dirhem her biri-sin (700) ayru ayru
 dögeler ince elekden geçüreler (701) birbirine ¨a¶¶ idüp tekrjr
 hıvanda sa¬© /(702) idüp iki edviye mi©dıñı köpügi alınmiù (703)
 balıla ma’c,n idüp bir sırça ©ab içine (704) ©oyup altı aydan ¸onra
 isti¬mjli ideler (705) bñli¶e bir dñng ve ¶ayr bñli¶e buçu© dñng (706)
 vireler kerefüs ¸uyıla **¬abb** ¶laù ufadup (707) çı©arur uàa© ve fülful
 ve na¶¶r,n her birisinden (708) bir mi³©il ¬abbü’l-belesjn iki mi³©il
 mürr (709) dört mi³©il bu cümleyi mu¬kem sa¬© ideler (710) ¶atlu
 ùarjbıla yu¶uralar no¬,d gibi ¬abb ideler /(711) her ¸abj¬ üç ¬abb
 yiyeler yj ¬ammjmda veyj (712) ¬ammjmdan çı©ınca© ©ır© gün
 mülzemet ideler (713) me³ineyi ¶laùdan ve ©umdan pjk idüp (714)
 ayrıtlar ve bu zikr olınan terk@b arasında (715) ba°ı edviye vardur
 kim anuñ keyfiyyet-i (716) isti¬mjli bir niçe ‘amele mev©,fdur anı
 bilmege (717) i¬tijç oldu¶ı sebebden baù©a bir bjb (718)
 olınmiùdur **yidinci bjb** ba°ı edviye (719) kim anuñ isti¬mjli

ü@üeyi (755) tenn,ra ©oyalar iki sı‘at veyi üç sı‘at /(756) da‘ı dura
 tamım ©avrıla jmmi i-tiyit ideler (757) göynüp ©uvveti sı©ıfı
 olmaya ve çig olup (758) hıvanda sa¬©a da‘ı mını‘ olmaya
 ¬ar©¹¹⁷(759)ü‘z-zeccic 2ırça ya©ma¥uñ 2an‘atı budur kim (760) a©
 üjm@ 2ırçanuñ ¨am@rından alalar ki (761) henüz nesne
 iülenmemiü ola bir demür (762) kefg@r içine ©oyalar od üstine
 ¶utalar (763) üol ©adar kim ©ızıl ola andan çı©aralar (764) ©alye
 ¶aüı 2uyına bıra¥alar ve girü ©ızduralar /(765) tekrır [ol] 2uya
 bıra¥alar üol©adar tekrır ideler (766) kim hıvanda sürmegile un ola
sekizinci (767) **bıb** ¶aüı mecrı-yı bevlden geçerken ol (768) ‘u°vı
 cirı¬at eylese veyi ol yolda (769) ©alsa anuñ ‘ilıcın ve çı©armasın
 tedb@rin (770) beyin ider me3inenüñ ¶aüı mecrı-yı (771) bevlden
 geçerken ol ‘u°vı cirı¬at (772) itdüğünüñ ‘alımeti oldur kim ¶aüı (773)
 çı©du©dan 2onra 2ırf ©an gele/(774) veyi bevlile ©an gele eger
 ©an bevlile ¥ıyet (775) ©aruü© olaca© olursa bilmek gerek kim
 (776) cirı¬at bögrekdedür veyi bögrekden (777) aüa¥a olan
 mecrıdadur eger ol ©an (778) gelüp bevl 2onra gelecek olursa
 cirı¬at (779) me3inededür veyi mecrı-yı ©a£@b-dedür (780) ol
 cirı¬at olan ‘u°v a¥rısından (781) ma‘l,m-dur her ©andayısı ‘iljc
 her-gıh (782) kim cirı¬at oldu¥ı ma‘l,m ola f@‘l¬ı / (783)
 bısal@© ¶amarından ©an alına kim ol ‘u°v (784) üiümeye andan
 2onra cirı¬ata ‘iljc olına (785) ©ur2 kim cirı¬ata fıyda ide ve bitüre
 kil-i (786) irmen@ ve günlük ve demü‘l-i¨aveyn her birinden (787)
 üçer dirhem ve j©ı©ıy buçu© dirhem ve ©avun (788) çekirdegi içi
 cümle edviye berıberi bu cümleyi (789) dökeler ve sıñırlü yapra©
 2uyıla yu¥uralar (790) ve bir mi3©ıl ©ur2-lar ideler her sabı¬ (791)
 bir ©ur2 2ovu© 2uyıla ezüp içeler veyi /(792) sıñırlü yapra© 2uyıla

¹¹⁷ Yazmada: ➤⚙⌚

içeler ve yimekten (793) on sî'at 2oñra bir ©ur² da"ı yiyeler (794) üif
 isf@dıc ve kil-i ma"t,m ve kündür ve dem(795)ü'l-j"aveyn her
 birinden iki buçu© dirhem įfy,n (796) bir dıng¹¹⁸ bu cümleyi döğüp
 birbirine "al¶¶ (797) idüp üıflar ideler ııcet va©tında (798) lisjnü'l-
 ıamel [sıñırlü yapra©] 2uyıla ve gül-jbıla ezüp (799) mecrı-yı bevlē
 ¶amladalar veyi me3i¶@rle lüleye (800) ıu©ne ideler ve me3i¶@r
 oldur kim bir lülenüñ /(801) içine bir m@l ideler o m@lün lüle içinde
 (802) olan ¶araf ucına bir pıre biz 2ararlar kim (803) lüleye gücile
 gire ve lülenüñ ucına bir (804) ince lülecük da"ı leh@m ideler [kim]
 zekerüñ (805) delüğine 2ı¶a bu küçük lüleyi ma©2,d (806) olan 2uya
 2o©alar da"ı ol m@li çekeler (807) bu lüleden içerü 2u cezbe eyleye
 ilteler (808) ol küçük lüleyi zekerüñ 3u©besine [ya'ni delüğine] (809)
 2o©alar da"ı m@li yap yap it-ivireler /(810) lüleden 2u içerü
 me3ineye nüf,z eyleye (811) türkice bu jlete 2u ataca© dirler
 fırengistıñdan (812) gelür cerrı-lar da"ı bu jleti ©ul-lanurlar üol
 (813) maıalde kim bir yaranuñ a¶zı ¶lar ola ve içerde (814) çirk ola
 ba"ı çirk ayırtlayıcı müne©©© otları (815) ©aynadup ol jletile ol
 yarayı yurlar (816) bu jlet ziyide tefh@m içün ta2v@r (817)
 olmuğdur üu 2,retile süf,f ki (818) bögrekden gelen ©anı ve
 me3ineden ve ma©'addan /(819) ve cem@' bedenden gelen ©anı
 men' ide kehrü(820)bir ve kil-i irmen@ ve gülnır ve kündür her
 birinden (821) birer dirhem įfy,n rub' dirhem bir mi3©ıl (822) sumı©
 2uyıla veyi lisjnü'l-ıamel 2uyıla (823) içeler ve gıh olur kim ©an
 mecrı-yı bevlē (824) uyuğur bir yirde ©alur anuñ da"ı 'ilıcı (825)
 baü©a vardır kütüb-i ¶ıbbda mezk,rdur (826) bu mu'ta2ara layı©
 olmama¶ın zıkr olunmadı (827) ve gıh olur kim ©an be¶ıyet ¶al@ð

¹¹⁸ Yazmada: ○←⌚

olur /(828) ‘ameliyyida¹¹⁹ mu-tıç olur üöyle kim yarup ¶aù (829)
 çı@arurlar anı da”ı yarup çı@arurlar ve eger ¶aù (830) mecri-yı
 bevl gelüp gezer itmeyüp @arır idecek (831) olursa sebep budur
 kim ¶aù ııyet (832) büyük olur lüleye 2ıımaz ve-yı”d uzunlıına
 (833) gelmeyüp inine gelür ar@urı ¶urur çı@maz (834) be-her-ııl
 çı@mayup @alaca@ olursa ‘alımet (835) oldur kim @a£@büñ
 [zekerüñ] dibi za¬met ider (836) ve sidük ¶utilur ¶aùra
 çı@mazza¬met ider /(837) anuñ ‘ilıcın da seyyid ismı’il cürçın@
 (838) ra¬metu’lilh eydür bu za¬metüñ issin çal@ (839) @oyın
 yaturup iki ayaının yu@aru @aldurup (840) bir kiüi @ucaına alup
 mu¬kem mu¬kem bir nice (841) def’a silkmek gerek tı ¶aù girisine
 gide (842) gih ola kim girü me3ineye vara eger me3ineye (843)
 varmayup girü gitmeyecek olursa ibzenlere (844) gire ve ol
 me3i¶@rle ba’ı zıkr olınan (845) ¶aù pıreleyici otlaruñ 2uyın alup
 /(846) @a£@be ¬u@ne ideler ve ba’ı yaılar da”ı ¬u@ne (847)
 ideler kim ¶aùı ufada ve hem ¶ayınca@ eyleye (848) ve @a£@bi
 ovalar ımmı ihtiyı¶ ideler kim (849) ¶urduı yiri cirı¬at itmeye ve
 beııyet (850) müdirr nesneler vireler tı bevl @uvvetile çı@a (851)
 bevl @uvvetile gih ola kim ¶aù da”ı çı@a (852) mü’ellif-i risile eydür
 bu ‘ırı’a mu@arribü(853)’l-¬a°retü’s-sul¶ıniyye 2ı¬ibü’l-livı’ü’l-
 ‘o3mıniyye

- 49a (854) ¬a°ret-i em@r ‘alem keyvın beg ıizmetlerine /(855)
 sellı mü’lilhü ve eb@ıhu va@ıf olup külyelerinden (856) ¶aù gelüp
 mecri-yı bevl-lerinde @arır itdi (857) üöyle kim tebevül itmelü
 olsalar bir @aç @a¶re (858) bevl gelince ço@ za¬met çekerlerdi bu
 ¬,2u2da (859) ço@ kütüb-i ¶ıbbiyye mü¶ıla’a olunup zamınun (860)

¹¹⁹ Yazmada: ✓↻◀◻◻◻

m@lüh dibinde (895) itdiler her gih kim @ısacı açsalar uci (896) açılır ve dibi ziyide açılmaz idi bir gün (897) @ısacuñ ucın lüleye ²o@dılar tı ʔaù (898) degince andan @ısacı açdılar uci ziyide (899) açılup dibi

- 51b ziyide açılmaz z@rj ³u@benüh /(900) uci ʔardur ve içersi vjşî-dür içerde (901) @ısac ziyide açılrsa za¬met virmez mî-²a²al (902) ʔaù @ısacuñ ucına ilediler mu¬kem ʔutdılar (903) ʔaù orada pîre pîre oldu fî'l-¬il (904) bevlile çı@dı defîi ²alî² oldılar ol (905) va@tkim ol ²î¬ib-devlete bu za¬met (906) ʕırî² oldu zamînuñ eʔıbbısı her ne (907) tedb@r eyleseler bu fa@re emr iderler idi (908) belki ek³er ʕameliyyî bu fa@r elinden olurdu /(909) h@ç birisi bu ʔar@ile bir işin îlet fikr (910) idüp bu za¬metüh ²alî²ına tedb@r idemediler (911) eyle olsa bu îlet-ler beşîyet maʕ@l (912) olup bu bîbda gereklü oldu cihetden (913) taf²@lile ve ta²v@rile zikr olındı eger (914) bir kimseye daî bu ʕırî²a olsa za¬met (915) çekmeyüp fî'l-¬il bu îletleri iùledüp (916) ʔaù ufadup ²alî² ola allîhümme ¬ıf³mî
- 52b (917) ʔo@uzuncı bîb ʔaù me³îneden yarup /(918) çı@armasının î¬vîlin bildürür eger @atı büyük (919) olup bu zikr olınan edviye ve terk@bler (920) ile me³înede ufanmayaca@ olursa yarup (921) çı@arma@dan artu@ tedb@r yo@dur l@kin yarma@ (922) beşîyet muîîʔaradur nîdir va@î² olur kim (923) selîmet[le] @urtılır ve baʕı müte@addim@n dimiùler (924) kim bögrek ʔaùını daî ar@a ʔarafından (925) yarup çı@arurlar îmmî bir kimse ki üimdiki (926) zamînda ʕamel itmiù ola yo@dur ifrîîla /(927) muîîʔaradur bu ki nisbet me³îne yarma@ işin (928) ve @or@usuzdur [evvel ²î¬ib-za¬metüh ʕömrine naðar itmek gerek] her kimse kim bu ʕameli (929) itmek ister üç nesnede beşîyet teʕemmül (930) itmek gerek ikinci büyüklüğün ve kiçi-ligin (931) î¬tiyî itmek gerek üçüncü ²î¬ib-

(932) ‘illetün zaṛmeti ©av@ midür veyi ʿaf@f (933) midür anı iṭiyiṭ itmek gerek ‘ömr (934) iṭiyiṭ budur ki on yaʿında ola (935) veyi kūh,lete¹²² iriūmiū ola ya‘ni ©ır©ıla altmıū /(936) ortasında [ola] ©atı oʿlan ve ©atı yigit ve ©atı (937) ©oca olmaya ©atı oʿlan olmaya anuḥıçun kim (938) cirṛata ṭi©at getürmeye ve ©atı yigid olmaya (939) anuḥıçun kim verem felʿamun@ olma© (940) iṭimṭıı vardır eger felʿamun@ (941) ola cirṛat ‘ilıcına anuḥ ‘ilıcı muṭṭıılıfdür (942) ve p@rlikde olmaya anuḥıçun kim cirṛet (943) bitmez kūh,letde¹²³ eyü olduʿınun fıydası (944) oldur kim cirṛata mütehımmül-dür ve hem felʿamun@ /(945) vehminden ber@dür ṭıaūun ṭıvṭılın (946) bilmek fıydası budur kim eger ṭıaū kiçirek (947) olacak olursa barma© altından ©açar anı (948) bulup çı©arma© müükıldür mar@°e beʿıyet (949) zaṛmet olur fe-jmmı eger ele gire beʿıyet (950) ısın defˆ olur eger ṭıaū ııyet büyük (951) olaca© olursa yarası büyük olur iṭimṭıı (952) ola kim bitmeye eger büyüklükde ve küçüklükde (953) orta olup ve degirmi olaca© olursa /(954) ısın çı©ar eger ṭıaū uzun olaca© olursa (955) cehd idüp ṭıaūı uzunına döndürmek gerek (956) ṭıaūun depesinden yarma© gerek ṭı cirṛıṭ (957) büyük olmaya ve çı©maʿa ısın ola ve mar@°ün (958) zaṛmeti ©atı mıdur veyi ʿaf@f midür anı bilmek (959) gerek fıydası oldur kim eger zaṛmet ©atı (960) ise zaṛmetile ʿ, dutmiūdur yarma© zaṛmetine (961) daṛı ©atlanur ve daṛı zaṛmetile cınına geçmiūdür (962) ʿııı² içün her ne zaṛmet olursa /(963) ©atlanur eger mar@°ün elemin az olaca© olursa (964) ne cirṛata ṭi©at getürür ve ne yarma© (965) ihtiyır ider ııyet vehminden bu bıbda (966) zıkr itdügümüz ṭıvṭıl ṭıab@be gereklü maʿrifetdür (967) kim bu ©avıʿidün birinden ııfil olup tedb@rde (968) ʿaṭṭa vakiˆ olmaya

¹²² Yazmada: ◆☞◆◆◆▲

¹²³ Yazmada: ◆☞◆◆◆▲

bîc@ yarma@ ııı-i cerrııa (969) müte'alli@ imirdür görmege
 mev@,fdur anı (970) kitıb va²fıla iulemek müükil olduı (971)
 sebebden bu mu'ta²arda zıkr olunmadı /(972) bögrekde me³ınede
 otuz bir dürlü zaımet (973) vardur birisi [bu] ııaù zaımetidür kim bu
 mu'ta²ar (974) anuı ma'rifetiçün kitıbet olınmıùdur (975) **onıncı bıb**
 bögrek ve me³ıne ııaùına (976) edviye-i müfredile 'ilıc itmek beyın
 ider (977) **ııü'l-ı-ıummı°** ya'ni @uzı @ulaıı üarıbıla (978) biüürseler
 ol üarıbı içseler bögrekde biten (979) ııaùı pıreler **hely_n** 'acem
 dilince mııç,be (980) dirler ve türk@ dil(in)ce merecev dirler ve r,m
 dilince /(981) ısparanyı dirler hely_nuı to'mından üç (982) dirhem
 döğüp balıla ma'cun idüp bir (983) dıng belesın yaııyıla bir nice gün
 yiseler (984) bögregüı ııaùını ezer @ara no",d @aynadup (985)
 ıuyın içseler ve aùın [biüürüp] yiseler bögrekde (986) olan ııaùı
 ezüp indürür "aıım@ @aynadup (987) her gün @ır@ dirhem
 birez üekerile içeler (988) bögrekde olan ııaùı pıreleye ve @aynadup
 (989) içine girüp otursalar da"ı bu fıyda ider /(990) **rıvend-i ç@n@**
 yimesi[nüı] mı@dırı buçu@ dirhem-den (991) iki dirheme varıncadur
 eger üç gün (992) günde buçu@ dirhem yiseler bögrekde ve
 me³ınede [olan ııaùı] (993) döke ve veca'ın sıkin eyleye **mu@lü'l-**
yeh_d (994) ma'r,f-dur yimesi mı@dırı bir dirhem-dür eger (995)
 ılıca@ ıuyıla ezüp içeler bögrek ııaùını (996) ufada bögregüı ve
 me³ınenüı yilin ııaııda (997) **su'd** türkice topala@ dirler yimesi
 mı@dırı (998) bir buçu@ dirhem-dür eger belesın ıabbıla veyı /(999)
 ıasek to'mıla içeler ıııyet fıyda ider (1000) ve dimiùlerdür kim bir
 buçu@ dirhem topala@ (1001) defn aııacınuı kökinüı @abıla içseler
 (1002) fı'l da"ı @av@ ola **ııır_n** bir kökdür (1003) türkice kedi oti
 dirler yimesi mı@dırı (1004) iki dirhemden üç mı@ııla varınca
 mıı'(1005)ü'l-ıaselile içseler bögrek ııaùın pıreleye (1006) bögrek ve

e³er ide ©i©ule-i kibj^r ma^r,fdur (1043) külyeteynde olan ¶a^ua f^yda ider bir cüz /(1044) ©i©ule-i kibj^r ve bir cüz ^ııyır çekirdegi içi ve bir cüz (1045) ü@n-^ııyır çekirdegi içini bu cümleyi mu^ıkem sa^ı© (1046) idüp her sabj^ı iki dirhem on dirhem (1047) sukkeri sikencüb@nile ezüp içseler ‘a^o@m (1048) f^yda göreler **erneb-i berr@** ¶av^uan-dur (1049) anu^ı eyüsi oldur kim siyih renk ola (1050) ve it ©ovup ¶utmi^u ola i^ı-rj^ı© idüp (1051) külinden buçu© dirhem bir ©a^uı© ²uyıla içseler (1052) bögrek ¶a^uına f^yda ider be^ııyet mücerrebdür /(1053) bunun ya©ması da^ıı ‘a©reb ya©ma© gibidür (1054) yidinci bjbda zikr olınmı^udur **u²,lu^ı’l**-(1055)**‘ulley©** böğürt-len kökidür böğürtlenü^ı (1056) kökinden bir mi©dj^r ©aynadup ²uyından (1057) üç gün sabj^ı acıa üçer ©a^uı© (1058) içseler külyenü^ı ¶a^uın pıreler **cerjd**(1059)**ü’l-ba^ır** deniz çekirgesi-dür bu bir ©aç nev^ı’dür (1060) bir nev^ı’i ufacu© çekirge gibi-dür ve bir nev^ı’i (1061) da^ıı büyücek olur a^ııa ger^ı,d dirler /(1062) ve bir nev^ı’i da^ıı olur be^ııyet büyük a^ııa (1063) us¶^ı,©,s dirler fe-ımmı bu envı^ı’dan (1064) kiçirekleri yigrek^ı’dür ol büyük u²¶^ı,©,su^ı (1065) da^ıı e¶^ırıfı ya^ıni elleri ve aya©ları eyüdü^r (1066) üer@f müfredj^ıında eydü^r cerjdü’l-ba^ırı çölmek (1067) içine ©oysalar ol çölmegi balçı^ııla veyj (1068) ^ıam@rla ©ablasalar da^ıı ©azana ©oysalar (1069) biüüp ©avrulsa üol mertebeye varınca (1070) kim hıvanda sa^ı© olma^ııa ©jbil ola sa^ı© /(1071) olmi^uından iki dirhem alup ©ara no^ı,d (1072) ²uyıla ezüp içseler külye¹²⁶ ve me³ıne (1073) ¶a^uını ufadup çı©ara **kebıbe** me^uh^ı,r devı(1074)dur ç@n-den gelür fülfüle benzer jımmı fülfülü^ı (1075) buru^umi^u-cası olur kebıbede ol olmaz (1076) emles olur bevlü^ı yolın açar ve j^ıı¶^ıın (1077) pjk ider eger iki

¹²⁶ Yazmada: ◆❖■▲

(1114) eydür¹³¹ mî'ü'l-^caselile her gün bir mi³öl ölür (1115) gün
 yiseler külyenün **¶**laün bevlile indüre /(1116) ve 'ıröu'n-nisjya fıyda
 ide **sere¶in** yengeç-dür (1117) bu[nı] gıh ola kim yaöup isti'mıl
 ideler ve gıh (1118) ola kim biüürüp isti'mıl ideler ve gıh ola (1119)
 kim çig isti'mıl ide[ler] üer@f eydür biüürüp (1120) ²uyın aö ùarjbıla
 içseler **¶**laüi çıöara (1121) **nev'@ü't-temr** "urmı çekirdegi-dür eger
 öaynadup (1122) ²uyın içseler her gün otuz dirhem [me³ine] **¶**laü(ın)
 (1123) indüre **¬acerü'l-yeh,d** bir **¶**laü-dur aña ben@ (1124) isrı'@l
 zeyt,ni dirler üim diyırından /(1125) gelür zeyt,n üeklinde olur bir
 baùından (1126) bir baùına inceçük "a¶cu¥azları olur (1127)
 diyosöorados eydür bir no",d miödjırın bilegü (1128) **¶**laüında ezüp
 ısıcaö ²uyıla içseler (1129) me³incede olan **¶**laüi pıreleye ibn-i s@nı
 (1130) eydür [bir] miödjır **¬acerü'l-yeh,d** kim irkeginden (1131) ve
 bir miödjır diüisinden ki cümlesi buçuö (1132) mi³öl ola ùarjbıla
 veyi ¬asek ²uyıla ezüp (1133) içseler külye **¶**laüına da"ı fıyda
 ider/(1134) **barancısuf** bir otdur 'aüüjblar arasında (1135) ma'ı,m-
 dur andan alup öaynadup öarnına (1136) ve öasu¥ına yaöu itseler
 me³inenün **¶**laün (1137) pıreleye **demü'l-ibl@** deve öanıdur ²i¬ib-
 (1138)cımi' mu¥n@sinde eydür bir pıre çoö içseler (1139)
 me³incede olan **¶**laüi pıreleye "arı¶@n [so¥ulcan] (1140) türkice yir
 ba¥arsu¥ı dirler öaçan öurıtsalar (1141) buçuö dirhem miödjırın
 ùarjbıla ezüp içseler (1142) külye¹³² **¶**laün pıreleye **zerır@¬** bir
 öurtcu¥az/(1143)dur kim ta"ıl baùlandı¥ı vaötın ta"ıl üstinde (1144)
 olur uçar alca olur türkice aña banbul (1145) öurdı dirler anı
 öurudup baùın ve öanadın (1146) ve ayaöların yjbına¹³³ atalar

¹³¹ Yazmada: ⌚ ↻ ↵ ✱

¹³² Yazmada: ♦ ❖ ■ ▲

¹³³ Yazmada: ♦ ↵ # ↻ ↵

- gevdesinden bir dîne (1147) arpa a¶rı alup ve bir pîre ket@rîyla¹³⁴
 ezüp (1148) da"ı bîdîm ya¶ıla içseler me³îne de olan (1149) ¶laûı
 eze be¶iyet nef' vardır îmmî i-tiyî¶ (1150) itmek gerek ©atı t@z
 nesnedür be¶iyet (1151) mu¶¶arr olmayınca bunun gibi -idd
 nesnelerün / (1152) isti'mîline irtikîb itmeyeler **¬apî¬ab** türkice
 (1153) yıldız böcegi dirler kim gicelerde uçar ve ûu'le (1154) virür
 anuñ da"ı baûını giderüp kendüyi (1155) güneûde ©urudup andan
 isti'mîl ideler (1156) mes@¬ eydür üç güne degin günde bir böcegi
 (1157) on iki mi³©îl -ilt@t ²uyıla i²ladup (1158) içeler îmmî bu ¶iyet
 mu"îðaradur ba'°ı-lar (1159) bir böcegi üç nevbet isti'mîl ideler ve
 66a (1160) bu ²avîbdur bu böcek zerîr@hden iti-dür / (1161) ve
 ©uvvetlûdür **remîde'l-°a©reb** °a©rebün (1162) küli-dür yidinci bîbda
 ya©masınun ¶lar@©i zîkr (1163) olmuûdur ve hem ba'°ı terk@blere
 da"ı girür (1164) îmmî kendüyi tenhî isti'mîl itseler (1165) bir dîng
 isti'mîl ideler anı ²uyıla (1166) içeler **¬acerü'l-îlmîs** elmîs ¶laûı-dur
 (1167) ²î¬ib-cîmi' mu¶n@sinde eydür ba'°ı (1168) müte©addim@n
 dimiûler kim me³înenün ¶laûın (1169) pîreler ûu
 66b ¶lar@©ile kim bir ¬abbe mi©dîrın / (1170) alup bir demür m@l ucına
 sa©ızcu¶ıla ber(1171)kidüp ol m@li i-l@le¹³⁵ ²o©alar tî me³îneye
 (1172) varınca "î²iyyetile ¶laûı pîreleye fe-îmmî (1173) be¶iyet
 mu"î¶aradur ve sunbîde ¶laûı da"ı (1174) bu °amel ider[dî]ler
²am¶ü'l-iccî² erük (1175) a¶acı pûsi-dür mu©a¶¶îr' ve mülîttîf-dur
 bir mi³©îl (1176) bu ²am¶dan alup bir mi©dîr ûarîbîla ezüp (1177)
 içseler veyî ²uyıla içseler bögrek (1178) ve me³îne ¶laûına fîyda
 ide
 67a **la¬mü'l-erneb** / (1179) ¶lavûanuñ eti kim anı it ©ovup

¹³⁴ Yazmada: ◆■◀✱⚙️🔊

¹³⁵ Yazmada: ◆■❖■🕒✱

yo(1180)ruldup ¶utmiù olsa anuñ eti (1181) ve ùorbası ¶aùà fıyda
ide **dühnü'l-levz** (1182) bıdım yaııdur bir mi©dır bıdım yaıına
(1183) bir mi©dır 'asel ve birez gök s,sen¹³⁶ (1184) dibi ve bir pıre
²amı-ı 'arab@ ve bir pıre (1185) yaıı ©atup bu cümleyi ısıc@
²uyıla ezüp (1186) içseler külyenüñ ve me³inenüñ ¶aùına (1187)
ve

- 67b aırsına nıfi'dür **²amıü'l-©arısıy** /(1188) kırıs aıacınun ²amı-dur
iki dirhem veyi üç (1189) dirhem mi©dırı ùarıbıla veyi issi ²uyıla
(1190) ezüp içseler me³ine ¶aùına fıyda ider (1191) **cen¶ıyın** bir
kökdür ma'rıfdur tiryi©-ı (1192) erba'anun bir cüzi budur kim bol
ıdır ider (1193) külye ve me³ine ¶aùına fıyda ider ve pıreler (1194)
üüne bir yosuñ-dur kim bell,¶ aıacında veyi (1195) çam aıacında
olur a© olur saç gibi (1196) sal©ım sal©ım olur onı ©aynadup ²uyın
[içeler] /(1197) idrırı bol ide ve ¶aùı pıreleye **vara©(1198)ü'l-ıı**
defn yapraııdur ¶ıo©uz ©@rı¶ın (1199) döğüp issi ²uyıla içseler
¶aùı pıreleye (1200) **¶ıoreıal,d@s** bir ©uùdur kim aña türkice
(1201) yund ©uùı dirler serçe deñlü rengi boz(1202)racu© olur ve
©anadlarınun ucında ²aruca (1203) yüñcügezleri olur ve ©uyruıı
uzun olur (1204) ve dıym ©uyruıın oynadur ve ©uyruıında (1205)
a©ça beñcügezleri vardur kitıbdı aña /(1206) ²afrıı,n da'ı dirler
ibn-i s@nı eydür cem@' (1207) ¶aùı ufadıı otlardan bu efıal-dur ve
cem@' (1208) kütüb-i ¶ııbbiyyede mücerrebdür diyü zıkr iderler bunı
(1209) yarup ¶ıuzlayup ©urıtsalar da'ı üöyle (1210) ©urıla yiseler
fıyda ider eger tıze ¶ıutup (1211) kebıb itseler da'ı nıfi'-dür eger
©alya idüp (1212) no",dıla içine fülful ve "ülineçn ve nın"ıh (1213)
©oyup yiseler beııyet nıfi'-dür bunun (1214) sıyır mu'ılecıt üstine

¹³⁶ Yazmada: ♦⌚◆↗

ùerefi oldur kim /(1215) hem devıdur ve hem la¶@f ¥ıdıdur envı´ıla
 (1216) biùürüp tefennün itmek mümkn-dür kim ¶ab@‘atı (1217)
 nefret itmeye her nev´ile ki biùürüp yiseler (1218) ¶aùı pırele ye
fu©©ı-ü’l-iz”ir bir otdur (1219) aña meke ayru¥ı dirler anuñ
 depesin ©aynadup (1220) her gün üç ©aùu© ²uyın gice ayaza
 (1221) ©oyup ²abı¬ içseler ¶aùı ufadup (1222) çı©arma©da
 be¥ıyet nıfı’dür **mersiyını** (1223) **ı¥rıyı** is@¹³⁷ berr@dür aña
 yıbın¹³⁸ mersini dirler /(1224) ve türkice a© yandu© da”ı dirler anuñ
 yapra¥ın (1225) veyı yimiün ©aynadup ²uyın ùarjbıla içseler (1226)
 bol idrıı ıder ve hem ¶aùı pıreler “a¶ı¶@f (1227) ©ırlan©uc ©uùıdur
 ²ı¬ib-cımi´ hürmüs(1228)den na©ı ıder ki eger kebıb idüp ı²ıca©
 (1229) yiseler ¶aùı çı©ara **dühn-i ıabbetü’l-“a£rı** (1230) menevüü
 dirler bir to”m-dur anuñ ya¥ıdur (1231) anı içseler ¶aùı zıyıl eyler
 ¬ı²²a me³ıne (1232) ¶aùın ùevkü’l-©unf,z kirpi dikenı-dür /(1233)
 ùekerile sa¬© idüp müük-i ¶arjımaù@‘ (1234) ²uyıla ezüp içseler
 cem@‘ ¶aùı çı©ara (1235) eger bir pıre fülful ve bir pıre ¶ıuz da”ı
 (1236) ©atsalar da”ı ziyıde fıyda ide **per sıyı**(1237)**veùın** bir otdur
 ©uyular d@vırında ve(1238)yı ²u üstünde olan ©ayalarda biter
 türkice (1239) aña baldırı©ara dirler eger her gün biù (1240) altı
 dirhem mi©dıırın ©aynadup ²uyın içseler (1241)

70b ¶aùı külyeden ve me³ıneden ufadup çı©ara /(1242) levzü’l-mür acı
 bıdıım-dur eger her gün bir dıne(1243)sin acla yiseler ¶aùun
 kendüsin (1244) ve mıddesin çı©ara **ıban,s** bir ©ara a¥aç-dur
 (1245) hindüstın-dan gelür ²uda biter iki (1246) dirhem ıban,sı
 döğüp balıla ©arıùdurup (1247) ısıca© ²uyıla ezüp içseler me³ınede
 (1248) olan ¶aùı ufada ve çı©ara **lisın**(1249)**ü’l-“a²ıf@r** ©uù dili

¹³⁷ Yazmada: ۞

¹³⁸ Yazmada: ۞

- dirler bir otdur (1250) bir aḫacuḡ yimiüi-dür ki aḡa çıtlamuḡ aḫacı dirler
- 71a /(1251) bir buçuḡ dirhem döğüp ısıcaḡ ʔuyıla ezüp (1252) içseler ḡḡaüi meʔineden ve külyeden ufadup (1253) çıḡara **rıziyinec** maʔr,fdur toʔmından (1254) ve kökinden ḡaynadup ʔuyından ʔabj- (1255) ʔabj- içseler ḡḡaüi çıḡarmasına fıyda (1256) ide **el-züçjüʔl-muḡriḡ** yanmıü sırçadur (1257) yanmasının ʔanʔatı yidinci bıbda zıkr olınmıüdur (1258) bir dirhem aḡ üarjbıla ezüp içseler (1259) ḡḡaüi pıreleye **baʔalüʔl-unʔul** baʔalüʔl-ḡır /(1260) daʔı dirler yjbın¹³⁹ ʔoḫanıdur ʔaḡrıda ʔulı (1261) yirlerde olur büyük ʔoḫanlar olur anı (1262) aḫacıla demür degirmeyüp ḡatḡat ʔoyup bir (1263) aḫaç çuvjl-d,zıla iplige dizüp gölgeye (1264) aʔaḡoyup ḡurıdalar ḡırḡ gün ḡḡura (1265) her pıresi birbirinden ayru gerek ki (1266) birbirine degmeye ḡırḡ günden ʔoḡra bir (1267) dirhem saḡḡ idüp ve bir dirhem daʔı (1268) göğercin tersin ḡatalar daʔı balıla ḡaruüduralar /(1269) bir hafta mülizemet idüp her gün bu miḡdır (1270) ḡara noʔ,d ʔuyıla ezüp içeler ḡḡaüi pıreleye (1271) ibn-i sḡḡı eydür ʔunʔuluḡ sirkesi (1272) ve sikencübḡni hep müstaʔmel-dür **ḡasek** (1273) bir otdur demür dikenı dirler eger ḡara noʔ,dıla (1274) biüürüp ʔuyından içseler meʔine ḡḡaüına (1275) ḡıyet fıyda ider **remjdüʔl-kerneb** [kelem külidür] (1276) küli laḡananuḡ yanduḡdan ʔoḡra külidür ibn-i (1277) sḡḡı eydür içmesi beḡıyet maḡm,dur /(1278) ḡḡaüuḡ iḡrıında **ḡacerüʔl-baḡar** türkice aḡa (1279) ʔaraza dirler ʔıḡır ḡavuḡında bıter bir ʔaru (1280) ḡḡaü-dur r,ma maʔʔ,ʔdur bunda ḡıyet (1281) eyüleri olur ve ḡoḡ olur müfredjt-ı(1282) ḡıfaḡḡde eydür ḡırr-ı yjbisdür dördünci derecede (1283) eger bir dıḡḡ andan balıla ezüp içseler (1284) meʔinede olan ḡḡaüi pıreleye **remjd-ı** ḡüür (1285) **beyʔüʔl-düçj** yavrı çıḡarmıü yumurdanuḡ

¹³⁹ Yazmada:

¶arısı-dur iki dirhemin döğüp a© ùarjbıla (1315) ezüp içseler külye ¶aùına fbyda idüp (1316) ufada ©ird-ı mjnı kimn,na beñzer bir toım-dur (1317) bögrek ¶aùın pıreler iki dirhem ©ird-ı mjnıyı (1318) bir mi©djr defn a¥acınun köki ©abıla (1319) döğüp ezüp içseler fıli daı jıvı ola (1320) **mesken-i evcı** eger vecaı ziyide olup (1321) zaımet idecek olursa bu otları (1322) istiımlı ide vecaın sşkin eyleye meşeli/ (1323) ketın toımı ve luıb ve ıabbü's-anevber ve ıa¶m@ (1324) toımı **muıaddirı** taıd@r uyuúdurmaıa dirler (1325) eger vecaı o zıkr olınan edviyeyile sşkin (1326) olmayaca© olursa muıaddirı istiımlı (1327) itmek gerek meşeli ıaııü toımı ve bezrü'l-benc (1328) ve lüffıı ve jfy,n ve marı toımı **edviyeü'l-ıbzen** (1329) ¶aù olan kiüilere jben edviyeleri bıb,nec (1330) ve toımı ıatm@ ve susam yapraıı ve n@lüfer ve tamım (1331) ve ©aba© yapraıı ve boy toımı ve ketın toımı ve yoncadur [kim] /(1332) eger mizıcda ıarjret ola bu edviyenün bırid(1333)lerin ııtiyr ideler eger mizıc muıtedil (1334) ola muıtedil-lerin ııtiyr ideler jben-den (1335) çııca© yaı sürineler mizıcına muvfı© (1336) yaılardan bıb,nc yaıı gibi ve ¶ıura© otı (1337) yaıı ve gül yaıı gibi **jıdiye-yi muvfııa** (1338) ¶aù zaımeti olan kiüiye ıjlıı ııdılar (1339) arı buıday etmegi ki ıam@rı ve ¶ıuzı yirinde ola (1340) ve yumıa© bııse ©atı bıümiü olmaya ve çig

- 76a /(1341) olmaya ve içine rızıyıne toımı ve çörek otı [ve nınıııh] (1342) ©atalar ve bir yaúında irkek toııı eti veyı genc (1343) oııa© eti ve bıılıç eti ve çil ve keklik eti (1344) ve serçe eti ve ©ırlan©uc eti ve yund ©uıı (1345) eti ve tavu© yaıı ve rufudun bıümiü yumurda (1346) ıarusı ve úırl,ıan yaıı ve zeyt yaıı (1347) ve bıdıım yaıı ve bu zıkr olan etlerle bıüen (1348) noı,d ve ıoıan beııyet müf@ddür
- 76b fevjkih(1349)den ve nuııı-lardan ve buııı-lardan münşib/(1350) olan a© yaú enc@r ve fıstu© ve çekirdegi (1351) çıımiü ©ızıl üzüm

ve köknar içi ve ùeker (1352) ©amıù ve ùeker pen@r ve ùeker
 bjdjm ve acı bjdjm (1353) bir dıne ²abı¬ yiseler ¶¶aùı men´ ide
 bitürmeye (1354) ve gerdeme ve hely,n ve na´na´ve ük³,³¹⁴⁷ (1355)
 ve yarp,z ve kerefüs ve rızıyinec ve acı mır,l (1356) ve pızı ve ebe
 gümece ve sedjb ve ¨ıyır (1357) ve yimekden öñdin acla ©avun
 yimek külyede (1358) ve me³jnede ¶¶aù bitmege mjni´-dür eger ac
 /(1359) ©arına ©avunı yiyüp bir sı´atdan ²onıra (1360) üstine
 sikencüb@n içseler be¥ıyet nıfi´ (1361) ola ve ©urı a© enc@r her
 ²abı¬ üç (1362) dıne yiseler külyede ve mecrı-yı bevlde ¶¶aù (1363)
 olma¥a ©ıbil ¨ıl¶ı ve ©umı pjk idüp (1364) çı©ara ve no¨,d ²uyına
 da¨ı üöyle mülzemet (1365) eyleseler külyeyi ve me³jneyi pjk ider
 turù@larda (1366) münjsib olan ´un²ul sirkesi ve kebere (1367)
 turù@sı¹⁴⁸ ve sirkesi ve gerdeme ve kerefüs /(1368) turù@sı-dur¹⁴⁹
 ve gjh gjh acla ²ovu© ²u (1369) içmek ve uy©udan ²onıra
 sikencüb@n içmek (1370) ve gjh gjh müdirr nesneler içmek [¶¶aù]
 vehminden kiüiyi (1371) ber@ ider ve gjh gjh turp yimek ve ¬av@c
 (1372) ©alyası yimek nıfi´-dür ve bal ve ùeker ikisi (1373) da¨ı
 nıfi´-dür üöyle yimesi ve ùerbet idüp (1374) içmesi da¨ı nıfi´-dür
 jmmı ùekker yigrekdür ki (1375) inen ©ızdurmaz ve ol nesneler kim
 andan (1376) ²a©ınma© gerek evvelki bjbda zıkr olınmıùdur /(1377)
 eger i¬l@le¹⁵⁰ bir lüle ²o©salar oldiken (1378) od üstine bıra©²alar
 üöyle kim tütün (1379) i¬l@la iùlese ¨a²ıyyetile me³jnenüñ (1380)
 ¶¶aùın pıreleye eger ya©up külin ba´ı (1381) ¶¶aù ufadıcı otlar ²uyıla
 i¬l@ldan (1382) me³jneye ¬u©ne itseler be¥ıyet fıyda ide (1383)
 me³elj sedjb ²uyıla merzenc,ù ²uyıla (1384) ve bir dirhem

¹⁴⁷ Yazmada: ⌚◆♣♠

¹⁴⁸ Yazmada: ♠♣♠♠♠♠

¹⁴⁹ Yazmada: ⌚⌚♠♣♠♠♠♠

¹⁵⁰ Yazmada: ◆♣♣♣♣♠

mi@dır a© nefî ile eger

- 78b veca' (1385) ve -arîret ©atı olmayaca© olursa **bezrû'r-recle** / (1386) semüz otı to'mı-dur eger û@rasın çı©arup (1387) ²abî-²abî içseler ¶aûa fîyda ide (1388) **necm** bir otdur türkice ayrı© dirler eger (1389) kökinden üç dirhem ©aynadup ²uyın alup (1390) ²abî- acla içseler ¶aûı pîreleye **ziblû'l**-(1391)-**amîm** gögercin tersidür eger bir nice gün (1392) gögercine ba©lı yidürseler andan anuñ (1393) tersinden alsalar büyük kiüye iki dirhemin (1394) ve küçük o¶lana bir dirhemin kendü berîberi a© / (1395) temmetü'r-risîlet bi-avni'îlîhi
- 79a ve hüsn-i tevf©îhî (1396) **tîr@** (1397) çün geüt tamîm in risîle goftem (1398) itmîm-ı risîleyem dîn@ tîr@ (1399) **893**

SÖZLÜK

-a-

ıban_s: Kerestesi siyah, sert bir ağaç ve bu ağacın kerestesi. Abanoz ağacı. 1244.

abba©: Bembeyaz. 198.

ıbzen: Banyo. 1328.

‘acem dili: İran halkının konuştuğu dil; Farsça. 979.

ıfy_n: Afyon. Haşhaş bitkisinin çizilmesiyle elde edilen katılaşmış sütü, bu sütün sakızlaşmış hâli (Opium). 795.

ı#diye-yi muvfı©: Uygun yiyecek ve içecek. 1337.

ı‘er: (Ar.) Başka, diğer. 644.

ı‘ııı: (Ar.) Besinlerin insan bünyesinde dönüştükleri dört ana karışım: kan, safra, balgam ve sevdâ. 1076.

ııııı: (Ar.) Bedende bulunan kalp, akciğer, bağırsak gibi iç organlar. 117.

ı‘yını: (Ar.) Ara sıra, vakit vakit. 275.

ı©ı©ıyı: Deve dikeninin yemişinden henüz ham iken alınmış öz su. 787.

‘ıııı ©arıı: (Ar.) Isırgangillerden, duvarlar üzerinde gelişen, yaprakları yapışkan bir bitki,

yapışkan otu (Parietaria). 615.

a© nefıı: (Far.) Neft yağı. Organik maddelerin ayrışmasından oluşan, tutuşur bir sıvı. 1384.

a© ııarıı: Bir çeşit içecek. 1120.

a© yandu©: (T.) krş. yıııı mersini. Keçi yemişi (Vaccinium myrtillus). 1224.

alaca: (T.) Üzümde görülen kırmızı ben, leke. 738.

ıııı: (Ar.) Kederler, elemeler. 22.

‘alıımet: (Ar.) Belirti, nişan. 404.

‘amel: (Ar.) 1. Niyet 913. ; 2. İş 915. ; 3. Sürgün, ishal. 459.

‘amelıııııı: (Ar.) Doktorun, hastasının bir yerini keserek hastayı tedavi etmesi. 908.

ıııııson: (Yun.) Maydanozgillerden bir bitki. Kokulu tohumu, hamur işleri ve rakı yapımında kullanılır (Pimpinella anisium). 613.

ıııııııııı: (Far.) Süs, bezek. 1313.

ar©urı: (T.) Tersine, aykırı. 833.

arpa: (T.) Buğdaygillerden bir bitki (Hordeum). 1147.

artu©: (T.) Fazla, ziyade 1018.

aru©: (T.) Zayıf, cılız. 82.

js: (Ar.) Mersin ağacı. 1223.

jsin: (Far.) Kolay. 562.

jsjr_n: Kedi otu (Valeriana). 1002.

‘asel: (Ar.) Bal. 1183

‘asel-i ‘iyjrüenber: Hint hıyarının
besi suyu. 417.

‘as@ü’r-rı’@: krş. çopın degenegi.
438.

j²lü’l-ummi°: krş. ©uzı ©ula¥ı.
977.

aüa¥a: (T.) Aşağıya. 150.

bjb: (Ar.) Bölüm. 912.

bjb_nec: (Far.) Papatya (Matricaria
chamomilla). 1289.

bjdjm: (Far.) Badem (Amygladus
communis). 238.

bjdjm ü@rası: Bademin öz suyu. 238.

ba¥arsu©: (T.) Bağırsak. 163.

ba³-i ‘am©©: Derin konu, bahis. 312

ba²ü: (Far.) Pay, parça 512.

bj©@: (Ar.) 1. Kalan 467. ; 2. Bundan
sonrası 968.

ba©lj: (Ar.) Bakla, baklagillerden bir
bitki (Vicia faba). 1392.

baldırı©ara: (T.) Nemli yerlerde
yetişen bir çok eğrelti otu
türünün ortak adı. Kara baldır
(Adiantum capillus). 1137.

iyjric-i fay©arj: Eski tıpta kullanılan
bir tür müşhil. 452.

ayaz: (T.) Soğuk. 481.

iyine: (Far.) Ayna. 1313.

‘ayn-ı ‘inijet: Dikkat göstermek. 52.

ayrı©: (T.) Ayrık otu. Buğdaygillerden,
kökü hekimlikte idrar söktürücü
olarak kullanılan bir bitki
(Agropyrum repens). 1387.

ayirtla-: (T.) Temizlemek. 714.

i°j: (Ar.) Bedenin parçaları, organlar
126.

azra©: (T.) Daha az. 1107.

-b-

bal¥am: (Ar.) Bedendeki dört ana
unsurda biri; solunum
organlarının salgıladığı sümüksü
madde. 450.

bjli¥: (Ar.) Erişmiş, yetişkin. 705.

banbul ©urdı: krş. zerjr@¬. Kın
kanatlı bir tür böcek (Anisoplia
austriaca) 1144.

ba²alü’l-¥jr: krş. ba²alü’l-‘un²ul, yjbjn
²o¥anı. 1259.

ba²alü’l-‘un²ul : krş. yjbjn ²o¥anı,
ba²alü’l-¥jr. 1259.

baslı© ¶amarı: (Yun.) Akciğer
damarı, şah damarı. 783.

bjyez@d: (1447-1512) II. Bayezit.
Fatih Sultan Mehmet’ten sonra
tahta çıkan Osmanlı padişahı.

46.

be-izn-i rabbe'l-‘ilemin: Allah'ın izniyle. 210.

be-izni'l-lahi ta‘ilî: Allah'ın izniyle. 470.

beẕjet: (Ar.) Çok, pek ziyade. 274.

be-her-ṭîl: (Far.Ar.) Mutlaka. 834.

belesin: (Far.) Pelesenk ağacı, balsama ve bu ağacın yağı (Commiphora opobalsamum). 539.

bell,ṭu'l-ir°: krş. kemîdary,s. Yer palamudu. 1211.

belür-: (T.) Ortaya çıkmak. 169.

benefûe : (Far.) Menekşe (Viola tricolor). 412.

benefûe ûarîbî: Menekşeden hazırlanan içecek. 442.

ben@ isri'@l zeyt,ni: krş. ṭacerü'l-yeh,d. “ûîm diyırından gelür zeyt,n üeklinde olur bir baından bir baına incecük “aṭcuẕazları olur”. Toz hâline getirilerek ilaç yapımında kullanılan bir taş. 501.

berencesf : (?) 1134.

berg iT- : Sağlamlaştırmak. 732.

bevl: (Ar.) Çiş, idrar. 778.

beyne'n-nîs: Halk arasında. 39.

bey°ü'l-düçjc: Yavru çıkarmış yumur-

tanın kabuğu. 1285.

bezrü'l-benc: Patlıcangillerden, uyuşturucu olarak da kullanılan uyku verici bir bitki ile bu bitkinin çiçeği. Ban otu (Hyoscyamus niger). 1327.

bezrü'r-recle: krş. semüz otı. 1385.

bıṭṭṭ@“ü'l-î²@ar: Kavun çekirdeği içi. 1294.

bil: (T.) Bel. 147.

bilegü ṭaû: (T.) Bıçak, çakı vs. bilemekte kullanılan ince taneli sarı şist. 1127.

biñç: (T.) Tavuğun küçüğü, piliç. 1343.

b@mîristin: (Far.) Hastahane. 32.

birez: (T.) Biraz. 514.

birisi: (T.) Sonraki. 461.

bit-:(T.) 1. Tükenmek 785 ; 2. Ortaya çıkmak, oluşmak 1306 ; 3. Yetişmek 1238.

b@-tert@b: (Ar.) Düzensiz. 110.

biz: (Ar.) Bez. 434.

boẕazla-: (T.) Boğazından kesmek. 673.

bostin: (Far.) Çeşitli sebzelerin yetiştirildiği bahçe. 589.

bögrek: (T.) Kandaki zararlı maddeleri süzen, idrar salan organ. 924.

bögürtlen: (T.) Gülgillerden, dikenli bir bitki ve bu bitkinin mayhoş yemişi (Rubus caesus). 1054.

bu@,l: (Ar.) Sebzeler, otlar, yeşillikler. 1349.

bu¶: (T.) Bedenin kalça ile diz arasındaki bölümü. 169.

bul,¥ıyyet: (Ar.) Erin olma, balığ olma, erinlik. 80.

butra@lu:(T.) Pürüzlü, küçük çıkıntıları olan. 186.

boy: (T.) Yoncagillerden, 30 cm. boylarında, keçi boynuzuna benzer meyvesinin içi sarı ve

dört köşeli tohumlar ile dolu olan otsu bitki, çemen otu (Trigonella focnumgraecum). 1331.

bögürtlen: (T.) krş. u²,lu'l-l-'ulley@.

Gülgillerden, çok yıllık bir çalı ve bunun meyvesi, diken dutu (Rubus caesus). 1055.

büber: (T.) Patlıcangillerden bir bitki. Biber (Capsicum annuum). 638.

bür_det: (Ar.) Soğukluk. 582.

-c-

cıl@n,s: (Ar.) Galen (M.Ö.131-210) ilk çağların İpokrat ile beraber en büyük Grek hekimi. 137.

cıñib: (Ar.) Taraf, cihet, yan. 166.

cem@': (Ar.) Cümle, hep, bütün. 55.

cen¶ıyınj: İştah açıcı ilaçların imalinde kullanılan bir çeşit bitki. 1191.

cerj'dü'l-ba-r: “deniz çekirgesi-dür”. 1058.

cevjriü-i kemm,n: Kimyon ve bunu meydana getiren unsurlardan her biri. 385.

cevz: (Ar.) Ceviz. (Juglans regia). 1024.

ciger: (Far.) Ak ciğerle kara ciğerin ortak adı. 165.

cihet: (Ar.) Sebep. 912.

cimj': (Ar.) Cinsel ilişki. 111.

cirj-at: (Ar.) Yaralar, irinler. 768.

circ@rü'l-mj'? krş. ²u kerdemesi. 1080.

cismjn@: (Ar.) Bedenle ilgili olan. 58.

cundıbidjster: krş. cundıbidjster. Kunduz hayası bitkisi. 628.

cundıbidjster: krş. cundıbidjster. 711.

cüz: (Ar.) Parça. 1343.

-ç-

çal@a-: (T.) Çalkalamak. 1025.

çal@oyın: (T.) krş. çal@ @oyın. Sırtüstü. 210.

çal@ @oyın : (T.) krş. çal@oyın. 838.

çıtlamu@: Kara ağaçgillerden, mercimekten az büyük, buruk lezzette meyvesi olan bir ağaç ve bunun meyvesi. Çitlembik, melengiç (Celtis). 1250.

çil: (T.) Bir çeşit keklik. 1343.

çirk: (Far.) Kir, pas, pis; yarada olan kan ve irin. 814.

çopın **degenegi:**Kara buğdaygillerden, beyaz ve pembe çiçekli, yürek biçimi yapraklı, otsu bir kır bitkisi (Polygonum aviculare). 438.

çölmek: (T.) Toprak tencere, çömlek .1067.

çörek otu: (T.) krş. ù,n@z. Dügün çiçeğigillerden, bir bitki ve

-d-

da"ı : (T.) 1. çok 1236. ; 2. Dahi, de 1053.

dehir: (Ar.) Dünya, zaman. 55.

djng: (Far.) Bir dirhem altıda biri. 1167.

djrç@n: (Far.) Defnegillerden bir ağaç ve bu ağacın kabuğundan yapılan hoş kokulu madde, tarçın (Cinnamomum). 397.

djr-ı fülful: Kara biberin uzunca bir çeşidi. 697.

djye: (Far.) Çocuğa bakan, dadı. 114.

djyim: (Ar.) Devamlı, sürekli. 1204.

defn: (Yun.) Yaprakları güzel kokulu, yaz kış yeşil kalan bir ağaç (Laurus nobilis). 1001.

degirmi: (T.) Yuvarlak. 953.

dek: (Far.) Kullanıldığı kelimeye "kadar" anlamı veren edat. 498.

bunun çöreklerle çeşni katmak için kullanılan susam iriliğindeki tohumu (Nigella damascena). 1082.

çuvıld,z: (Far.) Büyük şeyleri dikmeye yarayan, yassı iğne. 148.

çün: (Far.) Çünkü. 163.

delükler it: Delikler açmak. 881.

demü'l-i"aveyn: Baklagillerden, çiçekleri küme veya salkım yapraklı ağaç ve bu ağaçtan elde edilen kırmızı sakız, kardeş kanı bitkisi. (Dracaena draco) 786.

demü'l-ibl@ : "deve ©anıdur" 1137.

demü't-teys : krş. yedu'llıh. "teke ©anıdur" ve bu kanı kurutmanın sanatı. 1030.

demür diken: (T.) Toprak üzerinde yatık olarak bulunan, çiçekleri küçük ve açık sarırenkli, boynuz şeklinde sivri uçlara sahip bir bitki. Demir diken (Tribulus terrestris). 1273.

deniz köpüğü: krş. zebedü'l-ba"r. Lüle taüi. 1299.

deñlü: (T.) “Benzerlik” ifadesi taşıyan bir edat. 1201.

destimjl: (Far.) El bezi. 744.

derle- : (T.) Terlemek. 223.

dilkü: (T.) Köpekgillerden bir hayvan, tilki (Vulpes). 343.

dirhem: (Ar.) Eski okkanın dört yüzde biri, 3.148 gram. 356.

dir@¥: (Far.) Esirgeme. 51.

d@vjr: (Far.) Duvar. 1237.

diyos@orados: (?) 1113.

diz-: Sıralamak. 1263.

dög- : (T.) Ezmek, ufalamak. 680.

döndür-: (T.) 1. Çevirmek 955 ; 2.

Benzetmek 384.

du@u: (?) 686.

dutam: (T.) Avuç içi ve parmak uçlarıyla tutulabilen miktar. 423.

dühn: (Ar.) Sürünülecek yağ. 1229.

dühn-i ʾabbetü'l-ʾaḫrj: Çitlenbik yağı. 1229.

dühn-i bezrü'l-bıḫḫ@: Kavun ve karpuz çekirdeği içinin yağı. 1301.

dühnü'l-levz: Badem yağı. 1182.

dürüst: (Far.) Doğru. 256.

düz- : (T.) Hazırlamak. 70.

-e-

ebe gümecı: (T.) Ebegümecigillerden, çiçekleri ilaç olarak kullanılan, mor çiçekli bir bitki (Malva sylvestris). 506.

eczj: Hastalıkların tedavisinde kullanılan çeşitli ilaç maddeleri. 386.

ednj: (Ar.) Az, pek az. 317.

edviyeü'l-jben: Çeşitli ilaçlar katılmış suyla yapılan banyo. 1328.

edviye-i müfred: Basit ilaçlar. 78.

eglen- : (T.) Durmak, vakit gecirmek. 88.

ekjbir: (Ar.) Rütbe ve görgüce yüksek olanlar. 40.

elem: (Ar.) Ağrı, acı. 145.

elmjs ḫaü: krü. ʾacerü'l-jlmjs. Mesanedeki taşı kırmak için kullanılan bir tür taş. 1166.

el-züçcü'l-muʾri@: Sırçanın yanmış. 1256.

emles: (Ar.) Düz, pürüzsüz. 190.

emrj°: (Ar.) Hastalıklar. 21.

emr,d: (Far.) Armut (Pirus communis). 108.

enc@r: (Far.) Dutgillerden, geniş yapraklı bir ağaç ve bu ağacın meyvesi (Ficus carica) 1350.

erneb-i berr@: Yaban tavşan. 1048.

erük: (T.) Gülgillerden bir meyve. Erik (Prunus domestica). 688.

erük ûarjbı: Erikten yapılmış şarap.

göy(ü)n-: (T.) Yanmak. 757.

ẖuzjt: (Ar.) Ordunun baş kumandanı.
43.

gücen-: (T.) Zorlamak*. 195.

göl-ib: (Far.) Gül suyu. 358.

gölñr: (Far.) Yaban 𐎠 nar ağacı
(Punica granatum). 820.

gönlük: (T.) Yenilmesi bazı
hastalıklara iyi gelen ve

kokusundan faydalanılan,
yakılarak tütsüsünden istifade
edilen tıbb 𐎠 bir ot
(Frankinconse). 786.

güyegü otı: Kekik. Ballı
babagillerden, çiçeği bahar
olarak kullanılan bir bitki
(Thymus vulgaris). 594.

-h-

ḥabb: (Ar.) 1. Tohum 587 ; 2. İlaç 450.

ḥabbü'l-bjn: Sorkun, sepetçi söğüdü
bitkisinin tanesi. 605.

ḥabbü'l-belesjn: Pelesenk ağacı ve
bu ağacın reçinesi. 605.

ḥabbü'n-n@l: Çivit otu tanesi.
“sarmaùu© to”mı-dur”. 587.

ḥabbü's-²anevber: Çam fıstığı tanesi.
1323.

ḥabbe: (Ar.) Tane. 1169.

ḥabbetü'l-aḫrj: krù. venevüù.
Çitlembik ağacının mevvesi.
678.

ḥabbetü'l-©alb: krş. ©uù ḫarusı.
1313.

ḥab ḫutan: krş. bell,ḫu'l-ir°,
kemjdary,s. 1112.

ḥacerü'l-ilmjs: krù. elmjs ḫaùı. 1166.

ḥacerü'l-ba©ar: krş. ²araza. 1278.

ḥacerü'l-isfenc: Sünger taşı. 1310.

ḥacerü'l-‘u©jb: krş. iktümket. 1020.

ḥacerü'l-yeh,d: krş. ben@ isrj’@l
zeyt,ni. 1123.

ḥacerü'l-yosr: krş. iktümket. 1033.

ḫcet va©tı: Tuvalet ihtiyacının olduğu
zaman. 693.

ḫdi³: (Ar.) Meydana gelen. 38.

ḫfıō: (Ar.) Saklayan , koruyan. 16.

ḫk: (Ar.) Toprak. 5.

ḫa©@r: (Ar.) Değersiz. 5.

ḫkister: (Far.) Kül. 178.

ḫlik: (Ar.) Yoktan var eden. 2.

ḫlḫ: (Ar.) Karıştırma. 426.

ḫm: (Far.) Çiğ, olmamış. 107.

ḫamd: (Ar.) Allah’a şükr etme. 2.

ḫam@r: (Ar.) 1. Maya 104 ; 2.
Toprağın suyla karıştırılarak elde
edilen yumuşak hâli 760; 3.
Unun su ile karıştırılmasından
müteşekkil malzeme. 1068.

“and@n: ? 645.

“apj“ab: krş. yıldız böceği. Ateş böceği. 1152.

“arj@n: krş. yir ba¥arsu¥ı. Solucan. 1137.

“araza: krş. “acerü’l-ba@ar. Sığırların mesanesinde oluşan taş. 1279.

“ar@ü’l-‘a@reb: Akrep yakmanın sanatı. 747.

“ar@ü’z-zeccjc: Cam, sırça yakmanın sanatı. 758.

“asek : krş. Demür diken. 1272.

“aü”jù: (Ar.) Haşhaş (Papaver Somniferum). 1327.

“a||cu¥az: (Ar.) Küçük çizgi. 1126.

“a||i||@f : (Ar.) Kırılmaçlar. 1226.

“a||m@: (Ar.) Gelincikgillerden, iki çanak yapraklı çiçek açan bir bitkidir. Kök ve çiçekleri hekimlikte kullanılır (Althaca officinalis). 495.

“avjdi³: (Ar.) İlgi ile karşılanan haber. 55.

hıvan: (Far.) İçinde bir şey döğüp ufalamaya yarayan kap. 1069.

“av@c: (Far.) Havuç (Daucus carota). 1371.

“jye: (Far.) Er bezi, haya. 167.

“elvj: (Ar.) Unlu, şekerli ve yağlı maddelerden yapılan bir tür tatlı. 680.

“elvjcı büresi: ? 662.

hely,n: krş. mırç,be .Kuşkonmaz. 979.

“enizir: (Ar.) Domuz başı denilen, genelde boyunda çıkan şiş, sıraca hastalığı 135.

her@se: (Ar.) Keşkek yemeği. 105.

“a||: krş. “ı|| 87.

“ı||: (Ar.) Eski hekimlerin bedende var kabul ettikleri; safra, sevda, dem, balgam gibi dört unsurdan her biri . 95.

“ilt@t: Yaklaşık 3 m. boyunda olan bu bitkinin toprak üstündeki kısımlarından faydalanılır. Şeytan teresi, çadıraşığı otu (Narthex asafetida). 1157.

“ıyr: (Far.) Kabakgillerden, otsu bir bitki ve onun meyveleri. Salatalık (Cucumis sativus). 361.

“ıyr to”mı ü@rası: Salatalığın öz suyu. 361.

“ıyrüenbe: (Far.) krş. “ıyrüenber. Bir büyük ağacın keçi boynuzuna benzer meyvesinin adıdır. Bunun çekirdeğinin içi kısmı ilaç olarak kullanılır. Hint hıyarı meyvesi. 421.

“ıyrüenber: krş. “ıyrüenbe. 417.

“ıl’at: (Ar.) Padişah ve vezirler tarafından beğenilen kişilere giydirilen süslü elbise, kaftan.

14.

ʾ@n: (Ar.) Zaman, an. 653.**ʾud, ʾ:** (Ar.) Sonradan peyda olma. 42.**ʾu@ne iT-** : İnsan bedeninden şırınga ile kan almak. 427.**ʾu@ne-i leyyine:** Bedeni yumşatmak için kan almak. 543.**ʾurde:** (Far.) 1. Kırıntı, parçacık 131 ; 2. Bir tür at yürüyüşü. 526.**ʾuʿ, ʿj:** (Ar.) Başkaca, ayrıca. 40.**ʾır@u'n-nisj:** Siyatik. 1116.**ısıtma:** (T.) Sıtma hastalığı. 352.**ifrj:** (Ar.) Aşırı gitme, pek ileri varma. 268.**i-ı@:** (Ar.). Erkeklik organının deliği, sidik yolu. 1303.**i-rj@:** (Ar.) Yakma. 1050.**İ'tiyırsuz:** (T.) Farkında olmadan, bilinçsizce. 181.**i-rj@ iT-**: Yakmak. 1050.**ibn-i s@nj:** (M.980-1037) Buhara şehrinde yaşamış, Avicenna diye de bilinen âlim. 1261.**ikl@lü'l-melik:** Koç boynuzu (Melilotus officinalis). 493.**iktümket:** krş. ʾacerü'l-yosr. Tavşancıl taşı. “cevz mi@dır bir ʾjaùdur çal@asalar içinde bir**ʾuzzj@:** (Ar.) İşin ehli olanlar. 33.**ʾülincjn:** (Far.) krş. ʾülüncjn Zencefilgillerden, kök sapları baharat olarak kullanılan bir bitki, yer miski (Galanga officinalis). 1212.**ʾülüncjn:** (Far.) krş. ʾülincjn 1304.**hürmüs:** ? 1227.**ʾüsn-girdjr:** Güzel iş. 4.**hüsn-i terbiyet:** Güzel terbiye. 52.

-i-

ısparanyj: krş. hely,n, mjrç,be. 980.**iʿjılj:** (Ar.) İlim sözü, terim. 221.

-i-

nesnecük oynar ufatsalar içinden bir a@ça dıne çı@ar zeyt,n dınesi gibi”. 1024.

ʾiljc: (Ar.) Hastalıkları iyileştirmek için kullanılanlar, em. 446.**ʾiljc-ı a"er:** Diğer ilaç. 513.**ile-** : (T.) Ekleme, birleştirmek. 902.**il(e)t-** : (T.) Götmek, yerine ulaştırmak, iletmek. 182.**imtilj:** (Ar.) Dolgunluk. 97.**ınen:** (T.) Çok, pek. 1375.**irjd:** (Ar.) Söyleme. 37.**irkek:** (T.) Erkek. 1342.**irtesi:** (T.) Ertesi. 461.**isf@djc:** (Ar.) Üstübeç. Boyacılıkta kullanılan zehirli bir karbonat

794.

issi: (T.) Sıcak. 110.

issi: (T.) Sahip. 838.

isti'mıl: (Ar.) Kullanma. 1152.

iütiḥ: (Ar.) 1. Yemek yeme isteği
448.; 2. Meyil, arzu 111.

©ıbil: (Ar.) Mümkün, olan, olabilir.
216.

©ab°: (Ar.) Peklik, kabızlık. 542.

©ab° it-: Şekle bürünmek. 5.

©açan: (T.) Her ne zaman. 1288.

©a£@b: (Ar.) krş. zeker. Erkeklik or-
ganı. 180.

kelım-ı ©ad@m: Kur'an. 6.

©ı©ule-i kibır: (Ar.)
Zencefilgillerden, sıcak
iklimlerde yetişen ıtırli bitkinin
bir türü ve bu bitkinin
tohumu(Elettaria cardamomum).
1042.

kıkunc: Kanbel otu bitkisi. 698.

©ılib: (Ar.) Beden, gövde. 22.

©alya: (Far.) 1. Deniz nebatlarının
yakılmasıyla meydana gelen tuz.
764.; 2. Patlıcan, havuç türü
yemeklerin yağda kavrularak
pişirilmiş. 1372.

©ımrı: (Ar.) Yok eden. 44.

©an©: (T.) Hangi. 126.

©ır,re: (Ar.) İdrar yapılan kap, ördek.
198.

it: (T.) Köpek. 1050.

iT- : (T.) İleriye doğru göndermek,
itmek. 885.

iti: (T.) Sert, keskin, etkili. 1160.

it üzümi: (T.) Yaban üzümü, tilki
üzümü (Solanum nigrum). 366.

-k-

©asnı: (T.) krş. sekb@nec. Kadiağacı,
şeytan boku bitkisinden çıkarılan
bir tür zamk. Baldırgan zamkı
(Ferula assaf oedita). 1016.

©asu©: (T.) Vücudun karın ile uyluk
arasındaki bölümü. 180.

©a¶ıyır: (Ar.i) Undan yapılan bir tür
tatlı. 106.

©atır: (T.) Aşırı, çok. 936.

©a¶re: (Ar.) Damla. 857.

©avı'id: (Ar.) Kaideler, usuller. 967.

©avın@n: (Ar.) Kanunlar. 34.

©av@: (Ar.) Kuvvetli, güçlü. 932.

©avu©: (T.) Mesane, sidik torbası. 83.

©ay': (Ar.) Kusma. 449.

©ayır: Kum, böbrek taşı. 1079.

kebıde çek-: Yay çekmek. 1073.

kebere: (Ar.) Gebre, kedi tırnağı otu.
Dağlarda biten ve turşusu
yapılan bir bitki (Capra). 1366.

kebkeb: Bir çeşit küçük bıçak. 630.

kedi otı: (T.) İki çeneklilerden, kökü
etlice, çok yıllık bir bitki
(Valeriana). 1003.

kefere: (Ar.) Kâfirler. 44.

kefg@r: (Far.) Haşlanmış yiyeceklerin sıvılarını süzmekte kullanılan, delikli kap, süzgeç. 762.

kehrübjr: (Ar.) Samankapan, kehribar. 819.

keklik: (T.) Sülüngillerden, Boz renkte bir av hayvanı. (Perdrix) 1343.

kelem: (T.) Turpgillerden, yaz ve kış sebzesi olarak yetiştirilen bir bitki, lahana, kelem (Brassica oleracea). 652.

kemjdary_s: krş. bell, ʔu'l-jr°. 1102.

kemjf@ʔ_s: krş. ʔanevberü'l-jr°, ʔab ʔutan. 1111.

kemm_n: (Ar.) Maydanozgillerden, beyaz ve pembe çiçekli, bir yıllık, ıtırli bir bitki (Cuminum cyminum). 397.

kendene: Zambakgillerden, çok yıllık bir kış sebzesi, pırasa (Allium porrum). 464.

kepek: (T.) Un elendikten sonra kalan kabuk kırıntıları. 530.

kerefüs: (Far.) Kereviz. Maydanozgillerden, kokulu bir bitki (Apium graveolens). 484.

kerre: (Ar.) Sefer, kez. 248.

kes@rü'l-vu@,': Sık vuku bulan. 39.

ke³ret: (Ar.) Bolluk, çokluk. 403.

ketjn: (Ar.) Keten (Linum usitatissimum)

simum)

1323.

ket@rj: (Far.) Kitre zamkı. Şam vb. gibi yerlerde yetişen bir tür ağaçtan elde edilen zamk. 1146.

ketjn: (Ar.) Ketengillerden, çiçekleri mavi renkte ve beştaç yapraklı, lifli bir bitki (Linum usitatissimum). 1331.

keyvjn beg: ? 853.

©@rjʔ: (Yun.) İki desigramlık ölçü biri-mi. 1198.

©ird-ı mjn: “kimn,na benzer bir to'm-dur". 1316.

©ırlan©uc: (T.) Kırlangıçgillerden, geniş gagalı, uzun kuyruklu, ince uzun kanatlı, göçebe bir kuş (Hirundo). 1344.

©ısac: (T.) Kıskaç, kerpeten. 901.

©ıymı's-sajt: Ölümden sonra diriliş zamanı. 54.

©ızıl üzüm: Kırmızı üzüm 1351.

kiçi: (T.) Küçüklük. 930.

kiçirek: (T.) Daha küçük. 1064.

kil-i ırmn@: Eczacılıkta kullanılan bir tür kırmızı kil 786 .

kil-i ma't_m: Limni adasında bulunan açık renkli çamur, beyaz leke gidermekte; kırmızısı ise ilaç için kullanılır. 794.

kirjs: (Yun.) Kiraz. Gülgillerden bir ağaç ve bunun meyvesi (Cerasus

avium). 1187.

kirpi dikenî: ? 1232.

kiûnic: (Far.) Güzel kokulu bir tohum, kara kimyon, kişniş (Coriandrum sativum). 432.

©oca: (T.) İhtiyar. 937.

©olon baʕarsu©ı: (Yun.) Kalın bağırsağın gödenden önceki bölümü 116.

©oru©: (T.) Taze, yeni yetişmekte olan. 362.

©oz: (Far.) Ceviz. 387.

köknar içi: (T.) Çamgillerden, iğne yapraklı, reçineli ve kozalaklı bir orman ağacı ve kozalağında bulunan meyvesi (Abies). 1351.

©ulunç: (T.) Bağırsak ağrısı. Bağırsalarda ortaya çıkıp omuz başlarına ve vücuda gelen bir ağrı. 168.

©urretü'l-ʕayn: krş. 2u gerdemesi. 1080.

©ur²: (Ar.) Pastil. Ağızda eritmek üzere yapılmış şekerli ilaç tableti. 785.

©ur² iT- : Pastil hazırlamak. 660.

©ur²-ı benefûe: Menekşeden hazırlanan ilaç tableti. 490.

laʕana: (Yun.) krş. Kelem. 500.

laʕmü'l-erneb: Tavşanın eti. 1178.

©uû ʕarusı: (T.) Besidoku bitkisi. 1313.

©uû dili: (T.) Bir cins dişbudak. 1249.

©uʕnı: (Ar.) Pire otu, nezle otu (Anacyclus pyrethrum). 432.

©uvvet-i hıʕime: Midenin sindirim gücü. 109.

©uzı ©ulaʕı: (T.)krş. ıʕlū'l-ʕummıʕ. Kara buğdaygillerden, sulak yerlerde yetişen, çiçekleri iki evcikli, ve kırmızımtırak bir bitki (Rumex acetosa). 976.

©uzı ©ulaʕı ʕarjı: Kuzu kulağı bitkisinden hazırlanan içecek. 977.

küh,let: (Ar.) Olgunluk çağı, “yaʕni ©ır©ıla altmıʕ / ortasında [ola]” 935.

külye: (Ar.) Böbrek. 1013.

külyeteyn: (A) İki böbrek. 1043.

kündür: Pancar. Ispanakgillerden, kökü şeker yapımında kullanılan bir bitki (Beta vulgaris) 794.

kürk: (T.) Bazı hayvanların giyecek olarak kullanılan postu. 343.

kütüb-i muʕavvel: Uzatılmış, tatvı edilmiş kitap. 313.

-/-

laʕmü's-sincıb: Sincap eti. 1286.

levzü'l-mür : Acı badem. 1242.

leyyin: (Ar.) Yumşak. 412.

lezc: (Ar.) Kaygan, yapışkan, çekilip uzayabilen 1038.

libjs: (Ar.) Esvap, giyecekler. 342.

l@kin: (Far.) Lakin. 268.

lisjnü'l-~amel: krş. sişirlü yapra©. 798.

lisjnü'l-~a²jf@r: krş. ©uù dili. Bir cins dişbudak. 1247.

lu'jb : Herhangi bir bitkinin bal veya

şekerle pişirilip süzülmesiyle elde edilen yapışkan, kalın, yarı sıvı kıvamında madde. 1323.

lüffj~ : (Ar.) Büyük ve geniş yapraklı bir bitki olup evvelce büyücülükte kullanılırdı (Mandragora officinalis). 1328.

lubb-i ~abbü's-²anevberü'l-kibjr: krş. köknar içi. 1036.

lüle: (Far.) Küçük boru. 803.

lüz,cet: (Ar.) Yapışkanlık. 123.

-m-

ma'jrif: (Ar.) Bilgiler, marifetler. 20.

ma'cun: (Ar.) Hamur kıvamına getirilmiş ilaç. Uyuşturucu maddelerden süzme afyon. 982.

ma'de:(Ar.) Mide. 260.

mjdde: (Ar.) Hepsine birden hılt adı verilen ve bedende bulunan dört ana unsur olarak sınıflandırılan; kan, balgam, safra ve sevdadan birinin veya fazlasının değişik uzuvlarda, muhtelif hâl ve miktarlarda bozulmasıyla hastalıklara sebep olan irin cinsinden madde. 411.

mj-~a²al: (Ar.) Netice. 901.

ma~f,õ: (Ar.) Korunmuş. 53.

ma~m,d: (Ar.) Övülmeye değer. 1277.

ma©'ad: (Ar.) Oturak yeri, kış. 818.

mjnend: (Far.) Benzer, eş. 344.

mara°: (Ar.) Hastalık. 46.

mar@°: (Ar.) Hastalıklı, hasta. 948.

mjrç,be: (Far.) krş. hely,n, merecev. Kuşkonmaz (Asparagus officinalis) 979.

mar@°: (Ar.) Hasta, hastalıklı. 948.

mjr,l: (Yun.) Marul (Lactuca sativa). 428.

ma²,n: (Ar.) Sâlim, korunmuş. 56.

mju: (Far.) Börülceye benzeyen fasülyenin iki türü. 236.

ma¶b,~: (Ar.) Bitkileri kaynatarak elde edilen ilaç. 504.

ma¶b,~ benefue: Menekşe kaynatılarak elde edilen ilaç 415.

mj'ü'l-~asel: Bal suyu. 1004.

mebjdj: (Far.) Sakın, olmaya ki. 551.

mecjl:(Ar.) Güç, kuvvet. 383.

mecm₅': (Ar.) Tüm, bütün. 467.

mecrj-yı bevl: İdrarın aktığı yol. 767.

mefi²ıl: (Ar.) Eklemler. 133.

meke ayru^ı: Buğdaygillerden, dik, uzunca ve boğumlu gövdeli, meyveleri koçan üzerine dizili şekilde meydana gelen bitki. 1218.

melj'ib: (Ar.) Oyun. 113.

melh₅õ: (Ar.) Hatıra gelen. 52.

memz₅c: (Ar.) Karıştırılmış. 610.

menevüü: (Far.) krş. ٢abbetü'l-
"a£rj. Terementi ağacının tohumu. 1230.

menfez: (Ar.) Ağız, giriş, delik. 86.

men@: (Ar.) Belsuyu, sperma. 113.

merecev: krş. mjrç₅be, hely₅n. 980.

mer^ıb: (Ar.) Rutubetli, nemli. 81.

mersiyin^j j^ıriy^j: Yaban mersini (Vaccinum myrtillus). 1222.

merzenc₅ù: (Ar.) krş. merzeng₅ù.
Mercanköşk, sıçan kulağı otu (Origanum Mairona). 1383.

merzeng₅ù: (Far.) krş. merzenc₅ù.
494.

me³jne: (Ar.) Sidik kavuğu. 531.

me³i^ı@: Metinde "su atacak" adı verilen şırınga. 800.

mes@^ı: ? 1156.

mesm₅'jt: (Ar.) İşitilen, duyulan, haber alınan şey. 36.

mes^ır: (Ar.) Yazılmış, çizilmiş. 270.

meù@me: (Ar.) Döl yatağı, son. 3.

meüiyyet: (Ar.) İrade. 3.

mev@₅f: (Ar.) Bağlı, ait. 716.

mezk₅r: (Ar.) Sarhoş. 334.

m@l: (Ar.) İğne gibi ince ve uzun bir alet. 806.

mi³@ıl: (Ar.) Yirmi dört kıratlık bir ağırlık ölçüsü. 665.

mu'jlecjt: (Ar.) İlaç yapmalar, ilaçla tedaviler. 214.

mu'jlece: (Ar.) İlaç yapma, ilaç kullanma. 878.

mu"addirjt: (Ar.) Uyuşturucu ilaçlar. 1323.

mu^ın@: ²j^ı-ib-cjmi'nin bir eseri. 1167.

mu^ıa@@ar: (Ar.) Hor görülmüş. 47.

mu^ı-allil: (Ar.) Yumruları, şişleri ve iltihabı iyi eden ilaç. 565.

mu^ı-ammed bin zekeriyyj-yı rjz@:
H.240-320 (M.854-932) yılları arasında yaşamış, İran'ın Rey şehrinden bir tıp âlimidir. 559.

mu"j^ılara: (Ar.) Zarar. 275.

mu^ı-kem: (Ar.) Sağlam, kuvvetli. 688.

mu"ta²ar: (Ar.) Kısaltılmış, kısa. 826.

mu@a^ıı^ıi': (Ar.) Hastalığı durduran ilaç. 1175.

mu@lü'l-yeh₅d: Ak günlük (Boswellia carteri), küren denilen bir darı.

993.

mu²j⁻abet: (Ar.) Sohbet.33.**mu²avver:** (Ar.) Tasarlanmış. 12.**muzırr:**(Ar.) Zararlı. 383.**mu^o¶arr:** (Ar.) Çaresiz kalmış.1151.**müberry:** (Ar.) Temize çıkmış. 58.**müçhid@n:** (Ar.) Din düşmanlarıyla
savaşanlar. 44.**mücellj:** (Ar.) Cilalı, parlatılmış. 14.**mücerrebjt:** (Ar.) Denenmiş şeyler.
36.**müdirr:** (Ar.) İdrar verici. 1370.**müdirrjt:** (Ar.) İdrar verici ilaçlar. 867.**müfred:** (Ar.) Basit. 316.**müfredjt-ı ¥jfa©@:** ? 1281.**müherrj:** (Ar.) Püre hâline gelmiş, iyi
haşlanmış. 497.**müljtıf:** (Ar.) Yumuşatıcı.1175.**mülzemet iT-:** (Ar.) Bir işle sürekli
meşgul olma. 712.**müne©©@:** (Ar.) Temizleyici. 814.**münezzeh:** (Ar.) Tenz^h edilmiş,

uzak. 58.

mürekkeb: (Ar.) İki veya daha çok
şeyin karıştırılmasından mey-
dana gelen. 317.**müretteb:** (Ar.) Düzenlenmiş. 60.**mürr:** (Ar.) Kokulu frenk maydanozu
(Comiphora myrha). 620.**müşhil:** (Ar.) Kabızlığı giderici, ishal
veren, bağırsakları temizleyen
ilaç. 245.**müük-i ¶arjmaù@':** Ceylan
göbeğinden çıkarılan güzel
kokulu bir madde. 1233.**müüt:** (Far.) Avuç. 4.**müte'alli©:** (Ar.) İlgili, bir şeyden
kaynaklanan. 969.**müte©addim@n:** (Ar.) Evvelden
gelip geçenler, eskiler. 870.**mütemerrid@n:** (Ar.) Dik kafalılık
edenler. 44.**müte¶abbib:** (Ar.) Hekimlik taslayan.
30.

-n-

na'nj': (Ar.) Nane (Mentha
piperita).1103.**njn^vjh:** (Far.) Anason (Pinpinella
anisium). 1212.**njy:** (Far.) Ney. Kamıştan yapılan bir
tür düdük. 881.**na¶l:** Tıpta, çeşitli, ilaçları birlikte
kaynatıp onun buharına başı

tutmak. 529.

na¶r,n: (Ar.) Nebet şekeri. Kuyum-
cuların kullandıkları bir madde;
hidratlı tabiisodyum-karbonat.
707.**naöire:** (Ar.) Örnek, karşılık. 51.**necm :** krş. ayrı©. 1388.**nerdübn:** (Far.) Merdiven. 527.

nev'@ü't-temr: Hurma meyvesinin çekirdeği. 1121.

nı²f: (Ar.) Yarım, yarı. 511.

ni©ıt: (Ar.) Noktalar. 55.

nil,fer: (Far.) Nilüfer (Nymphaea). 439.

nim-goft: (Far.) Yarı pişmiş, orta karar

od: (T.) Ateş. 762.

o¶la©: (T.) Keçi yavrusu. 1343.

öñdin: (T.) Önce. 1357.

öyken: (T.) Akciğer. 139.

pıça: (Far.) Paçadan yapılan yemek. 106.

pjk: (Far.) Temiz, arık, pak. 1039.

pjl,de: (Far.) Peluze. Bir çeşit tatlı. 106.

pjre: (Far.) 1. Parça 434. ; 2. Vakit, süre. 263.

pjzı: (T.) krş.pjzu. Pazı. Yabani pancar (Beta vulgaris). 1356.

pjzu: (T.) krş. pjzı. 422.

pen@r: (Far.) Peynir. 1352.

perç@n: (Far.) Perçin, iki veya daha çok lehveyi birbirine bağlamak için geçirilen çivinin ezilerek baş durumuna getirilen ucu. 894.

perh@z: (Far.) Perhiz. Yasaklanan şeylerden sakınma. 215.

persiyıveüjn: krş. baldırı©ara. “bir

yumşaklıkta. 724.

nite: (T.) Nasıl? 215.

nite ki: Nitekim, nasıl ki. 5.

nite kim: Gerçekten, nitekim. 316.

nu©l: (Ar.) Meze, çerez. 1349.

nüf,z: İşlemek, içe geçme. 810.

-o-

oñat: (T.) Tamam, iyi. 261.

-ö-

-p-

otdur ©uyular d@vırında ve/yı²u üstünde olan ©ayalarda biter türkice / aña baldırı©ara dirler” 1249.

perverdigr: (Far.) Besleyici, terbiye edici, rızıklandırıcı Allah. 3.

pes: (Far.) Öyle ise, sonuç olarak. 305.

peyvend: (Ar.) Ulaşma. 54.

p@r: (Far.) Yaşlı, ihtiyar. 384.

p,ljd: (Far.) Çelik. 893.

pürsiyıvuüjn: krş. persiyıveüjn 517.

püs: (T.) Bazı ağçların gövdelerinden çıkan zank. 1175.

-r-

ra©@@: (Ar.) Zayıf, ince. 143.

rıvend-i ç@n@: Hekimlikte, kökleri ve sapları ilaç olarak kullanılan, karabuğdaygillerden bir bitki (Rheum). 979.

rızıyine:(Far.) Rezene. Maydanozgillerden, hekimlikte gaz söktürücü olarak kullanılan çok yıllık, otsu bir bitki (Foeniculum vulgare). 490.

rızıynec: krş. rızıyine. 1266.

remjde'l-‘a@reb: Yakılan akrebin külü. 1161.

remjd-ı ©ıür: krş. bey°ü'l-dücjc. 1284.

-s-

²abr: (Ar.) Sokatra Adası'nda yetişen ve özü hekimlikte kullanılan bir nebat. 590.

²jf@: (Ar.) Duru, temiz, katışıksız. 470.

²afrij:(Ar.) Vücudu oluşturan dört ana maddeden biri olan öd ve öd kesesindeki yeşilimsi sarı sıvı. 307.

²afrij¥,n: krş. yund ©uüu, ¶ore¥al,d@s. 1206.

²afrijy@: (Far.) Öd ile ilgili. 116.

²ııib-cımi': ? 1167.

sa¬©: (Ar.) Döğme, ezme. 487.

sı©ı¶ı: (Ar.) Düşen, düşmüş. 381.

²a©r ya¥ı: (Ar.) Tepeli doğan. 1086.

remjdü'l-kerneb: Yanan lahananın külü. 1275.

resm: (Ar.) Suret. 599.

rı¶ı-ba¥djd@: (Ar.) Yüz kırk dirhem. 725.

riyi°et çek-: Hararet ve terleme. 354.

riyi°et it-: Terletici, bedeni ısıtıcı hareketler yapmak. 525.

rub': (Ar.) Çeyrek. 821.

rufudun: (T.) Alakok, Kaynar suda kabuğu ile az pişirilmiş. 232.

r,m: (Ar.) Anadolu. 1280.

ru¶ıbet: (Ar.) Yaşlık, nem. 98.

rüs,b: (Ar.) Tortu, çöküntü. 170.

²am¥: (Ar.) Bazı bitkilerde oluşan, katı ve yarı akışkan, salgı maddesi; zamk, reçine. 1176.

²am¥-ı 'arab@: Akasya ağacının zamkı. 1184.

²am¥ü'l-ıccı²: “erik a¥acı püsü”. 1174.

²am¥ü'l-©arjsiyı: Kiraz ağacının zamkı. 1187.

²an'at: (Ar.) Bir şeyi iyi, güzel yapmak için uygulanan kurallar. 668.

²an'at-ı yedu'llıh: Dört yaşındaki tekenin kanının alınması ve bu kanın kurutulması için uyulması gereken kaideler. “ya'ni teke

- ©anın alup ©urutması
²an‘atı”. 735.
- ²andal: (Ar.) Sandal ağacı (Santalum).
 440.
- ²anevberü‘l-ı-r°: krş. kemıf@¶,s,
 -ab ¶utan. Yer fıtığı. 1111.
- sarmaüu©:(T.) Sarmaşıkgillerden,
 koyu yeşil renkli, sap ve
 dallarından çıkan küçük el
 kökleriyle dik, düz yerlere
 yapışarak tırmanan bitki (Hedera
 helix). 588.
- ³ıniyen: (Ar.) İkinci derecede. 216.
- sıyir: Diğer. 1214.
- sebistın: (Far.) Yoncalar. 424.
- sedıb: (Ar.) Sedefotu. 1356.
- segirt-: (T) Koşmak. 224.
- sekb@nec: (Far.) Çınar şekilli bir
 otun özü. Yumşatıcı ve ısıtıcı bir
 özelliği vardır. 1016.
- sel@“a: (Ar.) Hindistan ve umman gibi
 yerlerde yetişen bir ağacın
 güzele kokulu kabuğu, tarçına
 benzer madde. 614.
- semiz: (T.) krş. semüz. Şişman. 81.
- semüz: (T.) krş. semiz. Eti, yağı çok
 olan, tavlı. 230.
- semüz otı: (T.) Mayhoş yaprakları
 sebze olarak yenilen otsu bir
 bitki (Portulaca oleracea). 1385.
- sere¶ın: (Ar.) Yengeç (Carcinus).
 1116.
- serg@n: (Far.) Gübre, fışkı. 638.
- seyyid ismı‘il cürçın@: 1340-1413
 yılları arasında yaşamış bir âlim.
 128.
- ²ıfat-ı jben :Banyonun yapılış şekli.
 494.
- ²ı-rat: (Ar.) Sağlık. 16.
- ³ı©let: (Ar.) Sıkıntı. 179.
- ²ırf: (Ar.) Yalnızca, tamamıyla. 773.
- sırça: (T.) Cam, billur. 486.
- sikencüb@n:(Ar.) Kaynatılmış şeker
 şurubu ve sirke (Oxymel). 512.
- sikencüb@n ‘asel@: Bal ve sirke
 karıştırılarak elde edilen şerbet.
 617.
- sil‘a: (Ar.) Vücutta olan ur. 136.
- sinirlü yapra©: krş. lisınü‘l-ı-amel.
 Sinirlice otu. 90 cm.
 yüksekliğinde, küçük çiçekleri
 gövdenin ucunda başak şeklinde
 toplanan bitki (Plantago Lan-
 ceolata). 789.
- sipıs: (Ar.) şükür. 2.
- sipistın: krş. sepistın. 416.
- so¶ulçın: krş. “arı¶@n. Solucan.
 1139.
- sokerre: Bir ağırlık birimi. 501.
- ²or-: (T.) Emmek, emer gibi çekmek,
 sorumak. 864.
- ²u ataca©: Metinde tarifi yapılan alet,
 şiringa. 811.

²u gerdemesi: krş. ©urretü'l-‘ayn

circ@rû'l-mî' Turpgillerden, su kenarlarında yetişen, otsu bir bitki. Yaban kişnici (Nasturium officinale). 1080.

su'd: krş. topala©. 722.

³u©be: (Ar.) Delik. 899.

sumj©: (Ar.) Antepfistiğigillerden, sıcak bölgelerde yetişen, bir ağaç ve bu ağacın ekşi meyvesi (Rhus coriafia). 822.

²ret: (Ar.) Biçim, görünüş. 5.

²u²alık: (T.) Susuzluk, suya kanmama hastalığı. 380.

s_sen: (Far.) Susam (Sesamum indicum). 523.

s_ü'l-mizjic: Sağlık bozukluğu, hastalık. 278.

s_ü'l-mizjic-ı b_jrid-i m_jdd@: Bedende balgam sebebiyle yaşanan sağlık bozukluğu. 320.

s_ü'l-mizjic-ı b_jrid-i s_jdec: Sovuk şeyler yemek ve içmekten, sovk yerlerde oturmak ve yatmaktan kaynaklanan sağlık bozukluğu. 332.

s_ü'l-mizjic-ı ı_jrr-ı s_jdec: Çok riyazet etmek, sıcak şeyler yemek ve içmek, sıcak tutan elbiseler giymek sebebiyle böbreklerde

görülen hastalık. 337.

s_ü'l-mizjic-ı ı_jrr-ı m_jdd@: Sebebi kanın fazlalığı ve sıcaklığı veya balgamın çokluğu ve iltihaplı olması olan sıhhat bozukluğu. 331.

s_ü'l-mizjic-ı m_jdd@-yi müfred: Bedende bulunduğu varsayılan; kan, sevda, safra ve balgam maddelerinden birisinin normalden fazla olmasıyla görülen rahatsızlık. 320.

s_ü'l-mizjic-ı m_jdd@-yi mürekkeb: Vücutta bulunduğu kabul edilen; kan, sevda, safra ve balgam maddelerinden ikisinin normalden fazla olmasıyla ortaya çıkan hastalık. 309.

s_ü'l-mizjic-ı s_jdec-i müfred: Bir organın ya da bütün bedeninin ya sıcak ya sovk ya yaş ya da kuru olması hâli. 319.

s_ü'l-mizjic-ı s_jdec-i mürekkeb: Bir organın ya da bütün bedeninin ya sıcak ve kuru ya sıcak ve yaş ya sovk ve kuru ya da sovk ve yaş olması durumunda görülen rahatsızlık. 288.

süd: (T.) Süt. 105.

südde: (Ar.) Bedenin bir yerinde görülen tutukluk. 99.

südde-yi seniyye: Yüce kapı. 49.

³üfl: (Ar.) Çöküntü, tortu. 163.

süf_f: (Ar.) Toz hâline getirilmiş ilaç. 817.

sükker@: (Ar.) Şekerden yapılan tatlı. 680.

sünbül: (Far.) Zambakgillerden, çiçekleri kokulu, çok yıllık bir

-ş-

ûjf: (Ar.) Uzun ve yuvarlak şekil verilmiş ilaç veya fitil. 798.

ûa-m-ı ʾanõal: Müshil olarak kullanılan hanzal yağı, acı karpuz yağı. 453.

ûjm diyırı: Şam şehri. 1121.

ûarjb: (Ar.) Çeşitli meyve sularını türlü yöntemlerle mayalandırarak elde edilen içecek. 108.

ûerbet: (Ar.) Bardakla müshil olarak içirilen ilaç. 1373.

ûer@f: Yadiğâr-ı İbn-i Şerif adlı tıp kitabının yazarı, Âhi Çelebi Bin Şerif. 1066.

ûer@f müfredıtı: ? 1066.

ûevkü'l-©unf_z : krş. kirpi diken. 1232.

-t-

ta'ab çekmek: Sinirlerin zayıflığı dolayısıyla adalelerde ve başka yerlerde duyulan sancı. 355.

¶a'im: (Ar.) Yemek, aş. 241.

bitki (Hyacinthus orientalis). 614.

sürüü-: (T.) Birbirine sürtünmek. 198.

süründü: (T.) Sürtünme sonucunda oluşan küçük parçacıklar. 198.

ûek: (Ar.) Sıçan otu. 475.

ûol: (T.) Şu. 1069.

ûırl_ʾan: Haşhaş veya susam yağı. 1346.

û@n-ıyır: ? 1045.

û@ra: (Far.) Bazı meyve ve sebzelerin özlerine verilen ad. 503.

û@r-ıüt: Kudret helvasının bir türü; terengübinden ayrı, cavşir otu, diş budak ağacı vb. bitki veya ağaçtan elde edilen koyu ve tatlı bir tür zamk. 418.

ûiyjf: (Ar.) Fitil. 543.

ûiyjf-ı leyyine: Bedeni yumşatmak için kullanılan fitil. 543.

ûorbı: (Far.) Çorba. 238.

û_n@z: (Far.) krş. çörek otu. 1082.

¶ab': (Ar.) Tabiat, mizaç. 490.

¶ahıret: (Ar.) Temizlenme, işeme. 200.

ta-r@r: (Ar.) Yazma, yazılma. 43.

¶i©at getür-: Kuvvette olmak, güç yetirmek. 938

ta©j°j: (Ar.) Sıkıştırma, basınç. 890.

¶ala© otı: (T.) krş. is©olofenderiy,n.
Ballı babagillerden, güçlendirici,
uyarıcı ve yara sağaltıcı olarak
kullanılan otsu ve odunsu bir
bitki, duvar sedefi. 1009.

¶amar: (T.) Damar. 410.

¶ar@©: (Ar.) Yol, usul. 66.

ta²arruf: (Ar.) Bir işi ehliyetle
yapabilmek. 871.

¶aù: (T.) Bazı organların, özellikle
safra kesesi, idrar torbası vb. ,
içinde oluşan türlü biçimdeki
katı madde. 213.

¶aùra: (T.) Dışarı, dış. 836.

¶ayınca© eyle-: Kayganlaştırmak.
847.

¶ayındur-: (T.) Kaydırmak. 516.

¶iyi'a: (Ar.) Bir işi istekle, kendi is-
teğiyle yapan. 39.

tecjr@b: (Ar.) Denemeler, tecrübeler
34.

te'emmül: (Ar.) İyice, etraflıca
düşünme. 317.

teke: (T.) Keçinin erkeği. 683.

temr-i hind@: Demir hindi, Hint
hurması; baklagillerden, sıcak
iklimlerde yetişen bir ağaç ve bu
ağacın meyvesi (Tamarindus
indica). 363.

tena'um: (Ar.) Bolluk içinde bulunma.

41.

tenn,r: (Far.) Tandır, pişirilen kilden
yapılmış ocak veya küçük fırın.
755.

tereffüh: (Ar.) Refah bulma. 41.

¶ılı it-: (Ar.) Merhem, yağ türünden
ilaç sürmek. 1087.

¶ıyn-ı rikmet: Tebeşir. 749.

tiryj©: (Ar.) Panzehir, bazı
hastalıkların tedavisinde
kullanılan macun. 556.

to'm: (Far.) Çekirdek, yeni bitki
oluşmasını sağlayan tane. 567.

to©lı: (T.) Bir yıllık kuzu. 1341.

topala©: (T.) krş. su'd. Hünnap-
gillerden, yapraklarından yeşil
boya çıkarılan bir bitki, domuz
elması, buhurumeryem (Rham-
nus clorophorus globosus). 993.

¶ore¥al,d@s: krş. yund ©uùı ,
²afri¥,n. 1200.

tu'mekjn: (Far.) Semizotu (Portulaca
oleracca). 360.

tu'mekjn ü@rası: Semizotunun öz
suyu. 384.

¶ura© otı: (T.) Dere otu (Anethum
graveolens). 456.

turb: (Far.) Turp (Raphanus sativus).
1088.

turunc: (Far.) Turunç (Citrus
aurantium amara). 107.

türbüd: Hint kökü, müshil olarak

kullanılan sarmaşık cinsi bir ağaç kökü. 491.

ufanuK+:(T.) Ufalama neticesinde oluşan küçük parçacıklar. 557.

ufaT- : (T.) Parçalamak, kırmak. 1026.

‘uf₂net: (Ar.) Çürüme, bozulma, iltihap. 403.

ulu: (T.) Erdemleri bakımından çok büyük, yüce. 631.

unfuvınu’ü-üjb: Gençlik zamanı. 30.

‘unnjb: (Ar.) Hünnap, kızıl iğde, üvezağacı (Zizyphus jujuba). 416.

‘un²ul: (Ar.) krş. yjbın ²oşanı. 1365.

us₂ı₂fendery₂n: “türk@ce / ııala@ otı dirler ııaülü yirde biter yapraı / eyreltü yapraına beñzer yüzi yeüil olur / ve ardı ²aru tülü olur ıımmı eyreltü yapraından / yassıca ve @ııacu@ olur” 1021.

ük³₂3: (Ar.) Sarmaşık. 1354.

üüne: (Ar.) Ağaç yosunu. 1194.

va@ı’: (Ar.) Vuku bulan, olan. 91.

va@tm: (T.) Vakit, zaman, vaktinde, sırada. 1143.

vara@ü’l-ııı: Defne ağacının yaprağı.

tütün: (T.) Duman, 1378.

-u-

‘usru’l-bevl: İdrar yapma zorluğu. 203.

usııı@s: Deniz çekirgesinin büyükçe olan bir cinsi. “bir @aç nev’dür bir nev’i ufacu@ çekirge gibidir ve bir nev’i da’i büyücek olur aña ger₂d dirler ve bir nev’i da’i olur beıııyet büyük aña usııı@s dirler”. 1063.

ustura: (Far.) Traş olmak için kullanılan, açılır kapanır çok keskin bıçak. 862.

u²ııı’l-‘ulley@: Çit sarmaşığı, kakhaha çiçeğinin kökü. “böğürt-len kökidür”. 1054.

uüa@: (Far.) Amonyak. 707.

‘uzv:(Ar.) Organ, vücudun müstakil bir parçası. 253.

-ü-

üzüm: (T.) Üzüm (Vitis vinifera). 739.

-v-

1197.

va²f: (Ar.) Nitelik. 879.

vıııı’: (Ar.) Enli, geniş. 187.

vech: (Ar.) Sebep. 116.

venevüü: krş. menevüü. 679.

verem: (Ar.) Çıban, şiş, ur. 938.

-y-

yjbjn: (Far.) Etraf; kullanılmayan, işe yaramayan alan. 741.

yjbjn mersini: (T.) Fundagillerden, yaprakları taneli bir bitki, keçi yemişi (Vaccinium myrtillus). 1223.

yjbjn ²o¶anı: krş. ba²alü'l-¹un²ul, ba²alü'l-¹jr. Ada soğanı. Zambakgillerden çok yıllık bir bitki. Şurubu, kalp hastalarının, kan bozukluğu ve zatü'l-cenb tedavisinde kullanılır (Urginea maritima). 1260.

yjbis: (Ar.) Kuru 1282.

ya¶: (T.) Bitkisel ve hayvansal madde, yağ. 1335.

ya@u iT-: (T.) Yakı, bazı hastalıkları tedavi etmek amacıyla bez üzerine yayılıp vücudun bazı yerlerine eczalı parça koymak, sarmak. 441.

yalama ¶uz: Genelde hayvanların yalayarak tuz ihtiyaçlarını karşılamaları için kullanılan taş hâlindeki tuz kalıbı. 592.

yap yap: (T.) Yavaş yavaş, usulca. 809.

yarp,z: (T.) Ballı babagillerden, çiçekleri birbirinden ayrı halka

vur-: (T.) Yakı etmek. 571.

durumunda, güzel kokulu bir bitki, kır nanesi (Mentha pulegium). 1355.

yaü: (T.) 1. Taze, yeşil 1337 ; 2. Hayat, sene, yıl. 1342.

yavan: (T.) Yağı az. 364.

yayan: (T.) Yaya olarak. 194.

yek-tj: (Far.) Tek. 1103.

yılduz böcegi: (T.) krş. ²apj²ab. Ateş böceği, Kın kanatlarından, karanlıkta ışıldama özelliği olan böcek. 1153.

yi-: (T.) Karnını doyurma işi. 161.

yigirmi: (T.) Yirmi sayısı. 648.

yigit: (T.) Genç, delikanlı. 936.

yigrek: (T.) Daha iyi, daha üstün. 1063.

yil: (T.) Sızı, ince ağrı. 1006.

yimiü: (T.) Yemiş, meyve. 1250.

yir ba¶arsu¶ı: (T.) krş. ²arj¶@n, so¶ulcan. Solucan. 1140.

yirinde: (T.) Ölçülü. 1339.

yo¶ın: (T.) Kalın. 880.

yonca: (T.) Baklagillerden, bir çayır bitkisi (Trifolium). 1331.

yor¶a at: (T.) Rahvana yakın bir yürüyüş biçimine sahip at. 527.

yu-: (T.) Su ile temizlemek. 815.

yund @uü: (T.) krş. ²afrj¶,n,

¶ore¥al,d@s. Kuyruk
sallayan kuşu, peygamber kuşu
diye de bilinen; kanatları ve
vücudunun üst bölümü kül

rengi, alt bölümü değişik sarı
olan, uzun kuyruklu, küçük
ötücü bir kuş (Motacilla).
1201.

-Z-

za'ferjn: (Ar.) Safran (Crocus sativus).

349.

za'ferjn@: (Ar.) Safran rengine, sarı.

469.

öjhır: (Ar.) Açık, belli, meydanda. 317.

zı¬@r: (Ar.) Basur ve mesane
iltihabında olan ağrılı akıntı.
405.

°a'@f: (Ar.) Zayıf, güçsüz, arık. 109.

zjyl: (Ar.) Sona eren. 436.

°amm iT-: (Ar.) Katma, ekleme. 441.

zıti'r-riyye: Akciğer iltihabı. 138.

zebedü'l-ba'r: krş. deniz köpüğü. Lüle
taşı. 1299.

zeb,n: (Far.) Zayıf, güçsüz. 270.

zeker: (Ar.) krş. ©a£@b. Erkekli
organı. 808.

zenceb@l: (Ar.) Zencefil, Malezya ve
Hindistan'dan gelme bir bitkiden
elde edilen toz şeklinde bahar
(Zingiber officinale). 697.

zerjr@¬: (Ar.) krş. banbul ©urdu.
1141.

zerjvend-i müda¬rec: Yuvarlak
zeravent, loğusa otu, kaba kulak

otu, kara asma, kurtluca. Çok
yıllık otsu ve çalı biçiminde bir
bitki (Aristolochia). 722.

zeyt: (Ar.) Zeytin yağı. 573.

zeyt,n: (Ar.) Zeytin. 1027.

öıllu'lljh: Allah'ın dünyadaki gölgesi.
45.

°ımd: (Ar.) Lapa, ilaç, yakı. 437.

zıblü'l-¬amjm:: Güvercin dışkısı.
1390.

zıkr: (Ar.) Anma. 333.

z@rj: (Ar.) Çünkü, şundan dolayı ki. 39.

ziyide: (Ar.) Aşırı, fazla. 197.

TIPKIBASIM